C. van der Veen, M.C. de Jonge,
S. van Oorspronk en K. Curie

Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Roma en schoolverzuim

De situatie (waar, waarom en wat te doen) van schoolverzuim en –uitval bij Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland.

C. van der Veen, M.C. de Jonge, S. van Oorspronk en K. Curie

Roma en schoolverzuim

De situatie (waar, waarom en wat te doen) van schoolverzuim en –uitval bij Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland.

Trimbos-instituut,
Utrecht, 2012

Trimbos instituut
Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Colofon

Opdrachtgevers
ZonMw

Financiering
ZonMw

Projectleiding
Drs. C van der Veen

Projectuitvoering
C. van der Veen (Trimbos-instituut)
M.C. de Jonge (Trimbos-instituut)
S. van Oorspronk (Trimbos-instituut)
K. Curie (Trimbos-instituut)

Productiebegeleiding
K. Oskam

Omslagontwerp
Ladenius Communicatie

Productie
Ladenius Communicatie

Met dank aan
Het NISR, KPC, gemeenten, welzijnswerkers, leerplichtambtenaren, onderwijsconsulenten en Roma-meisjes met hun ouders die hun medewerking hebben verleend aan het onderzoek.

Speciale dank aan de Stichting Triana en Mila van Burik voor de samenwerking tijdens het onderzoek.

Deze uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel, artikelnummer AF1132

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725,
3500 AS Utrecht
T 030-297 11 80
F 030-297 11 11

© 2012 Trimbos-instituut, Utrecht
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud

Inleiding **5**

Kernpunten **7**

1 Gemeenten, beleid en schoolverzuim bij Roma **15**
1.1 Doelstelling 15
1.2 Methode van onderzoek 15
1.3 Roma in Nederland 17
1.4 Roma en schoolverzuim c.q. voortijdig schoolverlaten per gemeente 19
1.5 Beleid rond verzuim in de gemeenten 28

2 Roma-meisjes en school **37**
2.1 Doelstelling 37
2.2 Methode van onderzoek 37
2.3 Factoren uit de literatuur 39
2.3.1 Inleiding en begrippen 39
2.3.2 Kindfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan 40
2.3.3 Omgevingsfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan 42
2.4 Factoren uit het kwalitatieve onderzoek 45
2.4.1 Inleiding 45
2.4.2 Kindfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan 46
2.4.3 Omgevingsfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgang 49
2.4.4 Bevindingen schematische weergegeven 61

3 Best-practice aanpak schoolverzuim **67**
3.1 Doelstelling 67
3.2 Methode van onderzoek 67
3.3 Interventies in het voorkomen van schoolverzuim en -uitval 67
3.3.1 Inventarisatie interventies 67
3.3.2 Uitgangspunten en de interventies 79
3.4 Best-practice aanpak 83

Referenties **87**

Bijlagen
1 Topiclijst gemeenten 91
2 Topiclijst Roma-meisjes 95
3 Topiclijst Roma-ouders 97

Inleiding

Schoolverzuim en voortijdig schooluitval bij jongeren zijn vaak voorboden van maatschappelijke uitval (WRR, 2009). Dat begint al bij de toetreding tot de arbeidsmarkt. Cijfers van het CBS (CBS Statline, 2010) tonen aan dat jongeren die zonder startkwalificatie (MBO-2 of Havo) de arbeidsmarkt betreden een kleinere kans (40%) hebben om een baan te krijgen dan de jongeren met een startkwalificatie (80%). Schoolverzuim en voortijdig schooluitval zonder startkwalificatie worden doorgegeven van generatie op generatie. Kinderen die worden geboren in gezinnen waar ouders voortijdig school verlieten, zonder startkwalificatie, hebben een grotere kans minder goed te presteren op school en ook voortijdig school te verlaten (Traag & van der Velden, 2008).

Recente landelijke cijfers over schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten bij Roma-jongeren van 12-18 jaar ontbreken. Gemeentelijke cijfers uit januari 2010 (VNG, 2010) over schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs laten zien dat de groep Roma-jongeren oververtegenwoordigd is. Dit geldt met name voor de Roma-meisjes. Zo gaat in Nieuwegein, waar meer dan 90 Roma kinderen onder de 18 jaar wonen, geen enkel Roma-meisje in de leeftijd van 12-18 naar het voortgezet onderwijs. In Ede verzuimen 18 van de 19 meisjes onder de 18 jaar. Ook in steden als Enschede, Oldenzaal, Lelystad en Sittard-Geleen zijn er problemen met schoolverzuim onder Roma-jongeren en met name onder meisjes. Het ernstig schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten is niet in alle gemeenten aanwezig. In sommige gemeenten, zoals in Utrecht, lijkt sprake te zijn van een stabiel en laag percentage schoolverzuim onder Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs. In sommige gemeenten, zoals Veldhoven, nemen de verzuimcijfers onder Roma-meisjes zelfs af.

Het is onduidelijk wat de oorzaak is van de verschillende verzuimpercentages in de gemeenten en wat de invloed is van gemeentelijk beleid op het schoolverzuim bij Roma-meisjes. Ook ontbreekt het aan inzicht in de oorzaken van verzuim en voortijdig schoolverlaten bij Roma-meisjes in Nederland. De voorliggende studie richt zich op deze vra-gen. Naar aanleiding van de uit dit onderzoek verkregen inzichten wordt een best-practice geformuleerd.

Het onderzoek naar schoolverzuim onder Roma-meisjes is uitgevoerd met behulp van de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke problemen ervaren gemeenten rondom schoolverzuim bij Roma-meisjes en in hoeverre beïnvloedt gemeentelijk beleid de schoolgang c.q. het schoolverzuim van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs?
2. Welke factoren beïnvloeden de schoolgang c.q. het schoolverzuim van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland?
3. Welke aanpak om schoolverzuim onder Roma-meisjes te verminderen kan leiden tot een best practice die toepasbaar is in de Nederlandse praktijk?

Antwoorden op deze drie onderzoeksvragen zijn in drie deelstudies onderzocht en worden in drie afzonderlijke hoofdstukken, respectievelijk 1, 2 en 3 beschreven.

Kernpunten

Hoofdstuk 1: Gemeenten, beleid en schoolverzuim bij Roma

Twee onderzoeksvragen stonden centraal:
- Welke problemen ervaren gemeenten ten aanzien van schoolverzuim onder Roma-jongeren en met name Roma-meisjes?
- In hoeverre bevordert gemeentelijk beleid de schoolgang van Roma-jongeren en met name -meisjes in het voortgezet onderwijs?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn beleidsstukken en rapportages bestudeerd en semigestructureerde interviews uitgevoerd met relevante beleidsambtenaren en/of onderwijsconsulenten van dertien gemeenten met de meeste Roma inwoners.

Tien van de dertien gemeenten zeggen een goed zicht te hebben op de situatie bij Roma en signaleren problemen bij Roma op verschillende terreinen zoals werk, gezondheid, onderwijs, huisvesting, overlast en criminaliteit. Deze gemeenten signaleren dat schoolverzuim van Roma-kinderen niet op zichzelf staat, maar samenhangt met gezinsproblematiek zoals armoede, huurschulden, overbewoning etc.

In bijna alle gemeenten gaan Roma-leerlingen naar de basisschool zonder ernstig schoolverzuim. Monitoring van schoolverzuim op het basisonderwijs is aanwezig. Negen gemeenten signaleren dat kinderen bij aanvang op de basisschool een ontwikkelings- en taalachterstand hebben en proberen dit te ondervangen met het stimuleren van Roma-peuters op de voorschool/crèche. Deelname hieraan lukt nog maar bij vier gemeenten.

Schoolverzuim in het voortgezet onderwijs laat een divers beeld zien. In drie gemeenten is sprake van weinig schoolverzuim onder Roma-jongeren, in zes gemeenten is sprake van ernstig verzuim en in vier gemeenten zijn deze gegevens onbekend door gebrek aan monitoring. In alle gemeenten wordt voortijdig schoolverlaten gesignaleerd en weinig Roma-jongeren beëindigen hun schoolloopbaan met een startkwalificatie. Inmiddels verlaten meer Roma-jongeren het voortgezet onderwijs met diploma, maar in veel gevallen betreft het de praktijkschool of het VMBO en daarmee hebben ze nog geen startkwalificatie. De leeftijd waarop Roma-jongeren schoolverlaten is verschillend per gemeente en de uitgevoerde beleidsinspanningen.

Om schoolverzuim te verminderen hanteren alle gemeenten een aanpak van handhaving door leerplicht. Wanneer het accent alleen ligt op handhaving dan blijkt dit in de praktijk niet succesvol te zijn. De combinatie zorg/begeleiding en handhaving is een succesvolle formule, maar wel met de voorwaarde dat hierin langdurig geïnvesteerd dient te worden. Contact leggen en een vertrouwensband creëren met Roma zijn voorwaarden om vervolgens een stap te kunnen zetten naar zorg en begeleiding. Dat geldt niet alleen voor 'burgers' (niet-Roma), maar ook voor Roma onderling. Ook een Roma-zelforganisatie moet langdurig investeren om vertrouwen te krijgen vanuit een achterban.

Aanbeveling: Op basis van het beleid dat gevoerd is in de dertien gemeenten dienen een aantal elementen onderdeel uit te maken van een succesvol beleid:

- Investeren in het voorkomen van taal- en ontwikkelachterstand door peuters te laten deelnemen aan de voorschool is effectief in het verkleinen van het risico op schoolverzuim en voortijdig schooluitval bij Roma-jongeren. Roma-kinderen die beginnen met een taal- en ontwikkelachterstand bij de start van de basisschool, kunnen dat bijna niet meer inhalen waardoor ze naar lagere schoolniveaus doorstromen.
- Om zicht te krijgen en te houden op schoolverzuim is monitoring nodig. Als gevolg van verzuimregistraties kan inzicht verkregen worden in de omvang en de aard van het verzuim en tijdig ingegrepen worden.
- Investeren in langdurige projecten is effectiever dan uitvoering van meerdere kortdurende projecten. Contactleggen en vertrouwen opbouwen met Roma-ouders zijn langdurige trajecten, maar voorwaarden voor het behalen van resultaten.
- Een beleidsaanpak van schoolverzuim die alleen gericht is op handhaving blijkt niet effectief in het verminderen van schoolverzuim. Een combinatie van handhaving en zorg, uitgevoerd door verschillende professionals, blijkt te werken.
- Multidisciplinaire aanpak dient uitgangspunt te zijn. Schoolverzuim van Roma-kinderen staat in veel gevallen niet op zichzelf, maar gaat samen met andere gezinsproblemen. Beleidsaanpak die alleen gericht is op het terugdringen van schoolverzuim levert in veel gevallen dan ook weinig resultaat. Schoolverzuim kan de primaire insteek zijn voor contactlegging en het opbouwen van vertrouwen binnen het gezin waarna signalering en samenwerken met ketenpartners volgt.
- Investering in het traject na het behalen van een diploma en startkwalificatie is een belangrijke voorwaarde voor veel Roma-jongeren om werk te kunnen krijgen. Los van de gevoeligheid van Roma voor discriminatie, vindt deze nog steeds plaats op de arbeidsmarkt. Roma moeten dankzij andere voorbeelden van Roma die werkzaam zijn, ervaren dat investeren in onderwijs loont.
- Samenwerken met individuele Roma of Roma-zelforganisatie is effectiever dan uitvoering van regelgeving zonder samenspraak. Investering op beide niveaus is belangrijk. Roma-gezinnen en families kunnen onderling erg verschillen en dat pleit voor een individuele aanpak en samenwerking. In twee gemeentes is de Roma-zelforganisatie op gemeentelijk niveau een goede gesprekspartner.

Hoofdstuk 2: Roma-meisjes en schoolverzuim

Eén onderzoeksvraag stond centraal:

- Welke factoren beïnvloeden de schoolgang c.q. het schoolverzuim van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland?

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn twee dataverzamelingsmethoden toegepast. Een (inter)nationale literatuurstudie is uitgevoerd naar de wetenschappelijke kennis over beïnvloedende factoren op schoolverzuim onder Roma in Europa. Een kwalitatieve interviewstudie is uitgevoerd om specifiek te kijken naar de beïnvloedende factoren op schoolverzuim bij Roma-meisjes in Nederland. In de kwalitatieve studie zijn 15 schoolgaande en 12 schoolverzuimende Roma-meisjes en één van hun ouders geïnterviewd.

Op basis van zowel de bevindingen uit de literatuur als uit de kwalitatieve studie zijn beïnvloedende factoren op schoolverzuim en schooluitval onder te verdelen in kind- en omgevingsfactoren. De specifieke factoren uit de kwalitatieve studie naar Roma-meisjes zijn te bestuderen in de schema's in hoofdstuk 2. Hierna volgen conclusies waarin de bevindingen vanuit de literatuur en de kwalitatieve studie geïntegreerd zijn.

Kindfactoren
Taal- en ontwikkelingsachterstand bij Roma-kleuters vertaalt zich in lagere schoolresultaten en onderwijsachterstand op de basisschool en vervolgens in een lager niveau van instroom in het voortgezet onderwijs. Roma-kinderen op de basisschool en mogelijk ook op het voortgezet onderwijs lijken minder weerbaar te zijn en hebben meer last van gevoelens van onzekerheid, faalangst, laag zelfvertrouwen en laag zelfbeeld. Zowel uit de beschreven literatuur als uit de interviews met Roma-meisjes blijkt dit een belangrijk risico voor schoolverzuim en uitval op het voortgezet onderwijs te zijn.

Roma-leerlingen die aspiraties hebben om een bepaald toekomstbeeld te realiseren blijven langer gemotiveerd om naar school te gaan. Aspiraties van Roma-meisjes zijn vaak gerelateerd aan materiële welvaart en economische zelfstandigheid. Een toekomstbeeld dat in hoge mate wordt bepaald door een traditioneel beeld van 'de Roma-vrouw' (ingevuld door huisvrouw zijn, jong trouwen en kinderen krijgen) gaat ten koste van deelname aan het voortgezet onderwijs. Immers, kennis en vaardigheden die zijn opgedaan in het basisonderwijs, zoals lezen, schrijven en rekenen, volstaan, waardoor motivatie ontbreekt om het voortgezet onderwijs te volgen. Onstabiele sociaaleconomische omstandigheden (uithuiszetting) en toekomstige juridische onzekerheid (stateloosheid) zijn belangrijke randvoorwaarden voor Roma-meisjes om hun aspiraties te verliezen en hun toekomstperspectief los te laten of uit te stellen.

Omgevingsfactoren
Omgevingsfactoren zijn onder te verdelen in gezinskenmerken, leeftijdsgenoten en schoolkenmerken.

Gezin en peers
De sociaaleconomische status van veel Roma-ouders is laag en het onderwijsniveau is minimaal. Analfabetisme en werkloosheid onder de Roma-ouders komt veelvuldig voor. Dergelijke negatieve voorbeelden kunnen een negatieve impact hebben op het schoolgaan van Roma-jongeren. Positieve voorbeelden van schoolgaande broers en zussen of die inmiddels met een startkwalificatie school hebben verlaten en betaald werk hebben, zijn voorbeelden die bevorderend zijn voor de schoolgang van Roma-meisjes.

Steeds meer Roma-ouders, ook van oorsprong traditionele ouders, veranderen hun houding ten aanzien van het belang van onderwijs, ook het voortgezet onderwijs. Onderwijs wordt steeds vaker als een 'window of opportunity' gezien. Voor ouders wordt steeds duidelijker dat het verkrijgen van werk en economische zelfstandigheid niet zonder onderwijs gaat. Deze ouders hebben een betrokken houding bij de schoolgang van hun dochter en handelen daar naar door op rapportenvergaderingen naar school te gaan en het organiseren van randvoorwaarden zoals huiswerkondersteuning.
Geen van de Roma-ouders heeft ervaring opgedaan in het voortgezet onderwijs en het ontbreekt ze aan kennis en inzicht in het schoolsysteem, vakken, niveaus etc. Ouders voelen zich hierdoor erg onzeker en nemen vaak een afwachtende houding aan. Tezamen met een opgebouwd wantrouwen gevoed door gebeurtenissen in de geschiedenis, de negatieve publiciteit over Roma in het heden

en eigen ervaringen met discriminatie, versterkt dit een passieve houding van ouders naar school toe die door gebrek aan inzicht in procedures wellicht snel kan omslaan in wantrouwen en een gevoel van discriminatie. Ouders die het belangrijk vinden dat hun kind naar school gaat, maar waarmee het met het kind niet goed gaat, leggen het initiatief bij school. Een passieve houding van ouders belemmert tijdig ingrijpen in conflicten waardoor deze te lang voortduren, oplopen in intensiteit en leiden tot een hoog schoolverzuim.

In hoge mate wordt het sociale netwerk van Roma ouders bepaald door familieleden. Ouders die open staan voor en contact aangaan met burgers verruimen hun (mentale en fysieke) leefwereld. Deze ouders geven hierdoor ook de ruimte aan hun kinderen om met anderen om te gaan. Biculturalisatie, een sociale omgang met leeftijdsgenoten van zowel een Roma-achtergrond als een andere culturele achtergrond, is bevorderend voor schoolgang van Roma-meisjes.
Aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt is slecht. Roma-jongeren hebben te weinig of te lage diploma's om te kunnen concurreren met andere werkzoekende jongeren. Ze zijn soms niet overtuigd dat hard werken voor een diploma ook beloond wordt met werk. De angst voor verborgen discriminatie speelt hierin een rol, al dan niet terecht. Feit blijft dat Roma-jongeren weinig positieve rolmodellen hebben die het tegendeel bewijzen en dat bevordert schoolverzuim en uitval.

School
Een positieve schoolbeleving, goede schoolprestaties en inzicht in het eigen kunnen, zijn belangrijke bevorderende factoren voor schoolgang van Roma-meisjes. Discriminatie op school komt voor. Welzijn en een veilig schoolklimaat waarin kinderen zich veilig voelen is belangrijk. Een goede relatie met docenten en leerlingen waarin Roma-meisjes het gevoel hebben dat ze geaccepteerd worden om wie ze zijn en het vertrouwen hebben dat ze gesteund en geholpen worden bij vragen en problemen biedt een veilig schoolklimaat en is een bevorderende factor voor schoolgang van Roma-meisjes.

Op het voortgezet onderwijs is weinig aandacht voor culturele diversiteit. Zowel uit de literatuur als uit de interviews komt dat naar voren. Bij docenten bestaat op incidentele basis aandacht voor diversiteit en de culturele achtergrond van Roma-meisjes. Geen van de geïnterviewde meisjes zat op een school waar aandacht was voor Roma-cultuur in het lesmateriaal of anderszins. Alleen op basis van de persoonlijke interesse vroeg een docent soms naar de achtergrond van een Roma-meisje. Roma-meisjes waarderen deze interesse. Het is belangrijk dat docenten de kennis die Roma-jongeren hebben en meenemen vanuit huis veel meer waarderen en laten delen met andere leerlingen. Dat zorgt voor inclusie, een beter zelfbeeld, betrokkenheid en wellicht minder schoolverzuim.

Op basis van de bovengenoemde punten zijn de volgende aanbevelingen opgesteld:
- Investeren in het verminderen van taal en ontwikkelingsachterstand bij peuters en kleuters door ouders te stimuleren om hun peuters en kleuters te laten deelnemen aan de voorschool.
- Verruimen van aspiraties en samenstellen van toekomstbeelden door kennismaken met de mogelijkheden en kansen die Roma-meisjes hebben, ook door Roma-meisjes in contact te brengen met rolmodellen.
- Door elk extra jaar opleiding van de ouder, neemt het risico voor de jongere op schooluitval af. Dit vraagt om investering in alfabetisering en onderwijs van Roma-ouders.

- Investeren in contact en het opbouwen van een relatie en vertrouwensband tussen voortgezet onderwijs en ouders is belangrijk voor zowel de docent als de ouder. Roma-ouders voelen zich erg onzeker. De docenten in het onderwijs dienen daarom een actieve en leidende rol te nemen in het contact leggen met Roma-ouders en hen te betrekken bij de schoolloopbaan van hun kind. Roma-ouders hebben behoefte aan extra informatie over de school, welke rol zij hebben in het stimuleren van hun kind, maar ook welke mogelijkheden er zijn in doorstroom na het voortgezet onderwijs. Vaak neemt een onderwijsconsulent of andere intermediair een brug functie in tussen school en ouders, maar docenten zouden meer verantwoordelijkheid moeten nemen om directe contacten en korte lijnen te leggen met Roma-ouders.
- De positie van Roma-jongeren op de arbeidsmarkt heeft versterking nodig. Voorwaarde is dat Roma-meisjes school verlaten met een startkwalificatie, maar ook dat ze relevante werkervaring hebben opgedaan middels stages. Bemiddeling is nodig tussen Roma jongeren en werkgevers voor contactlegging en vertrouwen waardoor discriminatie zo min mogelijk een rol kan spelen. Rolmodellen kunnen aantonen dat onderwijs volgen en afronden zin heeft en de toegang is naar werk.
- Vertrouwen is gebaseerd op een respectvolle benadering van ouders, kennis van hun leefwijze, cultuur en communicatie. Dat is in het basisonderwijs voldoende gelukt, maar nog onvoldoende in het voortgezet onderwijs. Kennisuitwisseling tussen basis, voortgezet onderwijs, welzijn en Roma-ouders is voor docenten van het voortgezet onderwijs van belang in verkrijgen van kennis over Roma-cultuur, communicatie en omgangsvaardigheden. Het voortgezet onderwijs zou meer open moeten staan voor diversiteit en uitwisseling met andere scholen en de wijze waarop ze aandacht kan besteden aan culturele achtergronden en diversiteit.
- Stateloosheid van Roma-jongeren betekent een ernstige beperking van de kansen op verder studeren, toekomstperspectief en werk. Het scheppen van juridische voorwaarden is een eerste stap die gezet dient te worden om de stateloze Roma-jongeren een kans en toekomst te geven.

Hoofdstuk 3: Best-practice aanpak schoolverzuim

Twee onderzoeksvragen stonden centraal:
- Wat zijn effectieve en veelbelovende interventies om schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van (Roma)-jongeren in het voortgezet onderwijs te voorkomen?
- Is op basis van de geselecteerde effectieve en veelbelovende interventies een best-practice aanpak op te stellen die toepasbaar is in de Nederlandse praktijk voor Roma-jongeren?

Een literatuursearch is uitgevoerd naar interventiebeschrijvingen schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten specifiek voor Roma. Omdat dit weinig interventiebeschrijvingen opleverde is breder gekeken naar interventiebeschrijvingen voor de gehele doelgroep jongeren in het voortgezet onderwijs. Hierbij is ook gezocht naar interventiebeschrijvingen die niet in wetenschappelijke tijdschriften zijn verschenen.

Er zijn nauwelijks effectieve interventies om schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van (Roma)-jongeren in het voortgezet onderwijs te voorkomen. Uit de inventarisatie blijkt dat er enerzijds interventies uitgevoerd worden die bedoeld zijn voor Roma-jongeren, maar die ontstaan zijn vanuit de praktijk, een beperkte theoretische onderbouwing hebben en nauwelijks zijn onderzocht. Anderzijds worden interventies uitgevoerd die weliswaar uitgetest zijn en een theoretische onderbouwing hebben, maar die niet specifiek op Roma-jongeren gericht zijn.

In de interventies ter voorkoming van schooluitval komen een aantal thema's terug, namelijk:
- Persoonlijke binding. Door het inzetten van mentoren of schoolconsulenten om een band te scheppen tussen de individuele leerling en de school wordt een risicofactor van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten direct aangepakt.
- Leerlingen in contact brengen met een concreet toekomstperspectief. Schoolverzuimers en voortijdige schoolverlaters zien niet altijd de toegevoegde waarde van een schooldiploma. Door leerlingen in contact te brengen met diverse banen of vervolgopleidingen leren ze deze waarde wel zien.
- Ondersteuning in het aanleren van studievaardigheden. Veel leerlingen vallen uit of raken ongemotiveerd omdat zij steeds falen en het gevoel krijgen dat hun inspanningen voor niets zijn.
- Betrekken van het gezin c.q. de ouders. Betrokken ouders spelen een belangrijke rol in de schoolgang naar school.

Op basis van onderzoek naar interventies om schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten te voorkomen zijn meerdere type interventies te onderscheiden:
- Interventies die gericht op de leerling: cognitieve gedragstherapie; mentoring; en interventies waarin positieve beloningen worden uitgedeeld;
- Interventies gericht op klas/school: interventies die de schoolorganisatie en het klassenmanagement veranderen;
- Interventies gericht op voorschoolse situatie: betrokkenheid van de ouders en vroege interventies om onderwijsachterstanden te voorkomen;
- Interventies die onderdeel zijn van een integrale aanpak: terugdringen schoolverzuim, signalering, handhaving;
- Justitiële interventies: gericht op de jongeren en hun ouders

Een best-practice aanpak dient aan vier voorwaarden te voldoen:
- *Voorwaarde 1:* Factoren die van invloed zijn op schoolverzuim en –uitval hebben te maken met verschillende leefgebieden en actoren. Een best-practice aanpak dient te interveniëren op meerdere niveaus, namelijk op dat van het kind, de ouders, de sociale omgeving en leeftijdsgenoten en de school.
- *Voorwaarde 2:* Schoolverzuim en –uitval op het voortgezet onderwijs staat niet los van het verloop van de schoolloopbaan voorafgaande daaraan. Doordat veel Roma kinderen met taal- en ontwikkelingsachterstand starten is dat in hoge mate bepalend voor het behalen van een laag niveau in hun schoolloopbaan. Een best-practice aanpak dient dan ook gericht te zijn op de hele periode rond school. Van voorafgaand aan het basisonderwijs tot en met het verkrijgen van werk.
- *Voorwaarde 3:* Schoolverzuim en –uitval op het voortgezet onderwijs staan vaak niet op zichzelf maar zijn ingebed in meervoudige gezinsproblematiek. Een best-practice aanpak dient uit te gaan van een integrale aanpak waarin samenwerking met actoren rondom school (ouders, docent, leerplicht, welzijn, consulenten etc.) van belang is, maar waarin ook signalering van en hulpverlening voor andere problematiek (schulden, huisvesting, werkloosheid, stateloosheid) bepalend is voor een succesvolle schoolloopbaan van Roma jongeren.
- *Voorwaarde 4:* Vanuit de wetenschap is kennis ontwikkeld over de wijze waarop schoolverzuim en –uitval kunnen worden voorkomen en over de werkzaamheid van bepaalde interventies die schoolverzuim en –uitval voor een brede doelgroep voorkomen. Vanuit de praktijk is kennis ontwikkeld die toegespitst is op specifieke groepen zoals Roma. Zowel vanuit de theorie als

vanuit de praktijk is deze kennis onvolledig en is het belangrijk om de aanwezige kennis bij elkaar aan te laten sluiten. Een best-practice aanpak dient een theoretische verantwoording te hebben en zoveel mogelijk te bestaan uit interventies die getoetst zijn aan de theorie of zijn onderzocht in de praktijk.

Rekening houdend met de bovengenoemde voorwaarden kunnen meerdere best-practice aanpakken voor Roma opgesteld worden die verschillende interventies omvatten. Een voorbeeld van een best-practice aanpak is terug te vinden in hoofdstuk 3, paragraaf 4.

1 Gemeenten, beleid en schoolverzuim bij Roma

In dit hoofdstuk volgt een schets van de situatie in de gemeente en het beleid ten aanzien van Roma en schoolverzuim.

1.1 Doelstelling

Het doel van deze deelstudie is het beantwoorden van de twee onderzoeksvragen:
- Welke problemen ervaren gemeenten ten aanzien van schoolverzuim onder Roma-jongeren en met name Roma-meisjes?
- In hoeverre bevordert gemeentelijk beleid de schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs?

1.2 Methode van onderzoek

Respondenten
Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn semigestructureerde interviews uitgevoerd met relevante beleidsambtenaren van 13 van de vooropgestelde 16 gemeenten met de meeste Roma-inwoners, waarbij een ondergrens gesteld is van minimaal 15 huishoudens. Dit zijn de gemeenten: Ede, Oldenzaal & Enschede, Amsterdam, Capelle, Veldhoven, Nieuwegein, Utrecht, Sittard-Geleen, Gilze en Rijen, Groningen, Tilburg, Den Bosch en Lelystad. Twee gemeenten zijn afgevallen omdat ze niet mee wilden werken aan het onderzoek. Gilze & Rijen zijn vanwege de ligging met 8 huishouden ook geselecteerd voor het onderzoek. In de provincies Brabant en Limburg wonen in totaal 25 Roma-gezinnen verspreid over 7 gemeenten en daarvan is de gemeente met de meeste Roma-gezinnen geselecteerd voor het onderzoek en dat was Gilze & Rijen.

Tabel 1 Aantallen Roma per gemeente

Stad	Huishouden	Personen
Veldhoven	59	335
Utrecht	54	400
Sittard-Geleen	16	80
Oldenzaal & Enschede	114	500
Nieuwegein	50	400
Lelystad	50	220-300
Groningen	19	95
Gilze & Rijen	8	42
Ede	28	168
Tilburg	40	200
Den Bosch	35	150
Capelle aan de IJssel	17	90
Amsterdam	51	400

De gegevens in tabel 1 zijn gebaseerd op de inventarisatie van het NISR in 2007. In 4 van de 13 gemeenten (Amsterdam, Veldhoven, Groningen en Sittard-Geleen) bevinden zich Roma-huishoudens die zich rond 1900 in Nederland hebben gevestigd. In 12 van de 13 gemeenten wonen Roma-huishoudens die vanaf 1978 in Nederland zijn gevestigd.

In eerste instantie is toegang tot relevante beleidsambtenaren en leerplichtambtenaren gezocht via het platform 'Roma-gemeenten', gefaciliteerd door de Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG). Oorspronkelijk is dit platform opgezet voor de ontwikkeling van een gezamenlijke aanpak van elf 'Roma-gemeenten', dat waren de gemeenten in Nederland waar Roma zich blijvend konden vestigen middels de Generaal Pardonregeling van 1978. De oorspronkelijke elf 'Roma-gemeenten' waren: Berkel-Enschot, Capelle aan de IJssel, Ede, Epe, Gilze-Rijen, Lelystad, Nieuwegein, Oldenzaal, Spijkenisse, Veendam en Utrecht. Doordat Roma zich ook in andere (buurt)gemeenten vestigden, is de oorspronkelijke groep 'Roma-gemeenten' uitgebreid met de gemeenten Amsterdam, Breda, Den Bosch, Enschede, Tilburg en Veldhoven.

In tweede instantie is toegang tot onderwijsconsulenten gezocht via het OWRS-netwerk dat gericht is op kennisuitwisseling ten aanzien van onderwijs aan kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti. Dit netwerk wordt gefaciliteerd door de landelijke onderwijsadviesorganisatie, de KPC-Groep.

In totaal zijn zeventien gemeenteambtenaren/leerplichtambtenaren of schoolconsulenten geïnterviewd. Daarnaast is, voor zover beschikbaar en toegankelijk, per gemeente aanvullende informatie in de vorm van beleidsstukken en projectplannen en evaluaties bestudeerd. Een overzicht van de respondenten is te vinden in tabel 2.

Topiclijst

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden werd gebruik gemaakt van een topiclijst (zie bijlage 1). Deze topiclijst bevatte open vragen gericht op de volgende terreinen: het algemene beleid van de gemeente t.a.v. Roma en specifiek het beleid t.a.v. het bevorderen van schoolgang c.q. terugdringen van schoolverzuim onder Roma.

Tabel 2 Schema respondenten

Stad	Huishouden	Personen
Veldhoven	Opbouwwerker en intermediair voor Roma	Stichting Stimulans
	Onderwijsconsulent Roma	Stichting Stimulans
	Docent Roma-klas	Stichting Stimulans
Utrecht	Leerplichtambtenaar	Gemeente
	Onderwijsconsulent Roma	Stichting Stade
Sittard-Geleen	Leerplichtambtenaar	Gemeente
	Consultant	MeCuMa Consultancy (Mens, Cultuur en Maatschappij)
Oldenzaal & Enschede	Leerplichtambtenaar	Gemeente
Nieuwegein	Projectleider Wisselgeld	Gemeente
Lelystad	Beleidsmedewerker	Gemeente, afdeling integratie
Groningen	2 Onderwijsconsulenten Roma	Zelfstandig
Gilze & Rijen	Leerplichtambtenaar	Gemeente
Ede	Leerplichtambtenaar	Gemeente
Tilburg en omstreken	Leerplichtambtenaar	Gemeente
Den Bosch	Leerplichtambtenaar	Gemeente
Capelle aan de IJssel	Leerplichtambtenaar	Gemeente
	Beleidsmedewerker	Gemeente
Amsterdam	Projectleider en coördinator Praktijk/schakelklas	Stadsdeel Zuidoost Amsterdam
	Clustermanager stadsdeel Zuidoost	Stadsdeel Zuidoost Amsterdam

1.3 Roma in Nederland

Algemeen

Over het aantal Roma in Nederland bestaan geen duidelijke cijfers. Schattingen variëren van 3000 Roma (VNG, 2010) en 10.000 Roma & Sinti (Jaarrapport Integratie 2009 NISR) tot 40.000 (Nationale Roma Strategie, 2011). Rond 1900 arriveerde een groep Roma die zich met name heeft gevestigd in een beperkt aantal gemeenten, waaronder Veldhoven, Groningen en Sittard-Geleen. In 1978 vestigde zich een groep Roma vanuit het toenmalige Joegoslavië in Nederland, die in het kader van de 'generaal Pardonregeling' van 1977 een verblijfsvergunning kreeg. Deze Roma wonen verspreid over een 16-tal gemeenten, waarvan een deel 'Roma opvanggemeenten'. Dit is de grootste groep Roma in Nederland, ongeveer 3000. Een derde groep Roma ontvluchtte in de jaren 90 het oorlogsgeweld in o.a. Servië en Kroatië en kwam naar Nederland. De meest recente groep is afkomstig uit Oosteuropa (Hongarije, Roemenië, Polen), zij zijn op straat zichtbaar aanwezig als verkoper van het straatnieuws en als muzikanten.

Een deel van de Roma in Nederland heeft een Nederlands paspoort of een andere nationaliteit en verblijft in Nederland op basis van een verblijfsvergunning. Een ander deel is stateloos en heeft een tijdelijke verblijfsvergunning. De Rijkswet voor Nederlanderschap definieert een stateloze als: '*een persoon die door geen enkele staat, krachtens diens wetgeving, als onderdaan wordt beschouwd*'. Onbekend is hoeveel stateloze Roma in Nederland wonen. Door het ontbreken van een status kan een deel van deze Roma geen aanspraak maken op sociale voorzieningen waaronder ziektekostenverzekering, huisvestingsvergunning, etc. Kinderen krijgen in Nederland de nationaliteit van hun ouders en de kinderen van stateloze Roma-ouders zijn ook stateloos (Voorend, 2010). Stateloze Roma-kinderen kunnen tot hun 18de naar school, maar mogen daarna niet verder leren, stage lopen of werken. Zij moeten het land verlaten naar bestemming 'onbekend'.

Net zoals de omvang van de Roma-groep in Nederland niet is vast te stellen, is door afwezigheid van registratiesystemen op basis van etniciteit ook de omvang van de problematiek van Roma niet precies vast te stellen. Op basis van rapportages van gemeenten (VNG, 2011), het kennisinstituut FORUM (Huinder & Brassé, 2008), het Nederlands Instituut Sinti en Roma (NISR) (Stichting Zet, 2007) en een notitie van minister v.d. Laan (2009) komen een aantal hoofdzaken naar voren, die hier kort worden benoemd om een beeld te schetsen van de integratie van Roma in Nederland in het algemeen.

Op basis van de bovengenoemde stukken is de positie van Roma in Nederland in het algemeen zorgelijk te noemen. De sociaaleconomische positie is laag en wordt gekenmerkt door armoede, illegaliteit, lage arbeidsparticipatie, uitkeringsafhankelijkheid en discriminatie. Roma spreken over het algemeen beperkt de Nederlandse taal en ze zijn over het algemeen zeer laag opgeleid. Ook de Roma-kinderen die in Nederland geboren zijn en op school zitten of naar school zijn geweest, blijven qua niveau achter bij andere migranten en autochtone Nederlanders. Een groot deel van de Roma is werkloos.

De landelijke overheid maakt zich vooral zorgen over de hoge criminaliteit, het hoge schoolverzuim, de overlast onder Roma en kinderuitbuiting onder Roma-kinderen (Nationale Roma Strategie, 2011). Uit criminaliteitscijfers blijkt dat Roma oververtegenwoordigd zijn in vermogens-, gewelds-, en verkeersdelicten. Schoolloopbanen van Roma-kinderen tonen aan dat een deel van de leerplichtige Roma-kinderen niet of niet regelmatig naar school gaat, taal- en schoolachterstand oploopt en het dat grootste deel school verlaat zonder startkwalificatie. Deze groep stroomt niet door naar werk. Ook blijkt dat in de woonwijken sprake is van overlast door burenruzies, overbewoning en geluidsoverlast. Recentelijk is er vanuit de gemeenten en de landelijke overheid aandacht gekomen voor kinderuitbuiting. Onder leiding van het ministerie Veiligheid & Justitie is een programma gestart om criminaliteit en kinderuitbuiting integraal en in samenwerking met gemeenten, politie, overheid en andere organisaties ook internationaal aan te pakken (Nationale Roma Strategie, 2011).

Onder Roma zijn relatief veel multi-probleemgezinnen, waarbij naast o.a. armoede en schuldenproblematiek ook sprake kan zijn van lichamelijke problemen (onder andere door een ongezonde leefstijl) en psychische gezondheidsproblemen zoals spanningen, depressie, angst en migraine.

Onderwijsbeleid t.a.v. Roma

Met name de eerste twee groepen Roma (1900 en 1978) kwamen in woonwagens naar Nederland en vestigden zich hier op woonwagenkampen. Roma konden in Nederland en daarbuiten rondreizen en Roma-kinderen gingen incidenteel naar de basisschool. In de jaren 70 werden 55 regionale centra ingericht voor 50-80 wagens en op deze centra werden woonwagencentrumscholen gevestigd. De onderwijsdeelname was groot. Het concentratiebeleid pakte echter slecht uit door o.a. slechte sociaaleconomische omstandigheden op de kampen en overlast door onderlinge spanningen. Eind jaren zeventig werd het concentratiebeleid ingeruild voor integratiebeleid. Grote woonwagenkampen werden gesloten en Roma-leerlingen moesten naar het reguliere onderwijs (Khonraad & Overbekking, 2002).

Eind jaren tachtig bleek dat de onderwijsdeelname van Roma-leerlingen sterk achter bleef en werden projecten uitgevoerd om het onderwijs van 'woonwagen en zigeunerkinderen', te bevorderen, middels de zogenaamde OWWZ-projecten, gebundeld in een landelijk OWWZ netwerk. Deze projecten richtten zich in eerste instantie op het basis- en voortgezet onderwijs en later ook op de voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en de arbeidsparticipatie. De centrale persoon binnen deze projecten was de onderwijsconsulent, die de brugfunctie (contact, motivatie en conflictbemiddeling) vervulde tussen de leerlingen en de ouders enerzijds en de scholen anderzijds. In de praktijk bleken onderwijsconsulenten ook intermediair te zijn tussen Roma, de scholen en andere maatschappelijke instellingen. Zij onderstreepten het belang van een integrale aanpak in samenhang met wonen, welzijn, werk en onderwijs. Alleen bij samenwerking met instanties op deze terreinen bleek er sprake van succes (Weber, 2006).

Vanaf 1998 kregen gemeenten de verantwoordelijkheid over het achterstandbeleid en zijn de OWWZ-projecten in aantal gehalveerd tot in totaal achttien. Ook verviel de landelijke monitoring van onderwijsdeelname, schoolverzuim en schooluitval van Roma-leerlingen (Timmermans & Van den Hurk, 2002). Met het staken van het zogenaamde doelgroepenbeleid zijn in sommige gemeenten voorzieningen ten behoeve van Roma en de financiering van OWWZ-projecten of vergelijkbaar daaraan steeds meer onder druk komen te staan.

1.4 Roma en schoolverzuim c.q. voortijdig schoolverlaten per gemeente

In tabel 3 staat per gemeente vermeld in hoeverre gemeenten zicht hebben op Roma en wat de belangrijkste problemen zijn die in de gemeenten gesignaleerd worden en met name rondom schoolverzuim/-verlaten. Paragraaf 1.3 vat deze gegevens samen.

Algemeen

Drie gemeenten hebben beperkt zicht op de Roma. In tien gemeenten zijn Roma volledig in beeld en worden problemen gesignaleerd die te maken hebben met de openbare orde, huisvesting, armoede en werkgelegenheid/uitkeringen. In bijna alle gemeenten (n=11) wonen Roma verspreid in woonwijken. Andere problemen dan schoolverzuim die de gemeenten signaleren bij Roma zijn: gezondheidsproblemen, opvoedingsproblemen, wegloopgedrag en op jonge leeftijd trouwen en zwanger worden onder Roma-meisjes.

Tabel 3 Gemeenten met specifieke problemen rond schoolverzuim

Signaleren problemen op gebied van de openbare orde, huisvesting, armoede en werkloosheid	• 10 gemeenten wel • 3 gemeenten niet
Signaleren schoolverzuim op het basisonderwijs	• 2 gemeenten wel • 11 gemeenten niet
Signaleren schoolverzuim op het voortgezet onderwijs	• 6 gemeenten signaleren veel verzuim • 3 gemeenten signaleren weinig verzuim • 4 gemeenten is verzuim niet bekend
Signaleren schooluitval of vertrek zonder startkwalificatie	• Alle 13 gemeenten wel

Stand van zaken in het onderwijs

In vier gemeenten gaan Roma-peuters naar een crèche of de voorschool. In twee andere gemeenten is wel geprobeerd om Roma-ouders te motiveren om hun peuters naar de voorschool te brengen, maar dat is (nog) niet gelukt. Op gemeentelijk niveau is sprake van een goede monitoring van schoolverzuim op de basisschool. In alle gemeenten gaan de kinderen naar de basisschool en in elf gemeenten is er weinig schoolverzuim onder Roma-kinderen. Relatief gezien verzuimen Roma-kinderen op de basisschool wel meer dan andere kinderen. Het schoolverzuim in het voortgezet onderwijs laat een ander beeld zien. Vier gemeenten hebben geen gegevens over de mate van schoolverzuim op het voortgezet onderwijs omdat monitoring van verzuimcijfers ontbreekt. In een drietal gemeenten is sprake van weinig schoolverzuim van Roma-leerlingen en in zes gemeenten is dit schoolverzuim structureel hoog. Kwetsbaar moment voor schooluitval is de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs bij Roma-meisjes. In enkele gemeenten worden sommige meisjes na het afronden van de basisschool niet ingeschreven in het voortgezet onderwijs en 'verdwijnen' tijdelijk naar het buitenland of blijven thuis. In deze gemeenten is de gedachte dat ouders hun dochter op vroege leeftijd uithuwelijken. In een aantal gemeenten wordt ook herkend dat Roma-jongeren in de 3e of 4e klas voortijdig schoolverlaten. Deze jongeren hebben een grotere kans om werkloos te worden dan jongeren met een startkwalificatie. In een enkele gemeente verlaten Roma-jongeren het voortgezet onderwijs inmiddels met een diploma, maar geen enkele gemeente had voorbeelden van Roma-jongeren die met een startkwalificatie het onderwijs hadden verlaten.

Negen gemeenten herkennen dat Roma-kinderen op de basisschool van start gaan met een ontwikkelings- en taalachterstand. Deze achterstand is in veel gevallen bepalend voor de schoolloopbaan van Roma-kinderen. Vanuit het basisonderwijs stromen weinig Roma-leerlingen door naar hogere niveaus van het voortgezet onderwijs en ze zijn relatief veel vertegenwoordigd in het praktijkonderwijs en het VMBO.

Gemeenten hanteren meerdere verklaringen voor het schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van Roma-leerlingen in het voortgezet onderwijs. Alle gemeenten zien de Roma-cultuur als een belangrijke verklaring voor het verzuim en voortijdig schoolverlaten van Roma-leerlingen in het voortgezet onderwijs. Kortweg komt deze verklaring erop neer dat Roma-ouders hun kinderen nauwelijks stimuleren om naar school te gaan omdat ze hun Roma-identiteit willen beschermen en de burgerwereld als bedreigend voor deze identiteit beschouwen. Om vaardigheden in het huishouden op te doen en hun eer te beschermen worden Roma-meisjes vanaf jonge leeftijd thuisgehouden en op jonge leeftijd uitgehuwelijkt. Drie gemeenten zien het schoolverzuim onder Roma-meisjes alleen vanuit deze culturele verklaring. Acht gemeenten verklaren het verzuim

ook vanuit een sociaaleconomisch perspectief. Zij zien dat door achterstanden en problemen op onderwijs, gezondheid, welzijn, economische situatie, wonen en werk ervoor zorgen dat ouders bezig zijn met primaire levensbehoeften en daardoor lagere prioriteiten stellen aan schoolgang van hun kinderen. Twee gemeenten zien oorzaken van verzuim bij Roma-leerlingen behalve het eerder genoemde cultuurperspectief, ook vanuit een moeizame relatie en communicatie tussen het voortgezet onderwijs en ouders. Deze gemeenten vinden dat het voortgezet onderwijs en de docenten hierin een verantwoordelijkheid moeten nemen. In het basisonderwijs is de relatie en betrokkenheid tussen school en ouders overigens wel goed.

Tabel 4 In hoeverre hebben de gemeenten zicht op de Roma, de problematiek en schoolverzuim?

Gemeente	Zicht op Roma, de ervaren problematiek en schoolverzuim
Gemeente 1	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen bij Roma, met name rond de openbare orde (overlast en kleine criminaliteit), huisvesting (huurachterstand), armoede (schulden) en werkgelegenheid (uitkeringsafhankelijkheid). • Roma wonen verspreid in flats, maar geconcentreerd in bepaalde buurten waardoor sociale controle aanwezig is. • Verdwijnen van meisjes, weglopen van meisjes om te trouwen komt voor. Op jonge leeftijd trouwen en zwangerschap eveneens. *Schoolverzuim:* • Cijfers over verzuim en voortijdig schooluitval zijn bekend, maar worden niet openbaar gemaakt. In deze gemeente wonen tenminste zestig leerplichtige Roma (6-18 jaar). • Goede monitoring en aanpak verzuim door leerplicht op de basisschool. Ontbreken van monitoring schoolverzuim en consistente aanpak leerplicht op voortgezet onderwijs. • 'Lange adem hebben, drie stappen vooruit en twee stappen terug', aldus een projectleider.
Gemeente 2	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (vernielingen, bedreigingen en diefstal), huisvesting (woningnood voor getrouwde Roma), armoede (schulden) en afhankelijkheid van de bijstand. Relatief veel Roma-mannen hebben werk (bouw of fabriekswerk). • Daarnaast wordt opvoedingsproblematiek en gezondheidsproblemen (overgewicht) gesignaleerd. • Roma wonen verspreid in woningen, maar geconcentreerd in 3 wijken. *Schoolverzuim:* • Schoolverzuim is ondergebracht bij integratie. Men gaat er van uit dat onderwijs meer kans geeft op werk waardoor Roma maatschappelijk beter geïntegreerd raken en daardoor minder criminele activiteiten uitvoeren. • Schatting is dat in de gemeente 110 kinderen tot 18 jaar wonen. • Deel van de kinderen heeft schoolachterstand door pas op 5e en 6e jaar naar school te gaan. Basisschool: 19 van de 34 Roma-kinderen (56%) wekt zorgen op gebied van ontwikkeling, gedrag en opvoeding. Van de 29 jongeren tussen de 15 en 23 jaar, hebben 15 (52%) de school zonder diploma verlaten. • 'Je moet een lange adem hebben, de problemen rondom schoolverzuim los je niet in 1 generatie op', aldus een beleidsmedewerker.
Gemeente 3	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (buurtoverlast, bedreigingen en familieruzies), huisvesting (conflict met woningcorporatie na uitzetting, burenoverlast), armoede (huurachterstand en schulden) en afhankelijkheid van de bijstand. • Gemeente constateert geen vertrouwen in GGZ en autoriteiten. • Opvoedingsproblemen • Weinig deelname van Roma-jongeren (18+) aan de arbeidsmarkt. • Roma wonen verspreid in woningen om integratie te bevorderen. Maar dit veroorzaakt wel veel problemen en ruzies met buren • Roma bestaan uit veel verschillende families die verspreid wonen waardoor de sociale controle meevalt. *Schoolverzuim:* • Problematische entree van Roma-kinderen in het reguliere basisonderwijs. Kinderen hebben te weinig cognitieve en sociaal-emotionele bagage om van de thuissituatie de overstap naar basisonderwijs te maken. Ouders zijn onvoldoende toegerust om overstap te begeleiden. • Er is veel geduld nodig en je moet niet meteen concrete resultaten verwachten', aldus een leerplichtambtenaar.

	• Onderverdeling in leeftijd van Roma-jongeren: 0-4 jaar (29); 4-12 jaar (39); 12-18 jaar (14); 18-23 jaar (19). Alle Roma-kinderen tot 12 jaar zitten op school, al dan niet met verzuim. Ook zitten jongeren van 12-16 jaar op school, meisjes en jongens. Deze laatste groep gaat (nog) niet elke dag naar school. Er zijn nog geen Roma met een startkwalificatie. Binnenkort wel omdat enkele VMBO-ers doorstromen naar het ROC.
Gemeente 4	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (buurtoverlast, geluidsoverlast, criminaliteit, horeca), huisvesting (overbewoning, onderhuur en huurachterstand), armoede (achterstand van huur en energiekosten) en afhankelijkheid van de bijstand waarbij interesse ontbreekt in toeleiding naar werk. • Aanwezigheid van psychosociale en gezondheidsproblematiek • Roma bestaan uit zeer beperkt aantal families die een grote sociale controle uitoefenen. Op 1 klein kamp na met 6 wagens, wonen de andere Roma verspreid in woonwijken. • Inzicht in Romaproblematiek is lastig: harde cijfers zijn wel aanwezig bij de gemeenten maar worden soms bespreekbaar gemaakt. Romaproblematiek ligt erg gevoelig omdat de Roma een gevoelige groep zijn en omdat registreren niet mag. • Verdwijnen van jonge meisjes en uithuwelijken, weglopen van meisjes om te trouwen komt voor. *Schoolverzuim:* • Er zijn ongeveer 120 kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar in de gemeente. Ongeveer 20 gaan niet naar school en een groot aantal gaat niet regelmatig. Ook volgt een aantal kinderen niet het best passend onderwijs omdat de kinderen door achterstanden en achter grond vaak slecht toetsbaar zijn. • Roma-kinderen zitten verspreid op basisscholen, iedere school heeft wel enkele Roma-kinderen. Op het speciaal onderwijs zitten relatief veel Roma-kinderen. Op het voortgezet onderwijs komt het grootste deel van de Roma-jongeren terecht op praktijkonderwijs (2 scholen). De twee scholen hebben een signaal afgegeven om de jongeren meer te verdelen. • Alle kinderen gaan naar de basisschool. Van de 27 jongeren tussen de 12-16 jaar gaan maar 4 (3 jongens en 1 meisje) naar het voortgezet onderwijs. • Enkele moeders brengen hun kinderen naar de voorschool • 'We hebben stappen vooruit gemaakt, het gaat weliswaar erg langzaam, maar er is vooruitgang', aldus een projectleider.
Gemeente 5	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (buurtoverlast), huisvesting (overbewoning, onderhuur en huurachterstand), armoede (schulden) en afhankelijkheid van uitkering. Bijna geen arbeidsparticipatie onder Roma. • Opvoedingsproblemen kinderen • Vaak met 3 generaties in een woning • Vermoeden van huiselijk geweld • Neerslachtigheid bij vrouwen • Gemeente gelooft niet in meetbare resultaten op korte termijn • Klein kamp met een paar gezinnen en de rest woont verspreid, grote sociale controle. • Uithuwelijken, verdwijnen van meisjes, weglopen van meisjes om te trouwen komt voor. *Schoolverzuim:* • Verzuim voortgezet onderwijs: Van de ongeveer 33 leerplichtige jongeren (12-18 jaar), waarvan 19 meisjes, gaan bij benadering 3 naar het voortgezet onderwijs en dit zijn alle drie jongens. • Geen deelname aan voorschool. • Roma-kinderen gaan naar het basisonderwijs, maar wel met verzuim. Door verzuim wordt tijdens basisonderwijs achterstand opgelopen. • Aansluiting Roma in voortgezet onderwijs is lastig. Sommige jongeren passen intellectueel op hoger niveau maar door verzuim en opgelopen achterstand zouden ze op een praktijkschool horen.

	• Meisjes verlaten vaak op 12/13 jarige leeftijd school, wanneer ze naar het voortgezet onderwijs gaan. Jongens gaan enkele jaren langer naar school, maar verzuimen veel en haken uiteindelijk af.
Gemeente 6	*Algemeen:* • De gemeenten herkennen problemen met Roma, met name rond de openbare orde (huisuitzetting, burenruzies), huisvesting (overbewoning, achterstand huur en energierekening), armoede (schulden) en afhankelijkheid van uitkering. • Groep Roma is onder te verdelen in: deel beschikt over geldige verblijfspapieren, een deel heeft geen geldige papieren en is stateloos en/of illegaal, en een derde deel zijn afkomstig uit nieuwe EU-landen. De tweede groep wisselt in samenstelling en omvang en jongeren 'verdwijnen' tijdelijk en komen al dan niet getrouwd terug. De laatste groep mag werken en in Nederland verblijven maar heeft geen recht op financiële ondersteuning/uitkering. • 20-30 Multiprobleemgezinnen • Roma willen geen beroep doen op schuldsanering • Vaak met 3 generaties in een woning, wonen verspreid in woonwijken • Opvoedingsproblemen kinderen • Problematisch druggebruik • Op jonge leeftijd trouwen/uithuwelijken en kinderen krijgen • Vaak geen verzekering *Schoolverzuim:* • Schoolgang naar de basisschool • Voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs. Weinig Roma-jongeren verlaten onderwijs met startkwalificatie • VVE-verzuim bij peuters • Basisonderwijs is schoolgang geen probleem, op het voortgezet onderwijs wel. In de eerste jaren gaat het nog wel redelijk, maar wanneer ze 15/16 jaar oud worden gaan ze van school. • In totaal 116 jongeren tot 18 jaar. Ongeveer 85 leerplichtige jongeren waarvan 39 meisjes. In de leeftijd van 11-15 jaar zijn er 22 meisjes. Schoolgang en verzuim van deze jongeren is niet in beeld. 5 van de 22 meisjes zijn in beeld bij leerplicht. • Meeste leerlingen gaan naar VSO of praktijkonderwijs, VMBO is het hoogste waaraan Roma-leerlingen deelnemen • Door taalachterstand bij start basisonderwijs ontstaat schoolachterstand
Gemeente 7	*Algemeen:* • De gemeenten herkennen problemen met Roma, met name rond de openbare orde ((buren)overlast), huisvesting (achterstand huur en energierekening), armoede (schulden) en afhankelijkheid van uitkering. • Multiprobleemgezinnen • Gezinnen zijn moeilijk in te stromen voor schuldhulpverlening • Huiselijk geweld • Opvoedingsproblemen • Geen of beperkte kennis van de Nederlandse samenleving • Groep bestaat uit 3 grote 'extended families' en aantal kleinere families. Roma wonen verspreid in woonwijken, veel sociale huisvesting, maar ook koopwoningen • Stateloze gezinnen *Schoolverzuim:* • Deelname van Roma-peuters aan voorschool • Schoolgang naar het basisonderwijs, weinig schoolachterstand en deelname aan speciaal onderwijs • Schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs: met name doorstroom/overgang van bo naar vo is lastig • Hoog ziekteverzuim onder leerlingen, misschien dat overgewicht hierin een rol speelt

	• Schoolverzuim lijkt bepaald door familie, bij sommige families gaan kinderen wel naar school en bij anderen geen één49 leerplichtige Roma-kinderen/jongeren: 39 gaan naar het basisonderwijs met af en toe verzuim; Van de 10 jongeren staan 5 (3 jongens en 2 meisjes) ingeschreven en gaan naar de praktijkschool waar ze veel verzuimen. De andere 5 jongeren staan niet ingeschreven.
Gemeente 8	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (overlast in de buurt), huisvesting (achterstand huur en overbewoning), armoede (schulden) en afhankelijkheid van uitkering. • Multiprobleemgezinnen. • Huiselijk geweld • Onvoldoende zicht bij de gemeente over problematiek onder Roma • Verspreid wonen • Op jonge leeftijd uithuwelijken *Schoolverzuim:* • Schooluitval in het voortgezet onderwijs. 6 jongeren (2 meisjes en 4 jongens) zijn leerplichtig • Schoolachterstand (speciaal onderwijs) door veel verzuim op school • Roma-kinderen worden op school gepest
Gemeente 9	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (afval, geparkeerde auto's), huisvesting (achterstand huur en onderhoud), armoede (schulden) en afhankelijkheid van uitkering. • Kleine groep, woont verspreid in de gemeente • Op jonge leeftijd zwanger *Schoolverzuim:* • Op de basisschool geen schoolverzuim, tenminste 7 kinderen gaan naar basisonderwijs • Doorstroom vanuit basisschool naar speciaal onderwijs. Verklaringen zijn: laag verstandelijk vermogen van kinderen en gedrags-problemen bij jongens • Onbekend of Roma-jongeren op het VMBO zitten en de mate van schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs. Een school voor voortgezet onderwijs staat in een naburige gemeente en de daarbij behorende leerplichtambtenaar moet op de hoogte zijn van het verzuim van deze Roma-leerlingen.
Gemeente 10	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (buurtoverlast), huisvesting (achterstand huur en onderhoud, huisuitzettingen), armoede (schulden) en werkloosheid. • Lichamelijke en psychische ongezondheid: o.a. slecht gebit, veel roken • Roma wonen verspreid in woonwijken. Er is geen hechte gemeenschap, ze zijn wel familie maar handelen meer op basis van individuele besluiten • Goed zicht op alle Romagezinnen *Schoolverzuim:* • Moeizaam om peuters naar de peuterspeelzaal te krijgen • Weinig schoolverzuim op basisschool. Verhoudingsgewijs niet meer Roma-kinderen naar speciaal onderwijs. • 30 leerplichtige Roma-jongeren tussen de 5 en 18 jaar. • Op voortgezet onderwijs is verzuim bovengemiddeld. Met name jongeren tussen de 15 en 18 jaar verlaten voortijdig het voortgezet onderwijs, in verhouding veel jongeren naar praktijkonderwijs en VMBO. Twee 2 jongeren hebben een VMBO diploma gehaald.

Gemeente 11	*Algemeen:* • De gemeente herkent problemen met Roma, met name rond de openbare orde (familie en burenruzies op kampen), huisvesting (tekort aan woningen op kampen), armoede (schulden) en werkloosheid (uitkering). • Trouwen en moederschap op jonge leeftijd (15/16 jaar) • Roma wonen op 4 kampen (225 Roma en 30 wisselende illegale/reizende personen). Vanaf 2004 werd reizen beperkt tot schoolvakanties en handhaving leerplicht. • Roma bestaan uit 2 grote families • Binnen de 'Roma-groep', zijn grote verschillen te zien op alle gebieden. Individuele benadering toepassen. 'Veel in contact zijn en een open en eerlijke houding hebben, dus ook de onmogelijkheden aangeven', aldus een intermediair. • Ongezonde leefstijl: overgewicht, eenzijdige en ongezonde voeding, veel roken, veel medicijngebruik. • Sterke sociale controle *Schoolverzuim:* • Alle Roma-leerplichtige kinderen zitten op het basisonderwijs • 25 leerplichtige Roma-jongeren tussen de 12 en 18 jaar gaan naar het voortgezet onderwijs (met name praktijkschool en VMBO), dat is 90% van alle leerplichtige jongeren in de gemeente • Relatief veel leerlingen gaan naar het praktijkonderwijs, mede door gebrek/tekort aan basisonderwijs door verzuim en late start • Ongeschoolde ouders kunnen ondersteuning (begeleiding en stimulering) bij schoolgang voortgezet onderwijs onvoldoende geven. Begeleiding bij schoolgang van ouders en kind is belangrijk. • Geen rolmodellen • Pesten/discriminatie op school van Roma-kinderen komt voor
Gemeente 12	*Algemeen:* • De gemeente herkent probleem met Roma rond armoede (schulden) en werkloosheid (uitkering). • Er is sprake van weinig overlast • Wonen op een groot kamp • Roma mengen met Sinti en woonwagenbewoners, 'kampers'. Drie families. • Opvoedingsondersteuning • Roma-vrouwen participeren middels: educatieve trajecten (alfabetisering) en sociale activering in project MEEdoen • Trouwen en moederschap op leeftijd 18/19 jaar • Slechte beeldvorming van jongeren over mogelijkheden arbeidsmarkt • Vooroordelen bij burgers over Roma • Door jarenlang contact met Roma stellen ze zich langzaamaan open voor hulpverlening via onderwijsconsulent *Schoolverzuim:* • VVE • Alle leerplichtige Roma-leerlingen gaan naar het basisonderwijs • Bijna alle leerplichtige Roma-leerlingen (20) gaan naar het voortgezet onderwijs, 2 verzuimen veel • Nog weinig ouderbetrokkenheid • Taal en schoolachterstand. Roma-jongeren gaan relatief vaak naar praktijkonderwijs en VMBO en komen nauwelijks op hogere vormen van onderwijs (HAVO/VWO). Nu zijn er 2 leerlingen die op de HAVO zitten. • Klein deel stroomt school uit met startkwalificatie (12%), daardoor is de overgang school-arbeidsmarkt niet optimaal. • Te weinig kennis (cv opstellen) en/of verkeerd beeld/houding t.a.v. arbeidsmarkt (gebrek aan doorzettingsvermogen, ongeduldig, inzicht in mogelijkheden op de arbeidsmarkt) • Te weinig doorstroom van Roma naar de arbeidsmarkt

Gemeente 13	*Algemeen:* • Roma wonen in huizen, sociale woningbouw in 2 woonbuurten. Ze zoeken elkaar op • Verhoudingsgewijs veel migraine onder jongeren, met name meisjes • Ongezonde leefstijl: Vanaf 12/13 jaar roken, ongezond eten en drinken • Jong trouwen en zwangerschappen vanaf 16 jaar • Discriminatie komt voor bij het zoeken van stage en werk *Schoolverzuim:* • Leer en schoolachterstand bij Roma door late start op school en verzuim. • Uitstel kind naar de basisschool en relatief veel ziekteverzuim op de basisschool. • Op voortgezet onderwijs veel schoolverzuim. 15 leerlingen in het voortgezet onderwijs. Exacte verzuimcijfers worden niet bijgehouden. • Door schoolachterstand vervolginstroom op praktijkonderwijs • Toeleiden leerlingen van het praktijkonderwijs naar een externe stage en arbeid is zonder extra ondersteuning niet haalbaar. • Geen uitstroom van leerlingen met startkwalificatie

1.5 Beleid rond verzuim in de gemeenten

In tabel 5 staat per gemeente vermeld welk beleid de gemeente voert ten opzichte van de Roma en schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten. Hieronder worden de gegevens samengevat.

Alle dertien gemeenten zetten in op leerplicht en handhavingsbeleid. In drie gemeenten wordt alleen hierop ingezet. Deze gemeenten missen actuele cijfers over de ernst van schoolverzuim en schoolverlaten van Roma op het voortgezet onderwijs of willen deze cijfers niet kenbaar maken. Leerplichtambtenaren in deze gemeenten geven aan dat de uitvoering van de leerplicht, als enig instrument om schoolverzuim aan te pakken, te beperkt is. Zij ervaren dat het doorlopen van het traject vanaf signalering tot aan het uitschrijven van een proces-verbaal (met geldboete en taakstraf) tijdrovend is en weinig verbetergedrag laat zien bij de Roma-ouders en hun kind dat verzuimd. Naar verloop van tijd veroorzaakt dit bij leerplichtambtenaren een mate van 'Roma-moeheid', waardoor het stellen van prioriteiten aan andere dossiers voorstelbaar is.

De andere tien gemeenten voeren een twee- of meersporenbeleid uit met een combinatie van zorg en begeleiding (schoolconsulenten, coachen of intermediairen en netwerk) met handhaving. In vier gemeenten wordt vanuit leerplicht of school actie ondernomen om ernstig schoolverzuim te bespreken met ketenpartners in bestaande netwerken (ZAT, Veiligheidshuis) of in zogenaamde Roma-netwerken waarna actie wordt ondernomen.
In zes gemeenten wordt primair ingezet op het aanpakken van schoolverzuim door de school-consulenten, coach en intermediair. Zij komen bij Roma thuis, geven voorlichting aan ouders over school, begeleiden Roma-leerlingen naar school, leggen contacten tussen ouders en school, intermediairen bij conflicten tussen Roma-leerling en school en ondersteunen bij het zoeken naar stages en werk.

Deze schoolconsulenten, coaches en intermediairs kijken ook in het gezin naar de resterende gezinsproblematiek en passende/integrale hulp die ze kunnen geven of kunnen organiseren. Korte lijnen tussen consulent/coach/intermediair, leerplicht en hulpverlening worden gehanteerd om adequaat in te kunnen spelen op de vragen en behoeften van Roma en om regels te stellen vanuit leerplicht en deze vervolgens ook uit te voeren. In kleinere gemeenten wordt de organisatie van de zorg en handhaving bilateraal kortgesloten met de desbetreffende ketenpartners. In grotere gemeenten vindt overleg en afstemming veelal plaats in speciale Roma-netwerken of in bestaande netwerken waarin ketenpartners deelnemen.

Tabel 5 Beleid gemeenten rond Roma en schoolverzuim

Doelgroepenbeleid Roma om schoolverzuim aan te pakken	• 3 gemeenten wel • 10 gemeenten niet (in 5 gemeenten worden wel projecten voor Roma uitgevoerd)
Instrumenten om schoolverzuim aan te pakken	• Alle gemeenten wel - 13 gemeenten: inzet van leerplicht op handhaving - 6 gemeenten: inzet van gezinscoach, schoolconsulent of intermediair op contactleggen, begeleiding, zorg en facilitering - 3 gemeenten: inzet van studiebegeleiding (huiswerkklassen, steunpunt) - 6 gemeenten: inzet van netwerken op aanpak problematiek breed (2 gemeenten hebben Romanetwerken en 4 binnen bestaande netwerken
Inzet op samenwerking met Roma	• 4 gemeenten wel (2 gemeenten met Roma-zelforganisatie en 2 op individueel niveau) • 9 gemeenten niet (1 gemeente wil wel)
Resultaat op schoolverzuim en schoolverlaten in het vo	• 4 gemeenten zien afname • 4 gemeenten zien geen afname • 5 gemeenten weten het niet
Lengte investering	• 3 gemeenten: 1 á 2 jaar • 6 gemeenten: 3-5 jaar • 2 gemeenten: 6-10 jaar • 2 gemeenten: 11-20 jaar

Gemeenten signaleren dat schoolverzuim van Roma-kinderen vaak niet op zichzelf staat, maar samenhangt met andere gezinsproblematiek zoals armoede, huurschulden, overbewoning etc. Onderwijsconsulenten en intermediairen geven aan dat veel Roma-ouders zelf geen ervaring hebben met het onderwijs, de Nederlandse taal slecht spreken en het belang van onderwijs op voorhand niet altijd inzien. De consulenten/intermediairen van meerdere gemeenten onderstrepen dat het aanpakken van schoolverzuim een langdurige investering is, ondermeer omdat het leggen van contacten met Roma en het opbouwen van een vertrouwensband veel tijd kost.
De gemeenten die schoolconsulenten, coaches of intermediairen hebben ingezet, met handhaving vanuit leerplicht en nauwe samenwerking met ketenpartners, lijken de meeste resultaten te hebben behaald. Het schoolverzuim onder Roma-jongeren is verminderd en de jongeren volgen langer school, al verlaten ze nog steeds school zonder startkwalificatie. De verwachting is dat de volgende generatie, die met school is opgegroeid, deze met startkwalificatie zal verlaten. De behaalde resultaten zijn gebaseerd op langdurige (5 jaar en langer) investeringen van consulenten/intermediairen op onderwijs. Projecten met dezelfde insteek, maar met een kortere looptijd, laten minder gunstige positieve resultaten zien ten aanzien van het verminderen van schoolverzuim op het voortgezet onderwijs. *'Het is een kwestie van generaties en een lange adem hebben'*, aldus een onderwijsconsulent.

Alle gemeenten gaan er vanuit dat Roma-kinderen direct moeten instromen in het reguliere onderwijs. Vanuit de gemeenten worden, in tegenstelling tot enkele jaren geleden, geen specifieke Roma-klassen meer gefaciliteerd. In één gemeente is een opvangklas voor achterblijvers, maar niet specifiek voor Roma-leerlingen. Meerdere gemeenten signaleren dat Roma-leerlingen vanuit het basisonderwijs veelal doorstromen naar het praktijkonderwijs en VMBO. Voor sommigen van deze leerlingen is ook dit niveau te hoog gegrepen. Om meer ondersteuning tijdens de schoolloopbaan te geven op verschillende schoolniveaus worden in drie gemeenten huiswerkklassen georganiseerd. Deze huiswerkklassen richten zich naast het begeleiden en ondersteunen op de

lesinhoud, ook op het trainen in huiswerk maken, oriëntatie op werk en vervolgstudie etc. In twee gemeenten geven intermediairen/consulenten, naast de begeleiding van Roma-leerlingen en hun ouders, voorlichting op school over de cultuur en achtergrond van Roma en training aan docenten in het omgaan met Roma-leerlingen.

In twee gemeenten wordt actief samengewerkt met een Roma-zelforganisatie en een contactpersoon uit de lokale Roma-gemeenschap. Een enkele gemeente staat open voor samenwerking met contactpersonen uit de Roma-gemeenschap maar dat is tot op heden nog niet gelukt. In tegenstelling tot andere migrantengroepen die zich organiseren in zelforganisaties, waarbij afgevaardigden door de achterban worden geaccepteerd en zodoende de belangen van de migrantengemeenschap of groep kunnen vertegenwoordigen, is dit model voor veel Roma niet hanteerbaar. Roma zijn onderling verdeeld in grotere familiegroepen die zich door de hiërarchische opbouw binnen die familiegroepen niet gemakkelijk laten vertegenwoordigen door een afgevaardigde. Een Roma-zelforganisatie bestaat niet op basis van statuten en een erkenning van een gedeelde etnische of culturele achtergrond, maar dient zich op basis van vertrouwen, investering in relaties en het behalen van prestaties te bewijzen. Het vestigen van een Roma-zelforganisatie duurt dan ook jaren.
In twee gemeenten kiest men voor samenwerking met Roma op het individuele niveau. Zij zijn van mening dat de situatie en doelstellingen van Roma verschillend zijn waardoor een individuele aanpak gerechtvaardigd is, maar dat samenwerking met en instemming van Roma belangrijk zijn voor het slagen van de aanpak.

Tabel 6 Beleidsinstrumenten ingezet op Roma en schoolverzuim

Gemeente	Beleid ingezet om schoolverzuim te verminderen
Gemeente 1	*Algemeen:* • Geen speciaal Roma beleid en financiering: geen doelgroepenbeleid, deze gemeente heeft inwoners met 170 verschillende nationaliteiten. • Alfabetisering Roma-vrouwen *Schoolverzuim:* • Initiatieven voor Roma-leerlingen opgezet door 'projectenbureau', vanuit het basisonderwijs. • Inzet van leerplicht; • Netwerkbijeenkomsten (3 á 4 keer per jaar) voor aanpak schoolverzuim Roma en andere leerlingen. Deelnemers: Leerplicht, Bureau Jeugdzorg, Raad van de Kinderbescherming, Spirit (schoolmaatschappelijk werk), GGD, DWI (Dienst Werk en Inkomen) en de politie. • Schakelklassen voor basis- en voortgezet onderwijs (praktijkschakelklas) voor leerlingen die grote kennis- en taalachterstanden of leerproblemen hebben, dus niet alleen voor Roma-leerlingen. Resultaten t.a.v. Romaverzuim zijn onduidelijk.
Gemeente 2	*Algemeen:* • Geen doelgroepenbeleid: past niet binnen landelijke trend en werkt stigmatiserend. • Werkgroep Roma: gemeente, welzijn, leerplicht, maatschappelijke dienstverlening, onderwijs, Jeugd/JGZ, werk, veiligheid nemen deel om problematiek in beeld te krijgen en sluitende aanpak op te stellen. Verbeteren van aanpak door het verbeteren (intensiveren en korte lijnen) van de samenwerking met relevante partijen en professionals, het opstellen van werkafspraken. Er worden geen nieuwe beleidsinstrumenten ontwikkeld. • Intentie is om met Roma problemen aan te pakken • Gemeente wil in contact komen met Roma bruggenbouwers. Probleem is om een goed rolmodel te vinden, iemand die tevens vertrouwen heeft van de Roma-gemeenschap. *Schoolverzuim:* • Inzet van leerplicht • Buurtnetwerken • Gezinscoach inzetten voor verzuim bredere groep, niet alleen Roma-leerlingen en een bredere aanpak dan alleen schoolverzuim. • Project VNG (2010-2011) besteedt extra uren aan gezinscoach voor Roma, looptijd 1 jaar en samenwerking versterken tussen leerplicht, onderwijs, gezinscoaches en politie. Meer gezinnen (6) bereikt door extra uren • Project 'Bevordering schoolloopbaan van Roma-kinderen'.
Gemeente 3	*Algemeen:* • Gericht op integratiebeleid • Met Roma zelf samenwerken, middels een zelforganisatie *Schoolverzuim:* • Inzet van leerplicht en de repressieve aanpak wanneer de vrijwillige hulpverlening en ondersteuning van de consulenten niet meer werkt (2-sporenbeleid). • Onderwijsbegeleiding middels onderwijsconsulenten. Al vanaf 1980 ingesteld om afstand tussen school en Roma te verkleinen door contact te leggen met de gezinnen en kinderen naar school te leiden en met school en de docenten om situatie uit te leggen en te bemiddelen bij misverstand. Na 30 jaar investering door onderwijsconsulenten gaan alle Roma-leerlingen tot en met 16 jaar naar school, al dan niet met teveel verzuim. Binnenkort verlaat de eerste Roma de school met een startkwalificatie. • Project VNG (2010-2011): Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) voor het toeleiden van Roma-kinderen (0-4 jaar). Resultaat: Van de 19 potentiële kinderen werden 6 kinderen bereikt met toeleidingsprogramma Spelbegeleiding aan huis en daarvan stromen 3 kinderen door naar de voorschool. Belemmerend: media aandacht over uitzetting, beleid Frankrijk, Roma-gezin en plaatsing in villa etc.

	trekken hun kinderen terug na aanmelding.
Gemeente 4	*Algemeen:* • Beleid en projecten in de afgelopen 30 jaar hebben niet geleid tot duurzame verbetering van de maatschappelijke positie van Roma in de gemeente. De ervaring van tijdelijk op projectmatige wijze aanpakken van onderdelen van de problematiek leverde geen duurzame successen op. • Project Wisselgeld (2009) van start voor een looptijd van 3 jaar (tot 2012), d.w.z. integrale aanpak van multiprobleem gezinnen met een Roma achtergrond. Motto: van preventie tot repressie, van zorg tot en met handhaving'. Hierin wordt samengewerkt met 12 ketenpartners (politie, jeugdzorg, welzijn, leerplicht, kinderbescherming etc.) op bestuurlijk niveau. Breed programma ingezet om problematiek gezin aan te pakken: ketenpartners met regisseur, integrale aanpak en investering van de ketenpartners werkt. • Individuele aanpak en 1 op 1 gesprekken met Roma. Probleem is om Roma-afvaardiging voor een brede achterban te hebben. Contacten tot nu toe met Roma (groep, vertegenwoordiging van 1 persoon) zijn niet goed verlopen. Geen betrokkenheid van Roma-zelforganisatie bij Wisselgeld. • Resultaat Wisselgeld: afname meldingen burenoverlast, verbetering schoolgang basisonderwijs *Schoolverzuim:* • Belangrijkste doelstelling van het project Wisselgeld is het verbeteren van de schoolgang van Roma-kinderen. Veel verloop binnen leerplicht, geen monitoring schoolverzuim, ontbreken centrale regie op Romadossiers etc. zorgde ervoor dat Romaverzuim en voortijdig schoolverlaten niet effectief werden opgepakt. Een coach is aangesteld om dossiers van Roma binnen Leerplicht op te pakken en af te ronden en daarnaast is leerplicht geprofessionaliseerd. Resultaten: 80-90% van de dossiers is in behandeling; nog geen contactpersonen uit de gemeenschap vastgesteld; Alle leerplichtige leerlingen t/m 12 jaar uit de 27 Wisselgeldgezinnen zijn naar het basisonderwijs gegaan. Schoolgang van Roma-leerlingen naar het voortgezet onderwijs is niet gelukt middels het project. Van de 27 jongeren tussen de 12-16 jaar gaan er maar 4 (3 jongens en 1 meisje) naar het voortgezet onderwijs. • In navolging van VNG project (2010-2011) en schoolgang voortgezet onderwijs te bevorderen wordt uitbreiding van leerplicht gerealiseerd en samenwerking met scholen voor voortgezet onderwijs geïntensiveerd. • Er is behoefte aan contact met Roma-gemeenschap via 1 á 2 Roma afgevaardigden
Gemeente 5	*Algemeen:* • Geen doelgroepenbeleid voor Roma *Schoolverzuim:* • Ongeveer 10 jaar terug is een project uitgevoerd waarbij een schoolconsulent extra les gaf aan Roma-kinderen in het basisonderwijs die achterliepen. • Inzet van leerplicht: kind gaat niet meer naar school. Nadat er 3x een proces verbaal is opgemaakt stopt het traject. Er worden nauwelijks taakstraffen gegeven. • Project VNG (2010-2011): voor de duur van 12 maanden zou een intermediair aangesteld worden voor opbouwen van vertrouwensband en contact leggen met Roma-gezinnen en vestigen van Roma-zelforganisatie; Extra uren voor leerplicht om Romadossiers te updaten en stimuleren van jongeren om naar school te gaan. Project is niet uitgevoerd, de reden is onbekend.
Gemeente 6	*Algemeen:* • Integrale aanpak: Aanpak van problematiek door bestaande zorgstructuur die bestaat uit Buurt-Netwerken en Vangnetten jeugdnetwerk, Zorgadviesteams en wijkzorgteams. Werkgroep met gemeentevertegenwoordigers, Leger des Heils jeugdzorg en reclassering, Leerplicht/ RMC, maatschappelijk werk, (speciaal) onderwijs en jeugdhulpverlening. • Beleid gericht op integratie van Roma middels onderwijs. Schoolverzuim en aanpak als ingang gebruiken om in het gezin te kijken naar andere problematiek (o.a schulden, huisvesting, gezondheid, werkloosheid, armoede). • Geen betrokkenheid van Roma bij beleidsvorming

	Schoolverzuim: • Leerplicht en actief handhavingsbeleid, 'een investering van tientallen jaren, we zitten er al jaren bovenop', aldus een leerplichtambtenaar. • Korte lijnen tussen school en leerplicht • Project VNG (2010-2011): in kaart brengen van de schoolloopbanen van 22 Roma-meisjes van 11 -15 jaar om zicht te krijgen in knelpunten bij schoolgang en plan van aanpak op te stellen en schoolgang faciliteren gericht op integreren wanneer mensen een geldige verblijfsvergunning hebben (behoud van huisvesting, deelname activiteiten, verkrijgen stageplek, opdoen van werkervaring etc.). Vervolg op 22 meisjes is andere Roma-jongeren in beeld brengen. Extra menskracht (2 leerplichtambtenaren) hiervoor gereserveerd. Resultaat: 22 Roma-meisjes zijn in beeld gebracht en daarvan gaan 19 meisjes regelmatig naar school en 3 meisjes niet of met veel verzuim naar school. • Roma casuïstiekbespreking in werkgroep • Plan om monitoringsysteem op te zetten: database om schoolloopbanen te kunnen volgen
Gemeente 7	*Algemeen:* • Geen doelgroepenbeleid. *Schoolverzuim:* • In het verleden wel Romaklasjes opgezet, maar was geen goed alternatief voor regulier onderwijs. • Leerplicht en handhaving: combinatie zorg en handhaving werkt goed in afname schoolverzuim. • 2010 gestart met project: onderwijsintermediair (2 medewerkers welzijn). Zij leggen contact met Roma-gezinnen en bieden ondersteuning op zorggebied en stimuleren schoolgang. Wanneer kinderen niet naar school gaan wordt leerplicht ingeschakeld. Onderwijsintermediair heeft leerplicht als drukmiddel achter de hand. Onderwijsintermediair is breed inzetbaar door maatschappelijk werker achtergrond en vanuit welzijn georganiseerd: zowel aandacht voor schoolgaan maar ook signalering andere problematiek en doorverwijzing hulpverlening; linking pin tussen gezinnen en sociale dienst, woningcorporatie, politie, gemeente, OM etc. • Project VNG (2010-2011): inzetten van extra uren leerplicht én inzet intermediair schoolgaan van meisjes tussen 12-18 jaar bevorderen. Resultaat: Relatie verbeterd en korte lijnen tussen ketenpartners (school, leerplicht, hulpverlening en Roma-intermediairs); 10 Roma-gezinnen worden door Roma-intermediairs begeleid; elke jongere die niet naar school gaat heeft proces-verbaal gekregen, ook de 5 meisjes die niet naar school gaan; 7 leerplichtige leerlingen gaan naar het voortgezet onderwijs, snellere melding verzuim bij leerplicht door scholen • In plaats van verschillende leerplichtambtenaren is er 1 aangesteld voor Roma. Positief voor afname verzuim, betere vertrouwensband met Roma opbouwen. Projectduur van 1 jaar is te kort en wordt verlengd
Gemeente 8	*Algemeen:* • Geen specifiek Romabeleid. • Vestigen van Roma volgens spreidingsbeleid • Interculturele ontmoetingen. • Om overlast in te perken hebben enkele uithuisplaatsingen van Roma-gezinnen plaatsgevonden *Schoolverzuim:* • Leerplicht en handhaving. Roma-kinderen worden niet preventief gevolgd, wanneer sprake is van schoolverzuim komt leerplicht in actie. (Geen onderwijsconsulent of schoolintermediair) • Beleid rondom schoolverzuim werkt onvoldoende. De ouders van een kind dat ernstig van school verzuimd krijgen een proces verbaal en een geldboete. Het kind krijgt een taakstraf en voert dat uit en de ouders betalen de boete niet en schuiven deze bij hun resterende schulden. Deze zaken worden in het 'veiligheidshuis' besproken maar daaruit volgt geen handeling. • Jaren eerder bestond een Roma-overleg/netwerk waarin ketenpartners deelnamen om afstemming in plan en uitvoering rondom Romaproblematiek te realiseren. Dat netwerk is gestopt omdat afspraken rondom de uitvoering onvoldoende werden nagekomen door sommige ketenpartners. Recentelijk is geprobeerd om een vergelijkbaar netwerk op te zetten maar dat had te weinig draagvlak, 'het was

	niet noodzakelijk om rondom Roma zoiets op te zetten omdat de problematiek, volgens andere ketenpartners niet zo groot zou zijn', aldus een leerplichtambtenaar. • Geen project bij de VNG ingediend
Gemeente 9	*Algemeen:* • Geen specifiek Romabeleid en geen groepsbenadering *Schoolverzuim:* • Leerplicht en handhaving • Procedure is net als bij andere gezinnen. De multiprobleemgezinnen worden besproken in de ZAT teams op school en andere netwerken met ketenpartners waarin het beleid wordt afgestemd. • Geen project bij de VNG ingediend
Gemeente 10	*Algemeen:* • Equal leerwerktraject opgezet. • EU Werkgelegenheidsproject 'Roma in Business' (2005-2007) opgezet voor mannen met een uitkering. Heeft voor mannen geen werk gerealiseerd, maar wel veel contacten opgeleverd met Roma. • Samenwerking met Roma-zelforganisatie en Roma-contactpersonen *Schoolverzuim:* • Leerplicht en handhaving binnen bestaande structuren en met eenzelfde aanpak als andere leerlingen. Korte lijnen naar leerplicht en 1 leerplichtambtenaar. • Op zoek naar rolmodellen, meisjes van het VMBO stimuleren om onderwijsassistent te worden • VNG project (2010-2011): Huiswerkbegeleiding aan leerlingen van 6-18 jaar één jaar lang: 2x per week 1½ uur aan kinderen van de basisschool en 2x per week 1½ uur aan jongeren van het voortgezet onderwijs. Gezamenlijk aanbieden huiswerkbegeleiding met coaching, solliciteren, stageplek zoeken, muziek en danslessen en betrekken van ouders. Resultaat: 10 kinderen van de basisschool bereikt met de huiswerkbegeleiding één jaar lang, vertrouwensband met moeders gerealiseerd. De Roma-jongeren zijn niet bereikt.
Gemeente 11	*Algemeen:* • Doelgroepenbeleid met doel: Participatie van Roma • Vanaf 2004 is extra aandacht (veel geld en tijd) geïnvesteerd in onderwijs en inburgering om de maatschappelijke achterstand bij Roma aan te pakken. • Aanpak van de woonomgeving, nieuwe chalets/woningen op de 4 kampen. • Integrale aanpak: samenwerking tussen gemeente, onderwijs, welzijn. *Schoolverzuim:* • Onderwijs gestart met Roma-klassen (2004) in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs omdat leerlingen niet plaatsbaar waren in het regulier onderwijs. In 2009 (basisonderwijs) en 2011 (voortgezet onderwijs) zijn de Roma-klassen gestopt en starten leerlingen direct op het reguliere onderwijs. • Meerdere professionals (leerplichtambtenaar, gezinscoach, onderwijsbegeleiding, intermediair, klantmanager werk en stagebegeleiding) werken nauw samen, korte lijnen en houden zich bezig met de schoolgang van Roma en de uitstroom naar werk. Kleine groep in een kleine gemeente, met één centrale figuur die wekelijks contact heeft met Roma en in contact staat met alle betrokkenen (school, welzijn, gemeente, leerplicht etc.). Resultaat: 90% gaat naar school en een tiental jongeren werkt of loopt stage. • Leerplicht en handhaving. Taakstraf en boetes worden uitgedeeld. • 'Out of the box' durven te denken en met Roma samen een oplossing zoeken. Weinig samenwerking met jeugdreclassering en jeugdzorg omdat dit langdurige trajecten zijn en risico met uithuisplaatsing van kinderen, vertrek en geen grip meer op kind en/of gezin kan betekenen. Keuze is om in contact te blijven met gezin.

	• VNG project (2010-2011): Opzetten van een steunpunt die Roma-jongeren voor advisering en begeleiding van jongeren naar school en werk. Brug slaan tussen school-thuis. 1) Kennis over Roma en thuissituatie van de leerlingen overbrengen naar school en de docenten; 2) Leerlingen en ouders bekend maken met de structurele en planmatige cultuur van het voortgezet onderwijs en het stimuleren van betrokkenheid van ouders bij school. Concreet gaat het om o.a. huiswerkbegeleiding, plannen en leren van huiswerk, huisbezoeken en ouders informeren over onderwijs en vorderingen van kind, intermediair tussen ouders en docent en meegaan met docent naar ouders en met ouders naar school, signaleren en begeleiden bij problemen op school, kennisversterking bij docenten en hulpverleners, individuele hulp op maat. Samenwerken met Roma door gezamenlijk plan van aanpak op te stellen. Resultaat: 22 leerlingen tussen de 12-18 jaar en hun ouders bereikt. Docenten benaderen het steunpunt wanneer ze met een leerling ergens tegenaan lopen en ouders weten de weg naar school te vinden via het Steunpunt.
Gemeente 12	*Algemeen:* • Doelgroepenbeleid voor Roma t.a.v. onderwijs. Ieder jaar subsidieaanvragen indienen bij 'kansenbeleid'. • Tussen gemeente en instellingen en bestaande overleggen (Raad van Kinderbescherming, Bureau jeugdzorg, huisartsen, Maatschappelijk Werk, welzijnswerk en woningcorporaties) moeten de maatschappelijke problemen van de Roma aangepakt worden. *Schoolverzuim:* • Leerplicht en handhaving: Combinatie van wet en onderhandelen • Roma intermediairs/onderwijsconsulent (OWWZ-consulenten 12 min (0-12) en 12+). Al meer dan 20 jaar. Deze consulent neemt deel aan leerling-bespreking bij de ZAT teams op school, ze onderhoud contact met leerplicht en RMC, onderhouden van contact via landelijke netwerken, brugfunctionaris Romagezin en hulpverlening, aanspreekpunt gezinnen, stimuleren kinderen om naar school te gaan. • Consulent eerst met ouders en kinderen mee naar open dagen, nu gaat 80% zelfstandig open dagen bezoeken • Monitoring schoolgang op basisschool, korte lijnen verzuim en leerplicht • Aandacht voor VVE tot peuterspeelzaal, basisschool, voortgezet onderwijs, overgang naar werk • Eigen VVE opgericht en spelkoffer ontwikkeld, samen met ouders. Doen 7 kinderen aan mee, Verteltassenproject is gezamenlijk met Roma en Burgerouders • Kracht van Roma aanpak: jarenlange ervaring opgedaan waardoor vertrouwensband bestaat. Roma worden niet in besluitvorming betrokken, maar wel goed op de hoogte gehouden.
Gemeente 13	*Algemeen:* • Geen specifiek beleid voor Roma • Sociale activering voor woonwagenbewoners waaronder Roma en Sinti: bereik is 30 gezinnen *Schoolverzuim:* • Voorschoolse activiteiten voor Roma peuters/baby's (½ - 2 jaar) • Leerplicht en handhaving • Ouders betrekken bij het onderwijs, project ouderparticipatie op het speciaal onderwijs • Intermediair: betrokkenheid ouders stimuleren, vertrouwenspersoon en aanspreekpersoon op alle gebieden, waaronder onderwijs. Docenten trainen om Roma-kinderen beter te benaderen en aan te spreken • Buddyproject: begeleiden van Roma-jongeren (17/17 jaar) bij schoolgang, stage, werk • VNG project (2010-2011): Opzetten van extra ondersteuning in het voortgezet onderwijs middels de 'FiRe' benadering. Deze benadering gaat uit van de kernelementen: 1) Onderwijsmotivatie stimuleren door toekomstperspectief te formuleren, vertrouwensband opzetten en begeleiding op school; 2) Voorlichten van docenten en andere ketenpartners over Roma (cultuur en omgang); 3) Conflictbemiddeling via communicatiemethode FiRe. Resultaat: 5 leerlingen begeleid. Het project wordt vervolgd met 10 andere leerlingen

2 Roma-meisjes en school

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de factoren die van invloed zijn op de schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs.

2.1 Doelstelling

Het doel van deze deelstudie was inzicht verkrijgen in factoren die schoolverzuim van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs bevorderen of belemmeren.

2.2 Methode van onderzoek

Om inzicht te verkrijgen in de beïnvloedende factoren van schoolverzuim is gekozen voor twee verschillende dataverzamelingsmethoden. Middels een internationale literatuurstudie is gekeken naar schoolverzuim onder Roma in Europa. Een kwalitatieve interviewstudie is uitgevoerd om specifiek te kijken naar beïnvloedende factoren van schoolverzuim/schoolgaan van Roma-meisjes in Nederland. Daarbij is gekozen voor open-interviews met Roma-meisjes en met één van hun ouders. In totaal hebben 27 Roma-meisjes en één van hun ouders deelgenomen aan het onderzoek. De groep Roma-meisjes is verdeeld in 15 meisjes die naar het voortgezet onderwijs gaan en 12 meisjes die veel verzuimen in het voortgezet onderwijs of gestopt zijn met school. Aan de hand van beide groepen zijn belemmerende en bevorderende factoren geïnventariseerd voor schoolgaan c.q. schoolverzuim bij Roma-meisjes.

Werving respondenten
De werving en de uitvoering van het onderzoek is tweeledig geweest.

Om Roma-meisjes en hun ouders te bereiken is deels gewerkt met *Privileged Access Interviewers* (PAI). Deze onderzoeksmethode maakt gebruik van sleutelinformanten. Het voordeel van sleutelinformanten is dat zij een goede toegang hebben tot Roma, die bekend staan als een gesloten groep. Daarnaast spreken de sleutelinformanten de taal en delen zij (grotendeels) de cultuur van de respondenten. Ook dit maakt het interviewen makkelijker, omdat het mogelijk is om sneller een vertrouwensrelatie op te bouwen. De drie sleutelinformanten behoren tot de Roma-zelforganisatie Stichting Triana. In totaal hebben zij 12 Roma-meisjes en hun ouders geworven en geïnterviewd.

Een andere wervingsstrategie om Roma-meisjes en hun ouders te bereiken was via contactpersonen van welzijnsorganisaties en gemeenten. Met name schoolconsulenten en in mindere mate de leerplichtambtenaren bleken succesvol te zijn in het leggen van contacten met Roma-ouders en het motiveren tot deelname aan het onderzoek. In totaal hebben zij vijftien Roma-meisjes en hun ouders geworven waarbij onderzoekers van het Trimbos-instituut verantwoordelijk waren voor het afnemen van de interviews.

Afname interviews

De 27 interviews met de Roma-meisjes en hun ouders werden afgenomen tussen mei en oktober 2011. De interviews vonden in verschillende gemeenten plaats, zie tabel 7. De meeste verzuimende meisjes zijn via sleutelpersonen in de gemeente Veldhoven geworven. In deze gemeente gaan veel meer Roma-meisjes naar school, maar voor het onderzoek was het met name relevant om met schoolverzuimend meisjes in contact te komen.

Tabel 7 Herkomst respondenten

Stad	Aantal	Naar school	Verzuim/van school
Almere	1		1
Amsterdam	1	1	
Arnhem	1	1	
Den Bosch	1	1	
Enschede	2	1	1
Groningen	3	3	
Lelystad	1	1	
Nieuwegein	1		1
Rotterdam	2	1	1
Utrecht	3	3	
Veldhoven	10	2	8
Vleuten	1	1	
Totaal	**27**	**15**	**12**

Het vooropgestelde aantal van 30 Roma-meisjes om te interviewen is niet gerealiseerd. De werving van de 15 schoolgaande Roma-meisjes bleek minder tijdrovend en haalbaar te zijn dan het werven van de 15 schoolverzuimende Roma-meisjes. Het wantrouwen en de onwilligheid onder Roma-ouders van schoolverzuimende meisjes om deel te nemen aan het onderzoek bleek groot. Sommige Roma-ouders waren bang dat gegevens over schoolverzuim terecht zouden komen bij de gemeente, sociale dienst of andere instellingen. Daardoor kostte het de contactpersonen en sleutelinformanten veel tijd en overredingskracht om uiteindelijk toestemming te krijgen voor deelname aan het interview. De vooropgestelde evenredige verdeeldheid van schoolverzuimende meisjes verdeeld over verschillende gemeenten bleek niet haalbaar vanwege de moeizame werving. Alle Roma-ouders en hun dochters die deel wilden nemen, mits passend binnen de leeftijd (12-18 jaar) en het voortgezet onderwijs volgend, zijn geïncludeerd.

De opzet van het interview was semigestructureerd met open vragen, om het doel van het onderzoek, namelijk inzicht verkrijgen, te realiseren. Deze interviewvorm biedt de interviewer de gelegenheid om door te vragen. De hoofdonderwerpen zijn bepaald aan de hand van een zogenaamde topiclijst. Deze vorm biedt structuur aan het interview, die ervoor zorgt dat de hoofdonderwerpen aan bod komen. Deze is opgenomen als bijlage van dit rapport.

Kwaliteit van leven
Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van leven zijn bij zowel de meisjes als bij één van hun ouders aan het eind van het interview het instrument 'De Kidscreen' (Ravens-Sieberer, 2006) afgenomen. Dit instrument bleek echter niet toegankelijk voor het meten van de kwaliteit van leven bij Roma-meisjes en hun ouders. De vragen werden zowel door de meisjes als hun ouders vaak niet begrepen waardoor de antwoorden veelal consistent onder elkaar werden aangevinkt en onbetrouwbaar leken. Dit deel van het onderzoek is verder niet meegenomen in de analyse en rapportage.

Interviews
Na een korte uitleg over het doel en de inhoud van het onderzoek volgde het interview van gemiddeld drie kwartier tot een uur. Rekening houdend met mogelijke terughoudendheid van het geven van informatie is in overleg met contactpersonen en sleutelinformanten besloten om tijdens de interviews schriftelijke notities te maken in plaats van een geluidsopname.

Bijna alle interviews zijn bij de Roma-ouders thuis in de woonkamer afgenomen. Tijdens 6 interviews was het mogelijk om ouder en kind separaat te interviewen. In alle andere gevallen vonden de interviews plaats in het bijzijn van elkaar en vaak ook nog in het bijzijn van meerdere gezinsleden. Het overgrote deel van de interviews verliep volgens planning waarbij het grootste deel van de topiclijst aan de orde kwam. Sommige interviews daarentegen, verliepen chaotisch of erg moeizaam. Met name het af en aanlopen van familie en kinderen zorgde voor onrust en sommige Roma-ouders van schoolverzuimende meisjes waren wantrouwend en weinig open in het beantwoorden van vragen hierover. Dit heeft zeer waarschijnlijk invloed gehad op het beantwoorden van de vragen door deze Roma-meisjes en hun ouders.

Uitwerking en analyse
De schriftelijke notities zijn uitgeschreven tot een verslag. Deze verslagen waren het uitgangspunt voor ordening en analyse van het materiaal met behulp van de grounded theory. In de eerste analyseronde zijn de uitspraken per geïnterviewde gecodeerd en vervolgens thematisch geordend. De analyses maakten onderscheid tussen factoren die samenhangen met schoolverzuim en schoolgang bij Roma-meisjes. Uiteindelijk kunnen deze factoren vertaald worden naar belemmerende of bevorderende factoren van schoolgang.

2.3 Factoren uit de literatuur

Deze paragraaf geeft een beschrijving van beïnvloedende factoren op schoolverzuim die uit de wetenschappelijke literatuur naar voren zijn gekomen.

2.3.1 Inleiding en begrippen
Wanneer jongeren voortijdig schoolverlaten dan is vaak al sprake geweest van ernstig schoolverzuim. Schoolverzuim is namelijk een belangrijke voorloper van voortijdig schoolverlaten (Hartkamp, 2005). Er zijn twee vormen van schoolverzuim. Wanneer jongeren verzuimen met een geldige reden, bijvoorbeeld door ziekte en afwezigheid met toestemming, dan is sprake van geoorloofd verzuim. Zonder zo'n geldige reden is sprake van ongeoorloofd schoolverzuim, wettelijk gezien is dit een overtreding van de Leerplichtwet (NJI, 2011). Onder voortijdig schoolverlaten wordt verstaan dat een jongere van school vertrekt zonder een startkwalificatie te hebben behaald: tenminste een mbo-diploma op niveau 2 of een havo diploma

Bij zowel schoolverzuim als voortijdig schoolverlaten spelen vaak dezelfde (risico en beschermende) factoren een rol. De factoren worden in de literatuur vaak op twee niveaus ingedeeld. De zogenaamde 'kindfactoren' hangen samen met individuele kenmerken van het kind zoals sekse en leeftijd, maar schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten hangen ook samen met kenmerken van het gezin, school en leeftijdsgenoten en kunnen gegroepeerd worden onder de noemer 'omgevingsfactoren'.

2.3.2 Kindfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan

Leeftijd en sekse

In Nederland zijn jongeren vanaf 18 jaar voor de wet volwassen. Bepaalde Roma-families beschouwen hun kinderen al vanaf 12 jaar als volwassene (Myers, McGhee, & Bhopal, 2004). In Nederlands onderzoek (KPC Groep, 2006) naar factoren op het gebied van onderwijs, werk en arbeidstoeleiding van Roma, Sinti en woonwagenbewoners, wordt een beeld geschetst dat de kinderen al op jonge leeftijd overal bij betrokken zijn, maar dat ze ook een grote mate van zelfstandigheid moeten hebben zodat ze op jonge leeftijd uitgehuwelijkt kunnen worden. Na het huwelijk verlaten de meisjes het onderwijs en gaan ze bij hun schoonfamilie wonen. Jongens blijven bij hun familie wonen.

Gegevens over schoolverzuim onder Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs (VNG, 2010) tonen aan dat met name Roma-meisjes niet naar het voortgezet onderwijs gaan. In een studie in Engeland van Derrington & Kendall (2007a) wordt daarentegen gevonden dat Roma-jongens twee keer zo vaak uitvallen als Roma-meisjes. Ook uit onderzoek naar schooluitval onder scholieren (Traag & v.d. Velden, 2008) blijkt dat jongens zeven keer vaker uitvallen dan meisjes. Jongens vallen met name uit vanwege gebrek aan motivatie en slechte schoolprestaties.

Leer en schoolachterstand

Slechte schoolprestaties kunnen bijdragen aan een zwakke motivatie van leerlingen en leiden tot schoolverzuim. Taalachterstand en leerproblemen worden door leerlingen vaak als frustrerend ervaren en dragen bij aan een afkeer tegen school (Tobler, 2000). Een rapportage van de Europese Commissie (2004) beschrijft dat Roma kinderen in Oost-Europa en West-Europa een grote onderwijsachterstand hebben. Verschillende onderzoeken bevestigen dit beeld. Ook in Nederland gaan Roma-kinderen met onderwijsachterstanden van start op de basisschool (KPC Groep, 2006; Polman & Mulder, 2009) en behalen lagere schoolresultaten dan gemiddeld. Ze scoren lager op de gebieden rekenen, taal, begrijpend lezen, sociaal emotionele ontwikkeling en de Cito-toets. Bijna alle verschillen verdwijnen bij correctie op het lage opleidingsniveau van de ouders (Polman & Mulder, 2009). Uit onderzoek in Engeland (Wilson, Derrington en Foster, 2009) naar Roma komt eveneens naar voren dat Roma lagere schoolresultaten behalen.
Door de lage schoolresultaten stromen verhoudingsgewijs veel Roma-leerlingen (19%) door naar het speciaal onderwijs (Forum, 2008). Afgezet tegen het gemiddelde van 5% in Nederland en het gemiddelde van 6% bij culturele minderheden in Nederland is dit buitenproportioneel hoog (EU-MC, 2006). De grootste groep Roma-leerlingen stroomt door naar het VMBO en een klein aantal vervolgd de schoolloopbaan op de HAVO of het VWO (Hulsen & Mulder, 2005).

Gedrag- en persoonlijkheidskenmerken
Bepaalde persoonskenmerken (o.a. impulsiviteit, gebrekkige sociale vaardigheden, weinig vertrouwen, weinig betrokkenheid bij de school) kunnen een factor zijn voor schoolverzuim (Kearney, 2008). Uit onderzoek in Nederland onder Roma-leerlingen op de basisschool bleek dat deze leerlingen te maken hebben met onzekerheid, een laag zelfvertrouwen (Hulsen & Mulder, 2005), extreme faalangst, een laag zelfbeeld, een hoge gevoeligheid wat betreft hun achtergrond en problemen met zelfstandig werken (Van der Ree, Van den Hurk, & Timmermans, 2001).
Uit onderzoek onder Roma-jongeren (gemiddelde leeftijden 14 en 15 jaar) in Letland en Litouwen blijkt dat deze jongeren veel somatische klachten hadden. (Kanapeckkiené, 2009). Ook waarderen Roma-jongeren hun gezondheid slechter dan andere jongeren, echter dat verschil verdwijnt wanneer gecorrigeerd wordt op het opleidingsniveau van de ouders. Gezondheidsklachten hangen samen met het opleidingsniveau van de ouders en hun leefstijl, sociaaleconomische omstandigheden, woonomstandigheden en toekomstperspectief (Kolarcik, 2009).

Risicovol gezondheidsgedrag
Volwassen Roma roken gemiddeld meer en vaker dan de rest van de bevolking, dat geldt voor zowel de mannen als de vrouwen (Škarić-Jurić e.a., 2007; Gyukits, 2006). Op jonge leeftijd (12 jaar) is dit rookgedrag niet terug te zien bij Roma-jongeren. Maar de verwachting is dat wanneer de kinderen ouder worden ze sterk beïnvloed zullen worden door het gedrag en de leefstijl van hun ouders en dus ook gaan roken.

Met name Roma-jongens gebruiken vaker alcohol en drugs dan hun leeftijdsgenoten (Kanapeckiené, 2009).

Roma-meisjes vertonen vaker seksueel risicogedrag (onveilige seks). Ze gebruiken geen condoom tijdens seksueel contact met een jongen waarop ze verliefd zijn en die ze als 'vast' beschouwen (Linehan, 2009). Roma-jongens gebruiken wel condooms tijdens losse seksuele contacten. De kans op overdracht van SOA en HIV is daardoor aanwezig, evenzo de kans op ongewenste zwangerschappen. De kennis over HIV en SOA verspreiding lijkt gering (Kabakchieva, 2002).

Toekomstperspectief
Vertrouwen hebben in een succesvolle schoolloopbaan en het hebben van een concreet toekomstperspectief is een belangrijke factor voor schoolgang. Doorzettingsvermogen en de aanwezigheid van de leerling op school worden hierdoor gemotiveerd en gestimuleerd (Dowrick & Crespo, 2005). Een studie in Engeland (Derrington & Kendall, 2004) naar schoolverlaten in het voortgezet onderwijs, wijst uit dat de Roma-leerlingen die naar school bleven gaan (2/3de klas), aspiraties hadden om carrière te maken en om vervolg/hoger onderwijs te volgen. Roma-jongens zagen hun toekomst in de handwerkarbeid terwijl de Roma-meisjes hun toekomst zagen in o.a. het onderwijs, verpleging en de schoonheidsbranche. De aspiraties van Roma-jongeren zijn vaker gerelateerd aan materiële welvaart in plaats van sociale status (Bowers, 2004). Meer dan de helft kiest voor zelfstandig ondernemingschap. Door de focus op het vinden van een huwelijkspartner voor Roma-meisjes en het verkrijgen van economische zelfstandigheid voor Roma-jongens, beiden al op jonge leeftijd, gaat dit veelal ten koste van het belang om deel te blijven nemen aan het voortgezet onderwijs (Reynolds et al., 2003).

2.3.3 Omgevingsfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan

Het gezin

Sociaaleconomische status

Kinderen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status hebben ongeveer 50% meer kans te verzuimen of voortijdig het onderwijs te verlaten dan de kinderen uit gezinnen met een hogere sociaaleconomische status (Traag & Van der Velden, 2008). Volgens Amerikaans onderzoek zijn de risico's voor verzuim en uitval geen 50% maar zelfs 60% (Alexander, Entwisle & Kabbani, 2001). Ook het opleidingsniveau van de ouders speelt een belangrijke rol in het risico op voortijdig schoolverlaten. Met elk extra jaar opleiding van ouders, neemt het risico voor jongeren op voortijdig schoolverlaten af (Traag & Van der Velden, 2008). Uit onderzoek in Nederland blijkt dat de meerderheid van de Roma-ouders alleen (enkele jaren) lager onderwijs heeft gevolgd (Polman & Mulder, 2009). Onder Roma-ouders komt veel analfabetisme voor (KPC Groep, 2006) en men spreekt thuis alleen Romanes (EUMC, 2006).
Uit een inventarisatie van het NISR blijkt dat de werkloosheid onder Roma hoog is (2007). Gemeentelijke beleidsstukken bevestigen dit beeld. Ook in andere Europese landen is sprake van hoge werkloosheid onder Roma. Uit een onderzoek onder 374 Roma in Kroatië was 84% afhankelijk van een uitkering (Škarić-Jurić e.a., 2007).

Gezondheid

Psychische gezondheid en problemen zijn geen onderwerpen waarover Roma openlijk over spreken. Met name depressie is een beladen onderwerp, het is namelijk een 'geestelijke ziekte', waar Roma zich voor schamen. Roma spreken liever over 'zich down voelen' en 'last hebben van zenuwen'. Angst en depressieve klachten komen relatief vaak voor onder Roma (Goward, 2006; Gyukits, 2006). Fysiek straffen lijkt niet uitzonderlijk te zijn. Uit onderzoek blijkt dat 11,4% van de 383 onderzochte Roma-ouders in Bosnië en Herzegivina hun kind fysiek straft (Nikšić, 2007). De onderzoeker stelt dat huiselijk geweld geaccepteerd is onder Roma, maar dat dit grote emotionele en fysieke impact heeft op de kinderen. In meerdere gemeenten in Nederland wordt huiselijk geweld gesignaleerd onder Roma (VNG, 2011).

Sociale netwerk

Het sociale netwerk van Roma is met name gebaseerd op familiebanden. In deze verbanden lijken de taken en posities duidelijk omschreven te zijn. Vrouwen moeten namelijk goede moeders zijn; mannen moeten goed voor hun familie zorgen. Ouderen moeten worden gerespecteerd. Kinderen zijn erg belangrijk waardoor vaak aan het starten van een gezin prioriteit wordt gegeven (Parry, 2004).

Relevantie en betrokkenheid onderwijs

Betrokkenheid van ouders bij school speelt een belangrijke rol in het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Leerlingen die van hun ouders geen aanmoediging en ondersteuning krijgen, hebben 50% meer kans op schoolverzuim en uitval dan de jongeren die dit wel krijgen (Traag & Van der Velden, 2008).
Roma-ouders hebben verschillende schoolervaringen en perspectieven op de relevantie van school. Meerdere studies geven aan dat ouders overwegend positief zijn over het basisonderwijs (o.a. Bhopal, 2006; Reynolds et al., 2003, Derrington & Kendall, 2004). Bij sommige ouders wordt de

positieve houding negatief beïnvloed door angst voor aantasting van Roma normen en waarden (Jordan, 2001a; Derrington & Kendall, 2004; Padfield, 2005; Levinson & Sparkes, 2006). Deze angst zorgt voor wantrouwen ten opzichte van scholen (KPC Groep, 2006), zeker rond de overgang van de basisschool naar het voorgezet onderwijs (Myers et al., 2010). Bhopal (2004) deed in Engeland onderzoek onder Roma en constateerde dat ouders hun eigen ervaringen (prestaties, pesten) laten meewegen in het belang van onderwijs voor hun kinderen.

De houding van Roma-ouders ten opzichte van school is aan het veranderen en wordt meer als een 'window of opportunity' gezien (Jordan, 2001a; 2001b) en als noodzakelijk om de Roma-cultuur in stand te houden. Nieuwe generaties willen graag kansen pakken die ze met onderwijs krijgen. Steeds meer Roma's zien in dat de toegang tot werk steeds meer afhankelijk is van diploma's (Jordan, 2001a; 2001b; O'Hanlon, 2010). Ouders rekenen er niet altijd meer op dat kinderen de 'family business' overnemen (Bhopal, 2004). Het volgen van onderwijs is daarmee relevant geworden (O'Hanlon, 2010). Een positieve houding van Roma-ouders ten opzichte van school wordt beïnvloed door het welzijn van hun kinderen, de regels die de school stelt, kennis over wat er gebeurt op school en het gevoel hebben dat het ook hun school is (Wilson et al., 2009).

Toekomstperspectief

Tussen Roma en burgers wordt veelal gesproken van een wederzijds wantrouwen (Lloyd & McCluskey, 2008). De nomadische levensstijl geeft of gaf in het verleden vaak problemen met lokale autoriteiten (EUMC, 2006; Bhopal, 2004). Roma worden vaak gediscrimineerd, zowel direct als indirect (Jordan, 2001a; Rodrigues & Van Donselaar, 2010). Daarnaast is de aansluiting op de arbeidsmarkt voor Roma slecht, vorderingen in het onderwijs hebben (nog) niet geleid tot perspectieven op een betere maatschappelijke positie. Roma-jongeren kunnen vaak geen werk vinden en worden hierdoor niet gemotiveerd om school af te maken (SRSR, 2007). Zij hebben niet het idee dat hard werken voor een diploma beloond wordt (Timmermans & Van den Hurk, 2002).

Sociale leven: vriendschappen met leeftijdsgenoten

Leerlingen met vrienden die vaak verzuimen van school, hebben de neiging dit gedrag te imiteren; net zoals leerlingen vrienden imiteren die wel naar school gaan en hun lessen volgen (Vitaro, Larocque, Janosz & Tremblay, 2001). De relatie die Roma-kinderen hebben met leeftijdgenoten, wordt beïnvloed door het wel of niet aanwezig zijn op school. Hoe minder de Roma-leerlingen aanwezigheid waren op school, des te minder binding ze hadden met de school en leeftijdgenoten. Andersom heeft het hebben van een sociaal netwerk en goede inter-persoonlijke vaardigheden een positieve invloed op het naar schoolgaan (Wilson et. al, 2009). Jordan (2001c) merkt op dat Roma-kinderen vaak te maken hebben met intimidatie en discriminatie, zowel door leeftijdgenoten als door schoolpersoneel. Dit heeft grote invloed op het welzijn van kinderen en of ze wel of niet naar school gaan (Wilson et al., 2009). Roma-kinderen gaan daarom vooral met leeftijdgenoten om die een Roma achtergrond hebben (Jordan, 2001c).

School

Omgang met leeftijdsgenoten op school
Roma-kinderen zijn vaak trots op hun cultuur, maar voelen zich op school vaak tussen hun ouders en de leerkrachten in staan (Wilson et al, 2009). Roma kinderen die een sterke band opbouwen met beide culturen (biculturalisatie) blijven langer naar school gaan. Deze Roma-kinderen bleken ook meer te participeren in extra activiteiten en hadden ook een sociaal netwerk met leeftijdsgenoten zonder Roma achtergrond (Derrington, 2007).

Schoolklimaat
Een van de belangrijke voorwaarden voor schoolparticipatie is het welzijn en de veiligheid van kinderen. Voor Roma-kinderen is dit niet altijd vanzelfsprekend. Zo zijn discriminatie en pesten belangrijke factoren van invloed op het welzijn van deze kinderen. Wanneer kinderen om die reden niet naar school willen, hebben ouders het gevoel dat ze hen niet kunnen dwingen om wel te gaan (Bhopal, 2004).

Lesmateriaal
Uit meerdere bronnen blijkt dat Roma nauwelijks voorkomen in het curriculum en het lesmateriaal. Zij kunnen zich met de inhoud minder goed identificeren. Ook zijn voor hen weinig rolmodellen aanwezig in het onderwijs (Cudworth, 2008; Jordan, 2001c; Bhopal, 2004; Wilson et al., 2009). Messing (2008) pleit voor pedagogische methoden die aansluiten bij de Roma, zoals coöperatief leren en project gebaseerd leren. Werken met thema's die relevant zijn voor Roma (Lloyd et al., 1999; Cudworth, 2008) en 'onderwijs op maat' behoren ook tot de mogelijkheden (Van der Ree et al., 2001). Ten slotte is aandacht voor taal door middel van een meerjarenplan belangrijk, aangezien Roma niet gealfabetiseerd zijn en thuis vaak Romanes spreken (Timmermans & Van den Hurk, 2002). Extra activiteiten gericht op de tweede fase van het voortgezet onderwijs en de vervolgopleiding zijn belangrijk om een betere aansluiting voor Roma naar de arbeidsmarkt te realiseren (Van der Ree et al., 2001).

Relatie leerkracht leerling
Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de houding van docenten naar Roma-leerlingen verbeterd kan worden. Docenten hebben veelal lage verwachtingen van Roma-leerlingen en dit kan de schoolprestaties van Roma leerlingen negatief beïnvloeden (Jordan, 2001c). De lage verwachtingen van leerkrachten en het gedrag van Roma-kinderen zorgen ervoor dat Roma-leerlingen vaker naar het speciaal onderwijs worden doorverwezen (Timmermans & Van den Hurk, 2002). Docenten voelen zich weinig verantwoordelijk voor Roma-leerlingen en staan ze niet open voor diversiteit of hebben aandacht voor verschillende achtergronden (Peček, Čuk & Lesar, 2008; Marc & Bercus, 2007; Jordan, 2001c). Docenten zouden de kennis die Roma-leerlingen van huis meenemen negeren en onderwaarderen. Dat zorgt voor exclusie, een laag zelfbeeld, hoge absentie en vroege schooluitval (EUMC, 2006).

Relatie leerkracht ouder
Docenten lijken ook lage verwachtingen te hebben van Roma-ouders (Jordan, 2001c; Pecek et al., 2008) en er bestaat een gebrek aan vertrouwen tussen docenten en Roma-ouders (Bhopal, 2004; Van der Ree et al., 2001; O'Hanlon, 2010). In het basisonderwijs bestaat echter wel het vertrouwen tussen docent en Roma-ouder. Dat vertrouwen is gebaseerd op een respectvolle benadering van

ouders, kennis van hun leefwijze, cultuur en een goede communicatie (Jordan, 2001c; Cudworth, 2008; Derrington. 2006; EUMC, 2006). In Nederland verlopen dergelijke warme contacten en de communicatie vaak via een OWWZ-consulent. Roma-ouders participeren weinig op school. Het stimuleren van ouderparticipatie in school is belangrijk om vooroordelen bij zowel de docent als de ouder weg te nemen (Marc & Bercus, 2007).

Voor- en Vroegschoolse Educatie
Roma-kinderen nemen nauwelijks deel aan de Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) (EUMC, 2006; Unicef, 2007). Bijna alle Roma-kleuters starten in het onderwijs met een taalachterstand omdat de kinderen in Romanes worden opgevoed. Juist voor deze kinderen is de VVE cruciaal, om de kinderen voor te bereiden op een schoolomgeving, alvast kennis te laten maken met de Nederlandse taal en schoolachterstand in te perken (EUMC, 2006; Unicef, 2007).

Geïntegreerd onderwijs
In de literatuur wordt gepleit voor geïntegreerd onderwijs voor Roma, met een kindgerichte, gemeenschapsgebaseerde benadering voor alle kinderen (Marc & Bercus, 2007). In het onderzoek van Gerganov en collega's (2005) in Bulgarije blijkt dat integratie van Roma-kinderen beter verloopt in gemengde klassen dan in Roma-klassen. Het directe contact tussen Roma en niet Roma doet vooroordelen afnemen (Trentin et al., 2006).

2.4 Factoren uit het kwalitatieve onderzoek

Deze paragraaf geeft een beschrijving van beïnvloedende factoren op schoolverzuim die uit de interviews met Roma-meisjes en hun ouders naar voren zijn gekomen.

2.4.1 Inleiding
De totale onderzoeksgroep bestond uit 27 Roma-meisjes en hun ouders. In totaal is met 23 ouders (22 moeders en 1 vader) gesproken. Van vier ouders zijn twee Roma-dochters geïnterviewd. De verdeling tussen schoolgaande en schoolverzuimende meisjes is niet gebaseerd op registratiecijfers, maar is op basis van gegevens van de leerplichtambtenaar of schoolconsulent en de verstrekte informatie van de meisjes zelf en hun ouders.

De ernst van het verzuim
Van de groep 'schoolverzuimende meisjes' (12 meisjes) zijn zes meisjes voortijdig met school gestopt en bij zes meisjes is sprake van een hoog verzuim.
Van de voortijdige schoolverlaters zijn drie meisjes tussen hun 13de en 16de jaar definitief gestopt met school. Deze meisjes zijn getrouwd, twee hebben een kind en het derde meisje was hoogzwanger. Eén meisje is enkele weken geleden op haar 15de jaar weggelopen met een jongen en heeft school voortijdig verlaten. Bij deze vier meisjes was al sprake van een structureel hoog schoolverzuim. Twee andere meisjes zijn tot hun 16de naar de Roma-school gegaan en zijn gestopt met het volgen van onderwijs bij sluiting van deze school (medio 2011).
Van de zes meisjes die veel verzuimden waren twee meisjes van 15 en 17 jaar oud die inmiddels een taakstraf hadden gekregen, maar nog wel het praktijkonderwijs volgden. Twee meisjes van 15 jaar oud verzuimen veel van school nadat zij en hun gezin te maken hadden gehad met uithuisplaatsing vanwege schuldenproblematiek en staatloosheid. Twee andere meisjes van 13 en

15 jaar verzuimden sinds enkele weken veelvuldig van school vanwege conflicten met leerlingen en/of docenten.

Van de groep 'schoolgaande meisjes' (15 meisjes) gaven twee meisjes aan dat ze soms verzuimden. Eén verzuimde af en toe een dagje van school en hielp haar moeder me in het huishouden. Het andere meisje verzuimde vaker en langere periodes achtereen vanwege migraine.

2.4.2 Kindfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgaan

Leeftijd meisjes
De onderstaande tabel geeft een overzicht van de leeftijd van de meisjes op het moment dat ze geïnterviewd werden.

Tabel 8 Leeftijd

Leeftijd	Aantal	Naar school	Verzuim/van school
12	1	1	-
13	2	1	1
14	3	3	-
15	9	4	5
16	6	4	2
17	3	-	3
18	3	2	1
Totaal	**27**	**15**	**12**

De gemiddelde leeftijd van de totale onderzoeksgroep Roma-meisjes is 15,4 jaar. De gemiddelde leeftijd van de schoolgaande meisjes (15,1 jaar) ligt iets lager dan die van de verzuimende meisjes (15,8 jaar). Een aantal meisjes, dat tot de 'verzuimende' groep behoort, was al enkele jaren geleden gestopt met school, waardoor de gemiddelde leeftijd naar beneden bijgesteld kan worden en de gemiddelde leeftijden van beide groepen nagenoeg hetzelfde zijn.

Juridische status van de meisjes en geboorteplaats
Tabel 9 geeft de juridische verblijfsstatus van de meisjes weer. De verblijfstatus van de ouders en de Roma-meisjes is vergelijkbaar.

Tabel 9 Juridische status

	Aantal	Naar school	Verzuim/van school
Stateloos	8	5	3
Nederlands paspoort	13	4	9
Onbekend	6	6	-
Totaal	**27**	**15**	**12**

Zes Roma-meisjes (4 schoolgaande en 2 verzuimende meisjes) zijn niet in Nederland geboren, maar in Italië, Frankrijk, Verenigde Staten en in voormalig Joegoslavië (Servië en Kroatië). Deze meisjes zijn op jonge leeftijd (jonger dan 3 jaar) met hun ouders meegekomen naar Nederland.

Woonsituatie
Meer Roma-meisjes die in een woonwijk wonen gaan naar school vergeleken met hun leeftijdsgenoten die op een kamp wonen.

Tabel 10 Woonsituatie

	Aantal	Naar school	Verzuim/van school
Woonhuis/appartement in woonwijk	14	10	4
Met meerdere Roma-gezinnen in chalets op locatie (kamp)	13	5	8
Totaal	**27**	**15**	**12**

Drie Roma-meisjes die gestopt zijn met school zijn inmiddels getrouwd. Twee hebben een kind en het 3e meisje is nu 8 maanden zwanger. De andere meisjes wonen nog bij hun ouders en andere gezinsleden. Deze huishoudens bestaan gemiddeld uit 5,5 personen (tussen de 3 en 9 personen).

Twee Roma-meisjes en hun gezin hebben geen eigen vaste verblijfplaats, maar zijn inwonend bij familie. Eén gezin is uit huis gezet wegens huurschulden en een ander gezin is stateloos en wordt het verblijf in Nederland ontzegd.

School
De meeste Roma-meisjes gaan naar de praktijkschool en het VMBO. Op het VMBO zitten de meisjes op basis en kaderniveau. De Roma-klas had tot doel schoolafstand tot het reguliere onderwijs te verkleinen door deze kinderen op te vangen en bij te scholen. De Roma-klassen waaraan de vijf Roma-meisjes deelname is medio 2011 gestopt. Alle Roma-leerlingen volgen nu direct het reguliere onderwijs.

Tabel 11 School

	Aantal	Naar school	Verzuim/van school
Praktijkschool	10	4	6
VMBO	8	7	1
HAVO/VWO	2	2	-
ROC	2	2	-
Roma-klas	5	-	5
Totaal	**27**	**15**	**12**

School en leerachterstand
Alle Roma-meisjes, zowel schoolverzuimende als schoolgaande, werden in het gezin en/of de familie opgevoed in hun eigen taal, het Romanes. Romanes is de spreektaal bij alle meisjes thuis. Dertien meisjes zijn opgegroeid op een kamp, waar meerdere Roma-families wonen. Zij kwamen beperkt in aanraking met de Nederlandse taal en konden zich nauwelijks uitdrukken in de Nederlandse taal toen ze met school begonnen. Deze kinderen startte op school met een taalachterstand. Dit is nog steeds het geval bij de meeste Roma-kleuters die 4 jaar oud zijn. Het is onbekend in hoeverre er sprake was van taalachterstand bij de schoolgaande Roma-meisjes.

Van 10 meisjes is bekend dat ze vrij laat (5-9 jaar) voor het eerst naar school zijn gegaan. Het verzuim op de basisschool was bij de meeste van deze meisjes hoog. Dit kwam door het veelvuldige rondreizen met hun ouders en door de ervaren vrijblijvendheid bij hun ouders om de kinderen verplicht elke dag naar school te sturen. Sommige meisjes hebben het hoge schoolverzuim voortgezet in het voortgezet onderwijs en zijn uiteindelijk helemaal gestopt met naar school te gaan. Andere meisjes zijn na een periode van veel verzuim vervolgens structureel zonder verzuim naar school gegaan en zitten nog steeds op school.
Veel Roma-meisjes (12 van de 27) zijn op de praktijkschool (of vergelijkbaar niveau in de Roma-klas) terechtgekomen. Verklaringen voor het hoge aantal meisjes dat een relatief laag niveau volgde moet niet alleen gezocht worden in het hebben van een lager intelligentieniveau, maar door de late schoolstart en veelvuldig schoolverzuim hebben deze meisjes schoolachterstand opgelopen. In tabel 11 is ook te zien dat relatief veel (8 van de 27) meisjes op praktijkniveau van school verzuimen of voortijdig stoppen met school.

Vrije tijd
De meisjes deden verschillende activiteiten in hun vrije tijd. Veel van hen waren bezig met computeren en zaten op hyves, facebook, youtube en msn. Daarnaast gingen ze veel om met hun vriendinnen waarmee ze kletsten, muziek luisterden, winkelden, naar de bioscoop gingen en om te '*chillen*'. Een verschil tussen schoolgaande en schoolverzuimende meisjes is dat verhoudingsgewijs meer schoolgaande meisjes (8 van de 15) wekelijks aan sport deden (van fitness tot aan thai boksen en atletiek) dan schoolverzuimende meisjes (1 van de 9). Daar stond tegenover dat de schoolverzuimende meisjes (6 van de 9) hun moeder vaker hielpen bij het huishouden.

Identiteit
Alle meisjes identificeerden zich als Roma (27). Drie meisjes, waarvan 2 schoolgaande komen hier niet expliciet voor uit. Op aanspraak van hun ouders die bang zijn voor discriminatie op school, houden ze hun Roma-achtergrond voor zich en worden ze door andere leerlingen en docenten als Serviër/Kroaat of Griek geïdentificeerd.
Bijna alle meisjes die met hun eigen familie op een locatie (kamp) wonen identificeren zich eenduidig als Roma en zijn daar ook trots op. Andere Roma-meisjes zijn daar minder expliciet in. Naast hun identiteit als Roma identificeren sommige meisjes zich ook als christelijk, als buitenlander, als Westeuropeaan, als kamper en als Nederlander.

Toekomstperspectief en afstemming met schoolloopbaan
Bijna alle Roma-meisjes hadden een toekomstperspectief, alleen de invulling verschilde. Zeven van de meisjes die waren gestopt met school zagen hun toekomst ingevuld als een getrouwde Roma-vrouw met kinderen, die zorgt voor haar man en huisvrouw is. Binnen dit traditionele beeld is het ongepast om als getrouwde Roma-vrouw naar school te gaan of te werken.
Vier meisjes waren al op jonge leeftijd getrouwd (13-15) en 3 ervan hebben inmiddels kinderen. Drie andere meisjes die gestopt waren en 2 meisjes die veel verzuimden hadden weliswaar hetzelfde toekomstbeeld, maar wachtte nog op een geschikte partner of wilden nu nog niet trouwen omdat ze zichzelf te jong vonden (15-17 jaar). De relevantie van onderwijs werd door deze meisjes met name gezien in het leren lezen, schrijven en rekenen. Deze vaardigheden hadden ze nodig om te functioneren binnen hun toekomstig gezin, in de maatschappij en om eventueel tijdelijk te werken tot aan hun huwelijk. Hierbij dachten de meisjes aan werken in een winkel (kleding, schoenen) of een kapperszaak. Deze meisjes wisten niet of hun school voldoende opleiding zou zijn om te

kunnen werken in de winkel. Mocht dat niet zo zijn dan zouden ze naar ander werk zoeken, want ze wilden niet langer naar school. Deze meisjes stemden hun schoolloopbaan af op hun toekomst als huisvrouw en moeder.
Eén Roma-meisje dat veel verzuimde gaf aan dat ze niet over haar toekomst wilde nadenken door de onzekere situatie waarin zij en haar gezin zich bevonden. Vanwege hun statenloosheid waren ze uit huis gezet. Dit veroorzaakte bij het meisje veel stress en verdriet waardoor ze weinig zin en motivatie meer had om naar school te gaan. Ze verzuimde veel sinds de 'uithuiszetting'. Het toekomstperspectief en de schoolloopbaan van dit meisje hing af van de juridische status van het gezin.
Twee andere Roma-meisjes die veel verzuimen door conflicten met docenten op school wilden later eigenaar worden van een kledingwinkel. Eén van de meisjes maakte zich zorgen over haar toekomst en vroeg zich af of haar droom om een eigen zaak te beginnen door het schoolverzuim nog wel haalbaar was.

Alle Roma-meisjes die naar school gaan hadden een toekomstperspectief waarin werk een onderdeel was. Sommige meisjes gaven aan dat verkering krijgen en trouwen ook belangrijk voor ze was en dat ze dat graag voor hun 20ste deden, maar gaven daarnaast aan dat ze tot die tijd wilden werken om geld te verdienen om te zorgen voor een gunstig financiële situatie wanneer ze zouden gaan trouwen. De meeste andere meisjes wilden later trouwen (tussen 20-23ste jaar) en wilden tot die tijd een goede baan en geld verdienen. Sommige meisjes maakten geen expliciet onderscheid tussen werk en trouwen en gaven de indruk dat trouwen ook samen kon gaan met blijven werken als Roma-vrouw.

Meerdere schoolgaande meisjes wilden later een eigen bedrijf hebben. Naast geld verdienen wilden ze zelfstandig zijn in hun werk en niet afhankelijk zijn van een baas, leiding willen geven en daarmee zeggenschap hebben.

Het toekomstbeeld van de meisjes lijkt in hoge mate hun schoolloopbaan te bepalen. De hoger opgeleiden wilden voor een managementfunctie kiezen en na het voortgezet onderwijs verder studeren. Een deel van de meisjes die op het VMBO zitten, wilden na het voortgezet onderwijs werken als kapper, schoonheidsspecialist, winkelbediende en stewardess. De meisjes die op het VMBO zitten en een eigen bedrijf wilden (kapsalon, beauty salon, administratie) wilden een vervolgopleiding volgen op het ROC.

2.4.3 Omgevingsfactoren en schoolverzuim c.q. schoolgang

De omgevingsfactoren zijn onderverdeeld in kenmerken die te maken hebben met het gezin, sociale leven en de school.

Het gezin

Leeftijd ouders
De gemiddelde leeftijd van de ouders was 40,8 jaar waarbij de leeftijdsvariatie lag tussen de 35 en 48 jaar. Van twee opvoeders, een ouder en een grootouder, waren de leeftijden onbekend. De gemiddelde leeftijd van de ouders van de schoolgaande meisjes was lager (39,9) dan de gemiddelde leeftijd van de ouders van de verzuimende meisjes (42,3).

Geboorteplaats
Zes ouders zijn in Nederland geboren. Op één vader na zijn alleen de moeders geïnterviewd. Meerdere moeders waren naar Nederland gekomen om te huwen met hun man die in Nederland al woonde of in Nederland was geboren. De ouders die niet in Nederland waren geboren zijn afkomstig uit verschillende landen, waaronder Italië, Spanje, Polen, Griekenland, Roemenië, Hongarije en het voormalig Joegoslavië (Kroatië en Servië). Deze ouders woonden gemiddeld 25,5 jaar in Nederland (variatie van 13-45 jaar).

Identiteit
Alle ouders identificeerden zich sterk met hun Roma-zijn, ze waren trots om Roma te zijn. De familielijn was sterk en men zocht elkaar zoveel mogelijk op om die band te versterken en te bevestigen. Ook speelde religie (moslim, katholiek, evangelisch) in de meeste gezinnen (16) een rol. Daarnaast bestond bij meerdere Roma-ouders een gevoel van wantrouwen naar burgers. Dit had te maken met de vervolging van Roma in de 2e wereldoorlog. In de meeste families waren hierdoor familieleden omgekomen en deze geschiedenis wordt van generatie op generatie doorgegeven. Ook recentelijk werden gevoelens van wantrouwen bij Roma versterkt door de oorlogen in voormalig Joegoslavië en Kroatië, uitzettingen van Roma in Frankrijk en de negatieve publiciteit rondom Roma in Nederland. Dit wantrouwen maakt deel uit van hun identiteit en zorgt ervoor dat Roma kwetsbaar zijn, maar ook gevoelig zijn voor discriminatie. Bijna alle ouders hadden in hun leven te maken gehad met discriminatie.

Toekomstperspectief en juridische status
Schoolverzuimende meisjes
Eén schoolverzuimend meisje en haar moeder maakten zich grote zorgen over hun toekomstperspectief. Zij hadden de rechtszaak verloren voor een verblijfstatus in Nederland. Ze moesten na 13 jaar het land uit, maar vanwege hun stateloosheid hadden ze geen toegang tot een ander land. Het overgrote deel van de verzuimende meisjes had een Nederlands paspoort.

Schoolgaande meisjes
Een zestal moeders van schoolgaande meisjes maakten zich zorgen over het toekomstperspectief van hun dochter. Door de juridische status van stateloosheid maakten ouders zich zorgen over de studiemogelijkheden en toegang tot werk wanneer hun dochters 18 jaar zouden worden. Een enkele ouder was bezig met een aanvraagprocedure voor het Nederlanderschap dat inmiddels bij andere ouders was afgewezen.

Toekomstperspectief en discriminatie op o.a. arbeidsmarkt
Bijna alle ouders van schoolgaande en schoolverzuimende meisjes hadden te maken gehad met discriminatie en waren angstig dat hun dochters, op school of op de arbeidsmarkt, daarvan slachtoffer zouden worden. Ouders hanteerden verschillende strategieën om met discriminatie om te gaan en gaven dit mee aan hun kinderen. Een eerste strategie was afstand houden tot burgers (o.a. geen contacten en vriendschappen met burgers) om hun dochters te beschermen tegen discriminatie. Een voorbeeld hiervan is het volgende citaat, '*ik had geen contact met burgerleerlingen waardoor ik ook niet te maken kreeg met negatieve dingen zoals pesten*', (Roma-meisje).
Een tweede strategie was het gevecht aan te gaan en hun dochters aan te leren zich niet neer te leggen bij discriminatie, maar op zoek te gaan naar oplossingen. Een voorbeeld hiervan was een moeder die met haar dochter geen stageplaats kreeg. Nadat zij met haar dochter meerdere kapperszaken tever-

geefs langs was geweest en geen succes had, schakelde moeder een Nederlandse kennis in om met haar dochter kapperszaken af te gaan. De eerste kapperszaak die ze benaderde nam haar dochter aan. Een derde strategie die ouders hanteerden in het omgaan met (vermeende) discriminatie is het (tijdelijk) verbergen van de Roma-identiteit. Een voorbeeld hiervan is het volgende citaat, '*pas wanneer de kinderen werk hebben en iets hebben bereikt kunnen ze daar open in zijn want dan maakt het niet meer uit*', (Roma-moeder).
De schoolverzuimende dochters groeiden met name op met de eerste strategie. Bij de schoolgaande dochters waren met name de tweede en derde strategie terug te zien.

Sociaaleconomische status van de ouders
In alle Roma-gezinnen was sprake van een lage sociaaleconomische situatie. Dat wil zeggen dat geen van de ouders meer onderwijs had genoten dan het basisonderwijs en dertien ouders hadden zelfs geen enkel onderwijs gehad. Redenen voor het beperkt genoten onderwijs was het veelvuldig rondreizen van Roma-families en het gemis aan onderwijstraditie (lezen en schrijven was geen voorwaarde om te kunnen overleven), maar ook discriminatie en pesten op school werden aangevoerd door ouders als reden waarom ze van school gingen, zowel in Nederland als elders in Europa waar ze als kind met hun ouders verbleven.
In vier van de 27 gezinnen werkten de vaders, maar de rest van de gezinnen was afhankelijk van een uitkering, ziektewet, WAO of OAW. De vier vaders die allen een minimum salaris verdienden, hadden ongeschoold en onstabiel werk op basis van een tijdelijk contract. Twee moeders af en toe enkele uren in de week. De andere moeders waren fulltime bezig met hun huishouden. Dat was zichtbaar, in bijna alle woningen was het brandschoon. In alle gezinnen sprak ten minste één van de ouders de Nederlandse taal redelijk.

Sociale contacten
De sociale contacten van de ouders van de meisjes beperkten zich veelal tot de eigen Roma-familie. De contacten die ouders hadden met burgers was veelal met de welzijnswerker of met de buren. Eén ouder gaf aan bevriend te zijn met burgers.

Woonruimte en mogelijkheid om huiswerk te maken
De woonsituatie van de gezinnen waarin de Roma-meisjes opgroeiden was verschillend. Van de 23 gezinnen woonden 9 in chalets op locaties met meerdere Roma-families. Deze chalets hadden een woonkamer met open keuken en 3 slaapkamers. De meeste waren recentelijk opgeleverd. De geïnterviewde meisjes die in de chalets woonden deelden hun kamer met andere zusjes. Zij hadden geen privacy, laat staan dat ze een ruimte hadden waar ze hun huiswerk konden maken. Ouders signaleerden dit probleem, maar konden dat niet oplossen. Eén ouderstel had een 'huiswerkruimte' aan de buitenkant van de chalet geplaatst. De gemeente ging hier echter niet mee akkoord door een gemis aan een vergunning.
De andere gezinnen wonen in eengezinswoningen al dan niet met tuin, een flat of appartement in de woonwijk. Sommige gezinnen woonden met z'n zessen in een klein appartement, waarbij het meisje een slaapkamer deelde en roulerend met anderen aan de huiskamertafel huiswerk moest maken. De meerderheid van de schoolgaande meisjes woonden in een ruime woning en hadden hun eigen kamer waar ze huiswerk maakten.

Kennis van ouders in school en schoolloopbaan
Bijna alle ouders, zowel van schoolgaande als schoolverzuimende ouders, hadden weinig inzicht en kennis over de inhoud en werkwijze van de scholen waarop hun dochters zaten. De ouders konden vaak niet vertellen in welke klas, type school en schoolniveau hun dochters zaten. Ouders hadden vaak geen idee van schoolloopbanen en de vereiste vervolgopleidingen die voorwaarden zijn om bepaalde beroepen uit te kunnen oefenen. Ook ontbrak kennis over studievergoedingen zoals studiefinanciering. Ouders konden niet refereren aan hun eigen schoolervaring waardoor onderwijs voor hen een nieuw en onbekend terrein is. Ze voelden zich hierover erg onzeker en durfden hun vragen die ze hadden, niet te stellen aan docenten of mentoren.

Betrokkenheid van de ouders bij de schoolgang van hun dochter.
Ouders van schoolverzuimende meisjes: geen of weinig betrokkenheid
Van de meisjes die voortijdig school verlieten toonden de ouders weinig tot geen betrokkenheid bij de schoolgang van hun dochter in het voortgezet onderwijs. Dit gebrek aan betrokkenheid hing samen met de visie van de moeders op de toekomst van hun dochters binnen de Roma-cultuur. *'Een man moet werken en een vrouw moet koken, we zijn daar happy mee en we weten niet beter'*, (Roma-moeder). De moeders vonden dat hun dochters naar school moesten om te leren lezen, schrijven en rekenen waardoor ze zich als huisvrouw, en eventueel tot hun trouwen als werknemer in een winkel, konden redden en met geld om konden gaan. '*Kunnen lezen en rekenen is je diploma om te kunnen werken*', (Roma-moeder). Hierdoor had verder leren op het voortgezet onderwijs, laat staan een ROC, voor deze moeders geen meerwaarde.

Deze 'traditionele Roma-moeders' stuurden hun dochters alleen vanuit de wettelijke verplichting naar school, *'als het moet dan moet het'* (Roma-moeder). Wanneer hun dochters echter niet wilden en niet gingen verbonden de moeders daar geen consequenties aan of alleen om een taakstraf en een boete van €500,- te voorkomen. Sommige moeders gaven aan dat ze nu beter dan vroeger om konden gaan met de leerplichtregel wanneer hun dochter geen zin had om naar school te gaan, '*ik bel nu school op om haar ziek te melden, dat voorkomt problemen*', (Roma-moeder).

Veel van deze Roma-meisjes werden met de auto gebracht en gehaald van school. In de meeste gevallen door vader omdat deze een rijbewijs had. Schoolgang van deze Roma-kinderen was afhankelijk van de motivatie en beschikbaarheid van vader. Wanneer deze andere afspraken had of de auto kapot was betekende dat automatisch dat de kinderen niet naar school hoefden. Deze Roma-ouders hadden weinig contact met de docenten op school. De contacten tussen de reguliere school en de ouders verliepen via de welzijnswerker die als contactpersoon optraden. Het contact met de Roma-klas die tot medio 2011 bestond verliep direct via de docenten die vanuit welzijnswerk waren aangesteld.

De moeders van de meisjes die voortijdig school verlieten woonden op een viertal locaties met meerdere Roma-families waarmee ze (samen)leefden. De moeders waren fulltime bezig met het huishouden en het opvoeden van hun kinderen. Ze deelden hun dagelijks leven met de andere Roma-moeders en hadden daarbuiten nauwelijks contact met burgers. Sommige moeders waren stellig hierover en wilden vanuit culturele redenen geen contact met burgers, ze ontmoedigden burgercontact bij hun dochters, door het gewoonweg te verbieden. Deze moeders hadden burgercontact via een welzijnswerker wanneer het noodzakelijk was en problemen opgelost moesten worden.

Ouders van schoolverzuimende meisjes: wel betrokkenheid, maar gemis aan assertiviteit
Drie ouders van schoolverzuimende meisjes zijn betrokken bij de schoolgang van hun dochter, maar misten zelfvertrouwen en een assertieve houding naar school. De 1e dochter had een conflict met een docent, de 2e dochter werd gepest door medeleerlingen en de 3e dochter moest geplaatst worden op een nieuwe school, na een uithuisplaatsing. De ouders van de 1e en 2e dochters hadden inmiddels een gesprek gehad met de mentoren van de meisjes en wachtte op een afspraak voor een vervolggesprek met de schoolleiding. In een eerder gesprek voelden ze zich niet serieus genomen. Inmiddels waren er weken verstreken zonder dat ze een bericht hadden gehad. De ouders van de 3e dochter kregen hun kind niet geplaatst op een nieuwe school. Alle drie de ouderstellen maakten zich zorgen over de situatie en wisten niet wat ze verder konden doen. Voor deze ouders was de stap te groot om zelf naar school te gaan en gesprekken aan te vragen met docent en schoolleiding waardoor ze allen afwachten in angst voor leerplicht en instellingen als jeugdzorg en in het verlengde daarvan een potentiële uithuisplaatsing. De ouders van de 2e dochter waren al op gesprek geroepen bij leerplicht.

Ouders van schoolgaande meisjes: veel betrokkenheid
Bijna alle ouders van schoolgaande meisjes waren betrokken bij het naar school gaan van hun dochters. Ook in deze groep konden de ouders hun dochters vakinhoudelijk niet bij staan met hun huiswerk. Dat vonden ze jammer. Sommigen van deze ouders hielden zich met name bezig met het creëren van randvoorwaarden voor het maken van huiswerk (studie/huiswerkruimte bouwen) of het organiseren van huiswerkondersteuning voor hun dochter. Ze belden met de docenten op school om huiswerkbegeleiding te vragen, maar regelden ook beschikbare neven en nichten die konden helpen bij het huiswerk.

Een andere manier die meerdere moeders hanteerden om hun dochters te stimuleren om naar school te gaan en hun best te doen, was het ontmoedigen van vriendjes. Waar deze ouders openstaan voor vriendschappen met vriendinnen, waren vriendjes en verliefdheid uit den boze. Voor deze dochters was het *'verboden'* om voor hun 19e jaar met een vriendje aan te komen. Sommige moeders hoopten dat hun dochters door dit verbod niet in de verleiding zouden komen en te willen trouwen op jonge leeftijd. Deze moeders wilden dat hun dochters eerst opleidingen volgden en dan zouden gaan werken. '*Ik wil niet dat ze jong trouwt, als ze in de twintig is dan is dat ook goed want ze kan tot die tijd thuis wonen*', (Roma-moeder). '*Vroeger was het normaal om met 16 te trouwen, dat is niet meer zo*' (Roma-moeder).

Meerdere ouders gaven aan dat ze trots waren op hun dochters. In sommige families was het schoolgaande meisje de eerste die een VMBO diploma zou halen, of '*de eerste in de familie die studeert*' (Roma-moeder van dochter die op het VMBO zit), of de eerste die op het VWO zit.

De betrokkenheid van de ouders kwam grotendeels voort uit economische motieven en met name het verkrijgen van economische onafhankelijkheid en meer economische armslag. Uit ervaring wisten de ouders dat hun kinderen zonder diploma in de Nederlandse samenleving geen perspectief zouden hebben op werk en een zelfstandig inkomen. '*School is belangrijk, met diploma ben je klaar voor de toekomst*', (Roma-moeder). Ouders gaven ook aan dat ze wilden dat hun kinderen het beter zouden krijgen dan zijzelf. *'Ik wil meer voor mijn kinderen dan werkloos zijn en geen opleiding hebben*', (Roma-moeder). '*Hoe hoger de opleiding des te meer ze later kan verdienen en des te kleiner de kans dat ze later moeite heeft om rond te komen*' (Roma-moeder).

Sommige ouders motiveerden hun dochters naar school te gaan vanuit persoonlijke ervaringen met de sociale dienst, '*om gedoe te voorkomen met een uitkering en de gemeente*' of als gescheiden moeder, '*school is belangrijk om je eigen geld te verdienen, als je gaat scheiden kun je namelijk voor je eigen kinderen zorgen*' (Roma-moeder).

In tegenstelling tot enkele decennia geleden, zien veel ouders de toekomst van hun kinderen in Nederland. *'Mijn kinderen moeten zich financieel en sociaal kunnen redden in deze burgermaatschappij'* (Roma-moeder). In de betrokkenheid van ouders kwam het belang van persoonlijke ontwikkeling van hun dochter nauwelijks aan bod.

Bijna alle ouders van de schoolgaande meisjes hadden een zogenaamde 'naar buiten gerichte blik'. Veel van de moeders waren net als de 'traditionele Roma-moeders', fulltime bezig met het huishouden en het opvoeden van hun kinderen. En ook bij deze ouders is de Roma-familie en cultuur erg belangrijk en invloedrijk. Maar deze moeders onderscheidde zich van de 'traditionele Roma-moeders', in het open staan voor contact met andere mensen dan alleen met de eigen Roma-familie. Eén ouder beredeneerde haar openstaan voor andere culturen als volgt, *'wij zijn allemaal door God gemaakt en van binnen zijn wij allemaal hetzelfde*' (Roma-moeder). Sommige van deze ouders hebben zelf contacten met burgers, namelijk met hun buren, collega's of hebben burgervrienden. Bijna alle ouders vonden het leuk en belangrijk dat hun dochters schoolvriendinnen, zowel Nederlandse als met andere culturele achtergronden, mee naar huis namen of bij hen op bezoek gingen.

De ruime blik van deze ouders betekende echter niet dat ze hun dochters geheel vrij lieten in de opvoeding en het opgroeien. De meeste ouders maakten duidelijke afspraken met hun dochters over het tijdstip dat ze thuis moesten zijn en over ontoelaatbaar gedrag. Het niet houden aan gemaakte afspraken, rondhangen op straat en het omgaan met '*slechte*' jongeren was verboden. Ook dienden de dochters de Roma-tradities te respecteren en na te leven, zoals de volgende drie citaten van verschillende ouders illustreren: '*Geloof is belangrijk en Roma-cultuur, dat mag ze niet vergeten*'; *'We vinden het belangrijk dat ze studeert, maar cultuur mag ze niet vergeten*'; '*Ze weet de tradities van de Roma-cultuur en combineert ze goed met het leven in Nederland*'; '*Ze moet de Roma taal en cultuur kennen naast Nederlandse, zo ben je namelijk zeker van jezelf*' (Roma-moeder).

De meeste ouders waren op de hoogte van de voortgang op school van hun dochter, door bij hun dochter zelf te informeren en de school te bezoeken op ouder- of informatieavonden. De meeste ouders hadden alleen op deze avonden contact met de docenten op school. Enkele ouders ervoeren de gesprekstijd tijdens een ouderavond als kort en gingen vaak met ongestelde vragen terug naar huis. Sommige ouders gingen er vanuit dat wanneer het niet goed zou gaan op school, zij dat zouden horen van de docent of mentor op school en hadden een houding van 'geen nieuws is goed nieuws'. Andere ouders waren alerter, '*We zien het soms misgaan bij andere kinderen omdat ouders niet tijdig in gesprek gaan met school, maar ook dat school de ouders niet tijdig op de hoogte stelde*', (Roma-ouders). Een tweetal moeders hadden frequenter contact met docenten, omdat het een aantal keren '*niet lekker liep*', met hun dochters op school en een moeder wilde spreken met de docent naar aanleiding van een les over seksuele voorlichting op school.

Voorbeelden van schoolgaande of schoolverzuimende zussen en broers
Het gemiddelde gezin van de schoolgaande meisjes bestond uit 5,3 gezinsleden, de ouders van de meisjes geïncludeerd. De schoolgaande meisjes hadden in totaal 22 jongere broertjes en zusjes en 14 oudere broers en zussen. Eén schoolgaand meisje was opgegroeid met een broer en zus die van school verzuimde en voortijdig school hadden verlaten. Alle andere 14 meisjes leefden in gezinnen waar alle kinderen naar school gingen of inmiddels na het behalen van een diploma aan het werk waren.

De gemiddelde gezinsgrootte van de schoolverzuimende meisjes bestond uit 6,3 gezinsleden, dat is 1 gezinslid meer dan de schoolgaande meisjes. De schoolverzuimende meisjes hadden 11 jongere broertjes en zusjes en 23 oudere broers en zussen. In 7 van de 9 gezinnen groeiden de verzuimende meisjes op met broers en zussen die van school verzuimden of voortijdig school hadden verlaten.

Het sociale leven van de meisjes: familie en vriendschappen

Sociaal netwerk

Tabel 12 Sociale contacten

	Totaal	Naar school	Verzuim/van school
Man/kind/schoonfamilie	3	-	3
Gezin (ouders/broers/zussen)	27	15	12
Nichten	16	9	7
Vriendinnen van Roma-afkomst vanuit school	5	1	4
Vriendinnen van Roma-afkomst uit de woonomgeving	4	2	2
Burgervriendinnen vanuit school/stage/werk	15	12	3
Burgervriendinnen uit de woonomgeving	4	2	2

Alle twaalf schoolverzuimende meisjes gaven aan dat ze veel en dagelijks contact hadden met hun familie. Bij meerdere meisjes liepen de vriendschappen en familierelaties door elkaar heen, bijvoorbeeld door hun vriendschappen met hun nichten. Zeven meisjes hadden uitsluitend vriendschappen met hun nichten. Dit gold voor de schoolverzuimende meisjes die met andere Roma-families op kampen woonden. Vijf van de twaalf verzuimende meisjes hadden vriendinnen zonder Roma-afkomst. Dit zijn buurmeisjes en schoolvriendinnen met verschillende culturele achtergronden. Een schoolverzuimend meisje werkte in de winkel en ging buiten het werk ook met haar collega's om, dit mochten haar ouders niet weten.

Eveneens alle schoolgaande meisjes gaven aan dat ze veel en met name in het weekend contact hadden met hun familie. Enkele meisjes gaven aan dat ze hecht bevriend waren met hun nichten en dat gold met name voor de meisjes die met andere Roma-families op locaties (kampen) woonden. Dertien van de vijftien schoolgaande meisjes hadden vriendschappen met niet Roma-meisjes en twee daarvan hadden vriendschappen met niet Roma-jongens. Twee meisjes hadden via school vriendschap gesloten met andere Roma-meisjes.

School

Motivatie en schoolbeleving

Schoolverzuimende meisjes

Drie van de twaalf schoolverzuimende meisjes vonden het leuk om naar school te gaan. Het meisje dat vanwege haar stateloosheid zou worden uitgewezen vond school leuk en deed tot de uitspraak van de rechter erg haar best op school. De andere meisjes die het leuk vonden om naar school te gaan, vonden vooral de creatieve vakken als tekenen, knutselen en schilderen leuk. De negen andere meisjes vonden school '*saai*', '*niet leuk*', '*vreselijk*' of '*niet belangrijk*'. Enkele meisjes gaven aan dat ze weinig op school hadden geleerd, '*ik kan zelfs niet lezen en schrijven*', (Roma-meisje). Een ander meisje gaf aan dat behalve het leren lezen, schrijven en rekenen, het onbelangrijk was om naar school te gaan, '*maar als het moet dan moet het*', (Roma-meisje).
De meisjes die het meest uitgesproken waren in hun schoolbeleving waren de twee meisjes die conflicten hadden op school met hun medeleerlingen en docenten. Zij gaven aan dat ze school vreselijk vonden en het liefst niet meer naar school wilden. Ze hadden veel stress en verdriet door de huidige schoolsituatie.

Schoolgaande meisjes

Twaalf van de vijftien schoolgaande meisjes vonden het leuk om naar school te gaan. Deze meisjes vonden het gezellig op school om meerdere redenen: ze hadden op school vriendinnen of kenden klasgenoten die ze leuk vonden en waarmee ze kletsten in de pauzes; ze vonden het leuk om te leren en ze wilden leren; en ze hadden leuke vakken waarvoor ze ook goede cijfers haalden. Eén meisje illustreerde haar schoolbeleving als volgt: '*de school is van mij*',(Roma-meisje).

Fysieke en mentale afstand woning en school

Schoolverzuimende meisjes

Zes meisjes werden door hun ouders met de auto naar school gebracht en gehaald. Twee meisjes van elk 16 jaar oud gingen tot voor kort naar een Roma-klas in dezelfde woonplaats. Deze Roma-klas is medio 2011 gestopt en daarmee ook het schoolgaan van de meisjes. De meisjes moesten hun opleiding vervolgen op een reguliere school, een ROC in de naburige stad. De ouders van de meisjes weigerden de meisjes naar het ROC te brengen vanwege de grote afstand, maar ze wilden ook niet dat hun dochters met het openbaar vervoer naar het ROC zouden gaan. '*Mijn dochter is altijd naar de Roma-klas gegaan en heeft hierdoor geen burgervriendinnen waarmee ze samen naar het ROC kan gaan*', (Roma-moeder). '*Met al die vreemde kinderen naar school moeten gaan, dat is onveilig*', (Roma-moeder). Beide meisjes gaven ook zelf aan dat de afstand naar het ROC te groot was en dat ze liever wilden werken.

Schoolgaande meisjes

Bijna alle schoolgaande meisjes gingen zelfstandig naar school met de fiets of met het openbaar vervoer. Drie meisjes werden regelmatig door hun vader naar school gebracht.

Leer/schoolprestaties

Schoolverzuimende meisjes

Meerdere meisjes konden niet goed aangeven in welke vakken ze op school goed waren en waarin ze goede cijfers haalden. Sommige meisjes gaven aan dat ze nergens goed in waren of dat ze helemaal niets geleerd hadden op school, zelfs niet leren lezen en schrijven.

Twee meisjes gaven aan dat ze te weinig ondersteuning bij de leerstof kregen van de docenten tijdens de lessen. Ze begrepen vaak niet wat ze moesten doen en konden hun opdrachten in de les niet zelfstandig uitvoeren. '*Ik begreep veel niet en de juffen en meesters hielpen me ook niet toen ik het vroeg. Ze hadden steeds geen tijd, of zeiden dat ik het nog een keer goed moest lezen*', (Roma-meisje). Eén meisje was meer uitgesproken over haar schoolprestaties en gaf aan dat ze goede cijfers op school haalde, alleen kon ze niet aangeven voor welke vakken. De drie meisjes die verzuimden vanwege conflicten op school en te maken hadden met de uitzetting vanwege haar stateloosheid, gaven aan dat hun schoolprestaties hierdoor negatief beïnvloed werden. Voorafgaande aan deze gebeurtenissen waren hun schoolprestaties goed, maar deze waren inmiddels afgenomen doordat ze zich slechter konden concentreren en ze ongemotiveerder waren om hun best te doen op school.

Schoolgaande meisjes

De schoolgaande meisjes waren uitgesproken over welke vakken ze wel en niet leuk vonden, waar ze moeite mee hadden en waar ze goed in waren. Het meest besproken vak was wiskunde dat een aantal meisjes het leukste vak vonden waar ze goed in waren, maar door een evenzo groot aantal meisjes als het minst leuke vak werd beschouwd waarmee ze moeite hadden. Eén schoolgaand meisje stond er niet goed voor, mede door regelmatige afwezigheid door migraine en ze zou waarschijnlijk niet over gaan.

Huiswerk maken

Schoolverzuimende meisjes

Zes meisjes gaven aan dat ze vanuit school geen huiswerk thuis hoefden te maken. Eén meisje gaf aan dat zij thuis zelfstandig haar huiswerk kon maken. Eén meisje gaf aan dat het voor haar vaak moeilijk was om huiswerk thuis te maken '*ik vond het moeilijk en snapte niet alles. Mijn ouders kunnen mij niet helpen omdat ze zelf niet naar school zijn geweest*', (Roma-meisje). Vier meisjes hadden oudere broers of zussen die hen konden helpen bij het maken van het huiswerk. Twee van deze meisjes gaven echter aan dat ze sinds de conflicten op school hun huiswerk niet meer maakten.

Schoolgaande meisjes

Drie meisjes maakten thuis geen huiswerk. Twee van hen kregen geen huiswerk mee en één meisje gaf aan dat door de drukte thuis het niet mogelijk was om thuis huiswerk te maken en te leren. Zij maakte zoveel mogelijk haar huiswerk op school, in de lessen en in de pauzes. De twaalf andere meisjes waren min of meer zelfstandig in staat om hun huiswerk thuis te maken. De meeste meisjes maakten dagelijks hun huiswerk, op hun eigen kamer en een enkeling bij toerbeurt in de woonkamer. De meisjes die daarbij ondersteuning nodig hadden vroegen dat zelfstandig aan de docent op school of aan broers, zussen, neven en nichten.

Gedragsproblemen op school

Schoolverzuimende meisjes

Eén meisje gaf aan dat ze op school wel eens straf kreeg vanwege haar gedrag. Voorbeelden hiervan waren in de klas Romanes spreken met haar Roma-vriendinnen/nichten, van het schoolplein afgaan, naar de stad gaan of een grote mond geven. *'Als ik iets moet dat ik niet wil dan doe ik dat soms niet en dan worden ze boos en dan moet ik naar de directeur om te praten. Daar word ik dan rustig',* (Roma-meisje).

Schoolgaande meisjes

Vier schoolgaande meisjes vertelden dat ze wel eens straf hadden gekregen. De verschillende aanleidingen hiervoor waren dat ze tijdens de les teveel kletsten, Romanes spraken en met hun mobiele telefoon speelden. Bij één van deze meisjes is een ruzie een keer uit de hand gelopen waarbij er werd geslagen. Dit conflict had niet te maken met haar Roma-zijn zegt ze zelf.

Omgaan met leerlingen/peers op school

Schoolverzuimende meisjes

Zes meisjes zaten alleen met Roma-leerlingen in de klas. In veel gevallen waren dat hun vriendinnen/nichten. De meisjes vonden het prettig dat ze met elkaar in dezelfde klas zaten omdat ze met elkaar konden spreken in het Romanes en zoals een meisje omschrijft, '*ik had geen contact met burgerleerlingen waardoor ik ook niet te maken kreeg met negatieve dingen zoals pesten*', (Roma-meisje).

Twee meisjes zaten met Roma-leerlingen en burgerleerlingen in de klas. Beide meisjes hadden weinig tot geen contact met de burgerleerlingen. Het ene meisje had geen zin om met burgerleerlingen te praten en het andere meisje gaf hiervoor de volgende reden, '*Zij hebben een beperking. Wij zitten daar (speciaal onderwijs) omdat we niet altijd goed onderwijs hebben gehad en daardoor achterop zijn*', (Roma-meisje).

Vier meisjes zaten alleen met burgerleerlingen in de klas. Eén meisje kon goed met haar klasgenoten opschieten, het contact tussen de andere drie meisjes en hun klasgenoten verliep niet goed. Eén meisje had het idee dat ze vanwege haar Roma-achtergrond gepest werd, een ander meisje voelde zich alleen in haar klas, ook al omdat ze een stuk ouder was dan haar klasgenoten en ook het derde meisje had geen klik met haar klasgenoten.

Schoolgaande meisjes

Zeven schoolgaande meisjes zaten op scholen waarbij ze de enige waren met een Roma-achtergrond. Dat was voor geen van de meisjes een probleem om met alleen burgerleerlingen om te gaan. *'Het maakt niet uit of iemand Roma of Nederlands is, het gaat om de persoon en of je daarmee overweg kan, niet of iemand Roma is of niet',* (Roma-meisje). Deze meisjes hadden op school meerdere vriendinnen met verschillende culturele achtergronden waaronder Hindoestaans, Marokkaans, Colombiaans, Turks, Antilliaans en Nederlands waarmee ze ook buiten school afspraken.

Eveneens zeven meisjes zaten op scholen met enkele andere Roma-leerlingen, maar zaten in de klas met alleen burgerleerlingen. Sommige meisjes hadden ook contact met andere Roma-meisjes op school waarmee ze met name in de pauzes kletsten, maar ze hebben ook veel contact met vriendinnen met andere culturele achtergronden. Eén meisje vormde daarop een uitzondering en had geen contact met haar burgerklasgenoten buiten school om. Eén meisje zat met meerdere Roma-klasgenoten die tevens haar nichten waren in een klas en ging vooral met hen om en niet met de andere klasgenoten.

Schoolklimaat

Schoolverzuimende meisjes

Een aantal meisjes gaf aan dat ze nog nooit waren gepest op school vanwege hun Roma-achtergrond. Sommige meisjes stelden zich strijdbaar op wanneer ze gepest werden. '*Een jongen op school scheldt mij uit als kutkamper, maar ik scheld dan gewoon net zo hard terug*', (Roma-meisje). De meisjes die een conflict hadden met hun klasgenoten en docenten voelen zich onveilig in de klas of bij de desbetreffende docenten. Zij hadden het gevoel dat ze door hun Roma-afkomst werden buitengesloten en gediscrimineerd. De gesprekken met de mentoren waarin de meisjes met hun ouders dit gevoel bespraken, hadden niet tot oplossingen geleid waardoor ze zich niet serieus genomen voelden.

Schoolgaande meisjes

Geen van deze meisjes hadden het idee of de ervaring dat ze gediscrimineerd of negatief (uitgescholden, uitgelachen, gepest) benaderd waren vanwege hun Roma achtergrond. '*Ze weten op school dat ik Roma ben, maar daar wordt niet moeilijk over gedaan*' (Roma-meisje.) Voor veel ouders was dit een geruststelling. Eén meisje besprak haar situatie en verblijfsvergunning meerdere malen met de vertrouwenspersoon op school.

Relatie leerling en leraar

Schoolverzuimende meisjes

De relaties tussen de schoolverzuimende meisjes en de docenten werden wisselend beoordeeld. Twee meisjes beoordeelden hun contact met de docenten als '*goed*'. Deze meisjes kregen weinig straf op school en vonden sommige docenten leuk. De meeste meisjes beoordeelden de relatie met de docenten als '*gewoon*' of gemiddeld. Ze hadden geen docenten waarmee ze een goede relatie hadden, maar ook geen docenten waar ze niet goed mee overweg konden, '*ze zijn allemaal een beetje hetzelfde*'. (Roma-meisje).

Vier meisjes vonden hun relatie met hun docenten niet goed. Eén meisje vond dat ze onvoldoende geholpen werd tijdens de lessen en dat haar docenten te streng waren. Twee meisjes voelden zich niet begrepen door de docenten en misten ondersteuning van de docenten tijdens conflicten met klasgenoten. Tijdens conflicten met haar klasgenoten werden de meisjes hierop aangesproken en apart gezet, terwijl ze van mening waren dat andere leerlingen de aanleiding waren voor het conflict. De meisjes begrepen de handelswijze van de docenten niet en voelden zich gediscrimineerd. Een ander meisje had het gevoel dat één specifieke docent haar structureel persoonlijk aanviel. Ook dit meisje had het idee dat haar Roma-achtergrond hiermee te maken had.

Schoolgaande meisjes

De meeste schoolgaande meisjes beoordeelden hun relaties met docenten als 'goed'. Deze meisjes hadden een goed contact met hun docenten die ook aardig waren. Voor één meisje hield een goed contact in dat ze met haar docenten ook een pittige discussie kon voeren zonder dat deze op hun eigen standpunt bleven staan maar ook met haar mee dachten wanneer zij gelijk had. Dat was op haar school het geval. Twee meisjes waardeerden de behulpzaamheid van de docenten. '*Mijn mentrix doet heel erg haar best voor mij*' (Roma-meisje). Het andere meisje gaf daarbij aan dat ze haar docenten ook echt voor hulp kon vragen en met hen over haar verblijfsvergunning kon praten.

Drie schoolgaande meisjes waren minder positief over hun relaties met docenten. Twee daarvan vonden enkele docenten wel leuk, maar de meeste waren saai en streng. Eén meisje vond het lastig om met haar Roma-nichtjes in de klas geen Romanes te spreken en daardoor kregen ze vaak straf. Een ander meisje positioneerde zich duidelijk als een Roma-meisje tegenover haar docenten omdat ze van mening was dat sommige docenten '*naar*' doen over Roma. '*Prima als je me niet accepteert, maar dan weten ze in ieder geval wie ik ben!*' Het meisje gaf aan dat ze niet hield van docenten die '*een soort masker*', op hadden en haar als Roma niet accepteerden. '*Ik accepteer iedereen als ze ook respect hebben voor mij*' (Roma-meisje).

Aandacht voor diversiteit

Schoolverzuimende meisjes

Naar aanleiding van de gesprekken met de meisjes was het niet duidelijk in hoeverre docenten of op school aandacht had voor culturele diversiteit. De docenten van de meisjes waren op de hoogte van hun Roma-afkomst. Uit de interviews bleek dat op school of bij sommige docenten incidenteel aandacht was voor hun Roma afkomst. '*Ze vragen soms wel iets als ik naar een Roma bruiloft was geweest*'. (Roma-meisje)

Schoolgaande meisjes

Ook op de scholen van de schoolgaande meisjes ontbrak structurele aandacht voor culturele diversiteit. Meerdere meisjes gaven aan dat ze incidenteel wel eens een vraag van een docent kregen over hun Roma achtergrond. Die vragen gaan o.a. over de wijze waarop ze wonen, het verschil tussen Roma en Sinti, waar Roma oorspronkelijk vandaan kwamen of vragen over de gang van zaken bij een Roma-bruiloft. De meisjes vonden het leuk dat docenten hierover vragen stelden. Het maakt wel uit op welke manier de vragen worden gesteld, *'als ik maar niet als een buitenstaander wordt beschouwd'*. (Roma-meisje) En voor sommige meisjes maakt het uit welke docent de vraag stelt. *'Docenten die een masker ophebben moeten geen vragen stellen, alleen 'pure mensen', mogen dat doen omdat zij oprechte belangstelling en respect hebben voor Roma',* (Roma-meisje).

Verzuimbeleid

Schoolverzuimende meisjes

Met de ouders van de schoolverzuimende meisjes en de school was frequent contact geweest en er waren meerdere gesprekken gevoerd met docenten, mentoren of onderwijsconsulenten over het schoolverzuim van hun dochters. De drie ouders van de meisjes die op school conflicten hadden met klasgenoten en/of docenten waren niet op de hoogte van de procedure die de school hanteerde in dit soort gevallen waardoor miscommunicatie ontstond rondom het verzuim van hun dochters. De ouders gingen er enerzijds vanuit dat na een eerste gesprek de school het initiatief zou nemen tot een vervolgafspraak terwijl dat niet gebeurde. Vanwege onzekerheid durfden de ouders hier niet actief achteraan te gaan. Ondertussen schakelde een school leerplicht in.

Alle ouders van de verzuimende meisjes waren op de hoogte van de leerplicht. Voor sommige ouders was leerplicht en de daaraan verbonden sancties (geldboete of taakstraf) een motivatie om hun dochters naar school te sturen. Voor sommige meisjes en hun ouders was het de 'kunst' om zoveel mogelijk thuis te blijven zonder dat ze problemen kregen met leerplicht. De onderstaande twee citaten geven hiervan een illustratie.

'*Toen ik nog naar school ging, was dat 2 of 3 keer per week. Ik ging dan naar de stad. Als de docenten belden om te vragen waar ze bleef dan zei ik gewoon dat ik ziek was. Toen ik eenmaal zwanger was kon leerplicht er weinig meer aan veranderen*' (Roma-meisje).

'*Mijn dochter gaat niet naar school als ze moe of ziek is. En mijn dochter is vaak moe. Ik zeg haar dan wel dat ze moet gaan, want school is verplicht. Maar als ze niet wil dan bel ik school dat ze niet komt. Als ik school maar bel is het ok*' (Roma-moeder).

De helft van de verzuimende meisjes had te maken (gehad) met leerplicht. Vijf van hen kregen wegens teveel verzuim een boete en taakstraf opgelegd. Van één meisje was bekend dat ze twee keer een taakstraf had gekregen. Eén meisje kreeg recentelijk een uitnodiging om met haar ouders op gesprek te komen bij leerplicht.

Vijf van de twaalf meisjes waren van mening dat ze buiten de leerplichtregeling vielen. Drie meisjes waren getrouwd en zwanger of hadden inmiddels een kind. Eén meisje had ontheffing gekregen van leerplicht om te mogen werken en bij het meisje dat het land uitgezet dreigde te worden was de leerplichtregeling niet meer van toepassing. Dit meisje mocht officieel niet meer naar school.

Schoolgaande meisjes
Van één schoolgaand meisje was bekend dat ze enkele jaren geleden te maken had met leerplicht, omdat ze volgens eigen zeggen een aantal keren te laat op school was.

2.4.4 Bevindingen schematische weergegeven

Hieronder volgt een schematisch overzicht van de bovengenoemde factoren die samenhangen met het schoolverzuim en schoolgaan van Roma-meisjes. Deze factoren zijn onder te verdelen in verschillende niveaus, die van het kind zelf en van de omgeving. Alle factoren op deze niveaus hebben samenhang met de schoolgang van Roma-meisjes. Dat betekent niet dat bij alle schoolgaande meisjes ook alle factoren aanwezig zijn. In tegendeel, bij meerdere meisjes ontbraken enkele belangrijke bevorderende factoren. Belangrijk is echter dat op alle (sub)niveaus wel enkele bevorderende factoren aanwezig zijn. In de onderstaande schema's (1, 2a t/m 2c) worden deze factoren gepresenteerd.

Kindfactoren

In schema 1 staan de factoren die een rol speelden op individueel niveau bij schoolverzuim/voortijdig schoolverlaten en schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs weergegeven.

Schema 1: kindfactoren

Kindfactoren				
Verzuimende meisjes				**Schoolgaande meisjes**
Late schoolstart met taalachterstand. Veel verzuim in eerste jaren basisonderwijs	←	**Leer en school achterstand**	→	Onbekend
Praktijkschool en Roma-klas	←	**Schoolniveau**	→	VMBO, HAVO, VWO en ROC
Beperkte leefwereld: zowel school als vrije tijd binnen Romakring	←	**Leefwereld**	→	Geïntegreerde leefwereld tussen Roma en burgers zowel op school als vrije tijd.
Perspectief gericht op trouwen en gezin stichten.	←	**Toekomstperspectief**	→	Perspectief gericht op 'eerst werken', trouwen komt later.
Traditioneel beeld van de Roma-vrouw: zorgen voor het huishouden, man en kinderen. Werken is uitgesloten.		↔		Beeld van Roma-vrouw: in ere houden van de Romatradities, combinatie getrouwde vrouw en werk is mogelijk.
Ideaal is op 'jonge' leeftijd trouwen, rond 18de jaar, eerder mag ook		↔		Ideaal is op 'latere' leeftijd trouwen, rond 21ste en later mag ook
Werken is ondergeschikt aan toekomstperspectief getrouwde vrouw. Werken is tot aan het zich aandienen van potentiële man.		↔		Werken genereert economische zelfstandigheid
School is niet bepalend voor realiseren van toekomstideaal. Kennis op basisschool niveau volstaat voor toekomst en tijdelijk werk.		↔		School is bepalend voor het verkrijgen van werk. Meer kennis en opleiding vergroot de kans op werk, maar ook 'hoger' werk, zelfstandige zaak en meer inkomsten.
Juridische status en primaire omstandigheden (uithuisplaatsing) belemmerd toekomstperspectief en motivatie om naar school te gaan.		↔		Niet laten leiden door toekomstige onzekerheid van verblijf door stateloosheid

Omgevingsfactoren

Omgevingsfactoren die een rol speelden bij schoolverzuim/voortijdig schoolverlaten van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs zijn gezinskenmerken, leeftijdsgenoten en schoolkenmerken. In schema's 2 a t/m c staan deze factoren weergegeven.

Gezinskenmerken

In schema 2a staan de factoren die een rol speelden op gezinsniveau bij schoolverzuim/voortijdig schoolverlaten en schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs weergegeven.

Schema 2a: Omgevingsfactoren: gezinskenmerken

Omgevingsfactoren: Gezin				
Verzuimende meisjes				**Schoolgaande meisjes**
Contact met burgers is verboden of niet gewenst. geen burgerkinderen over de vloer.	←	**Contact ouders-burgers**	→	Open staan voor contact met burgers. Burgerkinderen komen thuis.
Ouders zijn nauwelijks opgeleid. Gezin hebben lage SES. Kennis school: ouders hebben geen kennis en inzicht in school en opleiding. Dit lijkt ouders niet uit te maken.	←	**SES**	→	Ouders zijn nauwelijks opgeleid. Gezin zit in Lage SES. **Kennis** school: ouders hebben geen kennis en inzicht in school en opleiding. Ouders zeggen dit te betreuren.
Geen betrokkenheid van ouders. Houding: schooldiploma is leren lezen, schrijven en rekenen. Voldoende diploma voor huisvrouw en tijdelijk werk. Verder leren is geen meerwaarde en wordt niet gestimuleerd. Handelen: Weinig contact met school, omzeilen van leerplicht door 'onterechte ' ziekmelding.	←	**Betrokkenheid ouders**	→	Betrokkenheid ouders. **Houding:** schooldiploma is voorwaarde voor werk en inkomen. Vriendjes zijn verboden tot tenminste 18 jaar om trouwleeftijd uit te stellen. **Handelen:** contact met school, organiseren van randvoorwaarden om schoolgaan te faciliteren (neven/nichten voor huiswerk, bouwen van huiswerkruimte)
Onzekerheid bij ouders belemmert proactieve houding naar school.	←	**Onzekerheid**	→	Onzekerheid bij ouders belemmert proactieve houding naar school.
In bijna elk gezin bestaan negatieve voorbeelden van verzuim of voortijdig school verlaten broer/zus	←	**Voorbeelden broers/zussen**	→	In bijna elk gezin bestaan positieve voorbeelden van schoolgaande broer/zus of die een diploma hebben gehaald.
Verhouding aantal gezinsleden (gemiddelde 6) en woningoppervlak is veel te klein. Altijd moeten meisjes kamer delen met andere zusjes.	←	**Woonomstandigheden**	→	Verhouding aantal gezinsleden (gemiddelde 5) en woningoppervlak is redelijk. Vaak hebben meisjes eigen kamer.
Wantrouwen naar burgers. Als reactie op discriminatie hoort agressie of terugtrekken en afstand nemen.	←	**Discriminatie**	→	Wantrouwen naar burgers. Verbergen Roma identiteit. Als reactie op discriminatie zoeken naar oplossingen en niet laten frustreren

Leeftijdsgenoten

In schema 2b staan de factoren die een rol speelden op het niveau van leeftijdsgenoten bij schoolverzuim/voortijdig schoolverlaten en schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs weergegeven.

Schema 2b: Omgevingsfactoren: Leeftijdsgenoten

Omgevingsfactoren: Leeftijdsgenoten				
Verzuimende meisjes				**Schoolgaande meisjes**
Met andere Roma-leerlingen /nichten in de klas op school: weinig contact met burgerleerlingen, niet mee om willen of kunnen (niet aanwezig) omgaan.	←	**Omgang met leeftijdsgenoten op school**	→	Met andere Roma-leerlingen op school, maar niet in de klas: contact met Roma-leerlingen in pauzes, maar ook veel contact met burgerleerlingen
Zonder andere Roma-leerlingen op school: moeizaam contact met burgerleerlingen (geen klik, pesten).		↔		Zonder andere Roma-leerlingen op school: goed contact met burgerleerlingen.
Uitsluitend vriendinnen die tevens nichten zijn, geen contact burgerleeftijdsgenoten	←	**Omgang met leeftijdsgenoten in vrije tijd**	→	Omgang met nichten, veelal in het weekend en daarnaast vriendschap en frequent omgang met burgervriendinnen
Combinatie van vriendinnen met Roma-achtergrond en burgervriendinnen		↔		

Schoolkenmerken

In schema 2c staan de factoren die een rol speelden op het niveau van school bij schoolverzuim/ voortijdig schoolverlaten en schoolgang van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs weergegeven.

Schema 2c: Omgevingsfactoren: School

Omgevingsfactoren: School				
Verzuimende meisjes				**Schoolgaande meisjes**
Negatief: saai, vreselijk, niet leuk en niet belangrijk	←	**Schoolbeleving**	→	Positief: vriendinnen, leren en de vakken zijn leuk.
Onder begeleiding van de ouders met de auto naar school gebracht	←	**Afstand tussen woning en school**	→	Zelfstandig met de fiets of openbaar vervoer naar school gaan
Weinig inzicht in eigen kwaliteiten en geen relatie met vakinhoud (niet weten in welke vakken ze goed waren)	←	**Leer/schoolprestaties**	→	Uitgesproken in welke vakken wel/niet leuk waren en in welke vakken ze wel/niet goed waren; goede resultaten
Slechte schoolprestaties door omstandigheden (pesten, conflicten, uithuiszetting)		↔		
Geen huiswerk van school mee of niet altijd maken	←	**Huiswerk maken**	→	Dagelijks huiswerk maken
Geen huiswerkondersteuning van ouders en beperkt van broer/zus		↔		Zelfstandig huiswerk maken, maar ook veel ondersteuning van broer/zus/neef/nicht
Onveilig door conflicten docent en vermeende discriminatie	←	**Schoolklimaat**	→	Veilig door gevoel van acceptatie Roma zijn
Gewoon en gemiddeld: allemaal een beetje hetzelfde, niet behulpzaam, en onbegrip	←	**Relatie docent en leerling**	→	Redelijk tot goed: leuke en aardige docenten (tenminste met enkele) goed contact en behulpzaam.
Incidenteel aandacht voor Roma achtergrond, wordt positief ervaren	←	**Aandacht voor diversiteit**	→	Incidenteel aandacht voor Roma achtergrond, aandacht wordt positief ervaren.
Ervaring met leerplicht.	←	**verzuimbeleid**	→	Geen of nauwelijks ervaring met leerplicht

3 Best-practice aanpak schoolverzuim

In dit hoofdstuk volgt een overzicht van interventies die schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs belemmeren.

3.1 Doelstelling

Het doel van deze deelstudie is het beantwoorden van de twee onderzoeksvragen:
- Wat zijn effectieve of veelbelovende interventies om schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van (Roma)-jongeren in het voortgezet onderwijs te voorkomen?
- Is op basis van de geselecteerde effectieve of veelbelovende interventies een best-practice aanpak op te stellen die toepasbaar is in de Nederlandse praktijk voor Roma-jongeren?

3.2 Methode van onderzoek

Een literatuursearch is uitgevoerd in de databestanden van PsycINFO, PubMed en Eric. Er is gezocht met de termen Roma, Gypsy, education, school, absenteeism, attendance, drop-out en truancy. Vervolgens zijn 67 artikelen opgezocht en verwerkt in deze rapportage. Uit de search bleek dat relatief veel onderzoek was gedaan naar beïnvloedende factoren op schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van Roma, maar dat weinig interventiebeschrijvingen specifiek voor Roma bestonden. Vervolgens is breder gekeken naar interventiebeschrijvingen in het verminderen van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van jongeren in het algemeen in het voortgezet onderwijs. Hierbij is ook gezocht naar interventiebeschrijvingen op websites van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), de Rijksoverheid, via google en googlescholar, VNG en KPC. In de literatuur is een selectie gemaakt van Nederlandse en Engelse literatuur van 1 januari 2000 tot medio 2012.

3.3 Interventies in het voorkomen van schoolverzuim en -uitval

In hoofdstuk 1 is te lezen dat schoolverzuim van Roma-leerlingen op zowel de voorschool als de basisschool en het voortgezet onderwijs in meerdere gemeenten worden gesignaleerd. In meerdere gemeenten voert men ook interventies uit vanuit onderwijs en welzijn om schoolgaan van Roma-peuters, -kinderen en -jongeren te bevorderen. Deze interventies hebben een lage wetenschappelijke status, in de zin dat deze interventies vaak een theoretische onderbouwing missen en onderzoek naar de werkzaamheid en effectiviteit ontbreekt. Ook is naar interventies gericht op jongeren in het algemeen en het voorkomen van schoolverzuim en schooluitval gekeken. Deze interventies zijn vaak wel theoretisch beschreven en uitgetest op scholen, maar weinig onderzocht op effectiviteit (met controle groep). Geen van deze interventies is uitgetest op Roma-jongeren. Kortom, de opbrengst van de inventarisatie is dat er enerzijds interventies zijn die vanuit de praktijk, met beperkte theoretische onderbouwing zijn ontwikkeld en worden uitgevoerd voor Roma-jongeren. Anderzijds worden interventies met een theoretische onderbouwing uitgevoerd voor jongeren die weliswaar uitgetest zijn, maar niet specifiek op Roma-jongeren.

3.3.1 Inventarisatie interventies

Uit de inventarisatie zijn 25 interventies tegen schoolverzuim en –uitval van jongeren (wel/niet Roma) geselecteerd. Deze interventies staan kort beschreven in tabel 13.

Tabel 13: Interventies gericht op schoolverzuim en –uitval (Roma) jongeren

	Naam interventie	Korte beschrijving	Uitvoering en resultaten
1	*Bij de les blijven* (van Veen & Berdowski, 2000)	Doel: Ontwikkelen van een samenhangende, preventieve aanpak van beginnend schoolverzuim bij leerlingen van 10-15 jaar. Hulpmiddelen waren: Opzetten van adequaat verzuimbeleid op scholen; Bevorderen van betrokkenheid van kinderen en ouders bij school; Ontwikkelen en testen van probleemadequate activiteiten en preventieve methodieken; Ontwikkeling van effectieve en efficiënte netwerken van leerplicht, onderwijs, welzijn- en zorginstellingen zoals jeugdhulpverlening, jeugdpolitie en jeugdgezondheidszorg	Doelstelling: afname schoolverzuim met 35% is niet gehaald; Wel is signalering- en registratiefunctie van het voortgezet onderwijs sterk verbeterd
2	*Futures Program* (Lever e.a., 2004)	Combinatie van werkzame strategieën: Leerlingen uit grote steden zitten in kleinere klassen, worden ondersteund door een mentor, doen werkervaring op en kunnen daarnaast positieve beloningen verdienen door goed te presteren. Er zijn ook andere voorbeelden van succesvolle programma's waarin gebruik gemaakt wordt van financiële prikkels zoals het Engelse Education maintenance Allowance programma. Hierbij krijgen 16- 18 jarige een wekelijkse toelage als ze doorgaan met het volgen van onderwijs en een bonus bij het behalen van hun diploma. Dit leidde tot een hogere participatie van deze jongeren in het onderwijs.	Uitvoering in Engeland en Amerika. Minder voortijdig uitval van leerlingen uit het onderwijs.
3	*Handhaving door leerplichtambtenaar*	Leerplichtambtenaar heeft meerdere taken. Enerzijds heeft de leerplichtambtenaar een handhavende taak: zowel leerlingen als de ouders als scholen die de leerplicht overtreden worden gehoord en eventueel met een Proces verbaal naar het Openbaar Ministerie doorgestuurd. Daarnaast heeft de leerplichtambtenaar een maatschappelijke zorgtaak, waarbij gezocht wordt naar adequate hulpverlening wanneer verzuim veroorzaakt wordt door achterliggende problematiek.	Aanpak wordt in alle gemeenten uitgevoerd, maar verschilt in werkwijze. In zes gemeenten werkt de leerplichtambtenaar samen met onderwijsconsulenten/ intermediairen en richt leerplicht zich op handhaving. In de andere gemeenten heeft leerplicht een dubbele pet op en wordt een combinatie uitgevoerd tussen zorgtaak en handhaving. Dit is veelal afhankelijk van de beschikbare tijd die leerplicht heeft voor Roma dossiers. Met name in samenwerking met onderwijsconsulenten/ intermediairen is de aanpak van leerplicht effectief.

4	*Huiswerkbegeleiding* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Huiswerkbegeleiding geven door een professionele huiswerkbegeleider. Deze wordt bijgestaan door een Roma contactpersoon die zich bezig houdt met het werven van leerlingen voor de huiswerkklas en door Roma-leerlingen die als huiswerkassistent fungeren. Huiswerkbegeleiding wordt gecombineerd met het aanbieden van culturele activiteiten. Na het maken van huiswerk wordt muziekles (Roma muziek) of dansles (Roma dans) aangeboden. Doel: tegengaan van schooluitval in het voortgezet onderwijs. Het versterken van vaardigheden (sollicitatie etc.) van jongeren	Aanpak wordt in 1 gemeente uitgevoerd. Samenwerken met Roma contactpersonen is effectief om via sneeuwbal methode meerdere families te bereiken en dat draagt bij tot deelname van Roma-kinderen aan de huiswerkklas. Echter er bestaat geen één Roma-gemeenschap en door samenwerking met de één weigert de ander. Huiswerkbegeleiding heeft in het afgelopen jaar 10 kinderen bereikt die naar schoolgaan op de basisschool. Jongeren die naar het voortgezet onderwijs gaan zijn nog niet bereikt.
5	*Individuele begeleiding Roma* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Coachen van Roma-jongeren (12-16 jaar) en hun ouders: richten op stage, het behalen van een startkwalificatie en verkrijgen van betaald werk. Wekelijkse begeleiding, stimulering en motivering van Roma-leerlingen en hun ouders, het coachen van docenten en kennisoverdracht van de gedragscultuur van specifiek de Roma aan professionals met als doel het scheppen van een vertrouwensband wardoor Roma-leerlingen hun opleiding volgen en voltooien met startkwalificatie.	Aanpak wordt in 1 gemeente uitgevoerd. Vijf leerlingen en hun ouders hebben in het afgelopen jaar coaching gekregen. Deze leerlingen verzuimen, behalve op ziekteverzuim niet meer. Bereidwillige docenten zijn getraind op twee scholen in kennis over cultuur en normen van Roma. Ook zijn vergelijkbare presentaties gehouden bij Bureau Leerplicht.
6	*Project 'Wisselgeld'* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Aanpak is gericht op begeleiding van multiprobleem gezinnen met een Roma-achtergrond. Het gaat om integrale aanpak: van preventie – repressie en van zorg -handhaving. Inzet van intermediairs: contact leggen met Roma-gezinnen en betrokken instanties. -Opstellen van plan van aanpak bij gezin en regie voeren hierop. Doel: positieve verandering realiseren in het gezin en samenwerking met betrokken instanties. -Kind staat centraal en dus ook aanpak schoolverzuim -Inzet van gezinscoaches: benaderen Roma-gezinnen met multi-problematiek. Plan van aanpak opstellen gericht op verminderen van schoolverzuim, overlast, armoede, criminaliteit en uitkeringsafhankelijkheid. De coaches hanteren een strenge aanpak. Onwillige Roma krijgen boetes of kunnen worden gekort op hun uitkering.	Aanpak is in 1 gemeente uitgevoerd. Binnen 3 jaar is inzicht in Roma dossiers (94 dossiers) en inzicht op de problematiek in de Roma gezinnen vergroot. Aanpak heeft goed gewerkt in deelname van leerlingen in het basisonderwijs, is gestegen. Er is nog geen resultaat te zien in schoolgang van Roma-jongeren in het voortgezet onderwijs.

7	*M@ZL (Medische Advisering Ziek gemelde Leerling).* www.ggdwestbrabant.nl	M@ZL is een gestructureerde aanpak van signaleren, bereiken, adviseren en begeleiden van de ziek gemelde leerling, waarbij de school, de afdeling jeugdgezondheidszorg (JGZ) van de Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD) en de afdeling leerplichtzaken (LPZ) van de gemeente intensief samenwerken. De school signaleert, de jeugdarts adviseert, de leerplichtambtenaar handhaaft. Aan de hand van vaste criteria voor ziekteverzuim wordt de leerling door de school aangemeld bij de jeugdarts. De jeugdarts roept de leerling met zijn/haar ouders op voor een consult. De jeugdarts bepaalt op basis daarvan of de leerling al dan niet (volledig) kan deelnemen aan het lesprogramma. Ook stelt deze, indien nodig, een re-integratieplan op. Dit wordt als advies teruggekoppeld aan de school.	Bereik: 98% van de jongeren. Reden van verzuim: Ziekteverzuim als signaal voor psychosociale problematiek: bij 60% vormt niet-lichamelijk gezondheidsprobleem ziekteverzuim. Insteek jeugdarts via lichamelijke klachten werkt: lichamelijke klachten zijn opstapje naar de kern van probleem: sociaal-emotionele problemen of problemen in de thuissituatie. Afname ziekteverzuim: 4 maanden na start traject verzuimde 63% van jongeren niet meer volgens criteria. Afname aantal ziektedagen (1,13) per leerling per schooljaar (2008-2009), een afname van 0,6%.
8	*Onderwijsconsulent Roma* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Een onderwijsconsulent verricht taken op het terrein van voorlichting, advisering, overdracht en bemiddeling. De kerntaak van de consulent ligt in de brugfunctie tussen leerlingen, ouders en scholen. Werkzaamheden: • Contact leggen met Roma-ouders • Roma-leerlingen (en hun ouders) stimuleren om deel te (blijven) nemen aan het onderwijs. • Hulpverlenen bij de schoolkeuze. • Ouders motiveren om kind te laten deelnemen aan onderwijs. • Scholen informeren over de specifieke onderwijs- of leerproblemen van de leerlingen. • Bemiddelen bij conflicten tussen school en ouders. • Contacten onderhouden met de leerplichtambtenaar om schoolverzuim te verminderen • Het opzetten en deelnemen aan netwerken.	Aanpak is in zes gemeenten uitgevoerd. Primaire insteek is onderwijs. Contactleggen en vertrouwen opbouwen kost tijd. Op korte termijn zijn de resultaten op schoolverzuim beperkt. Op de langere termijn heeft de aanpak een positief effect op schoolverzuim. In sommige gemeenten gaan alle Roma-jongeren naar het voortgezet onderwijs. Schooluitval wordt echter nog niet voorkomen. Voorwaarde voor het slagen van aanpak onderwijsconsulent: korte lijnen met ketenpartners en speciaal met leerplicht (integrale aanpak). Onderwijsconsulent zoekt ingang op zorg en samenwerking met Roma ouders, als dat onvoldoende werkt op schoolverzuim dan zit leerplicht op de achterhand. Onderwijsconsulent signaleert en is brug naar andere ketenpartners vanwege veelal multi-problematiek.

9	*'Onderwijssteunpunt Roma in het voortgezet onderwijs'* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Een steunpunt waar Roma-jongeren zelf, hun ouders, docenten terecht kunnen voor vragen en begeleiding. Het gaat om Roma jongeren die naar schoolgaan in het voortgezet onderwijs. Accent ligt op het aanreiken van ondersteuning tijdens de schoolgang van Roma-jongeren door het geven van huiswerkbegeleiding, jongeren helpen met plannen en omgaan met docenten, begeleiden in het vervolgtraject na het voortgezet onderwijs (doorleren of werken), stages zoeken, maar ook intermediair zijn tussen docenten en ouders over schoolzaken en vraagbaak voor Roma-ouders. Daarnaast geeft het steunpunt voorlichting over Roma aan docenten en ketenpartners, onder andere over omgang en achtergrond. Het steunpunt geeft Roma-jongeren ook begeleiding naar het zoeken en verkrijgen van werk. Het steunpunt staat in contact met ketenpartners voor eventuele adequate doorverwijzing naar leerplicht, welzijn etc.	Aanpak wordt in 1 gemeente uitgevoerd en loopt 1 jaar. De aanpak sluit aan bij de al bestaande integrale aanpak met o.a. onderwijsconsulenten/intermediairen, leerplicht en ketenpartners. Het Steunpunt heeft in 1 jaar tijd 22 Roma-leerlingen en ouders bereikt. Daarnaast wordt samengewerkt met job coaches, welzijn en docenten van het voorgezet onderwijs.
10	*Op stap* (van Tuijl & Siebes, 2006)	Vroegschools programma: gezinsinterventie voor kinderen tussen 4-6 jaar. De relatie moeder en kind staat centraal. Doel is om kleuters beter voor te bereiden op het formele onderwijstraject. Twee jaar lang krijgen ouders begeleiding van contactmedewerkers om een meer stimulerende en ondersteunende omgang te realiseren met hun kind.	Wordt breed uitgevoerd in Nederland, ook onder Turkse en Marokkaanse ouders. Positieve resultaten op Nederlandse taal, voorbereidend rekenen. Positief effect op doorstroom naar groep 3. Met name minder intelligente leerlingen profiteerden meer van de interventie.
11	*Oudercomponent Voorschool* (Actieplan Oudercomponent voorschool Amsterdam, 2008)	Meer betrokkenheid van ouders bij de Voorschool. Bij aanmelding peuter wordt protocol besproken: wat kan ouder van school en school van ouder verwachten. Alle Voorscholen beschikken over een speciale ruimte voor ouders: ontmoeting en activiteiten ondernemen. Het project oudercomponent Voorschool staat voor:1) omslag in het denken van de school over ouders; 2) omslag in het denken van ouders over de school; 3) Samenwerking tussen ouders en school; 4) Communicatie met en respect voor elkaar; 5) Empowerment van de ouders; 6) Vraaggestuurde dienstverlening. *Theoretische oriëntatie* Project 'oudercomponent Voorschool': ervaring opgedaan met: aanstellen van een contactouder Voorschool, die de eigen taal van bepaalde groepen ouders spreekt en een vertrouwenspersoon voor hen is. Deze functioneert als intermediair tussen de school en de ouders; opzetten van ouderkamers; oudervolgsysteem; Het vraaggestuurd werken en de *empowerment-gedachte* leiden tot een andere kijk op en daarmee tot attitudeverandering van leidsters en leerkrachten ten opzichte van de ouders én tot attitudeverandering van de ouders ten opzichte van de school. Ouders en school zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de kinderen.	Vanaf 2007 wordt de interventie op alle Voorscholen in Amsterdam uitgevoerd. Oudercomponent Voorschool is ter preventie van schoolverzuim op de basisschool en voortgezet onderwijs.

12	*'Ouders: present!'* (Databank Effectieve Jeugdinterventies; beschrijving van Nikken, 2006)	Opvoedcursus voor ouders bij verzuim kind i.p.v. boete. Cursus ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van Justitie door het Platform Opleiding, Onderwijs en Organisatie (PLATO) van de Universiteit Leiden. Doel is het verzuim terugdringen door ouders verantwoordelijkheid te laten nemen. Opzet cursus: 1) Ervaringsgerichte modulen: ervaringen delen over beleving spijbelprobleem. 2) Informatiegerichte modulen: kennis uitwisselen over opvoeden en school. 3) Module coaching en advisering: attitude van individuele ouders evalueren en bepalen of vervolgtraject nodig is. Theoretische onderbouwing: Ouderondersteuning wordt gezien als attitude-veranderingsproces. De ouders hebben een bepaalde attitude tegenover het spijbelen van hun kind. Deze houding is niet optimaal. Attitudeverandering biedt ouders de mogelijkheden om aan de oplossing van het probleem te werken. Aanpak op meerdere fronten: emoties, kennis en vaardigheden van ouders met betrekking tot het spijbelprobleem. Leertheoretische benadering en de communicatieve benadering van Gordon. Leertheoretische benadering: gedrag dat wordt beloond, versterkt. Gedrag dat niet wordt beloond, zwakt af. Ouders leren vaardigheden om gewenst gedrag te versterken en ongewenst gedrag te verzwakken. De communicatieve benadering van Gordon gaat ervan uit dat gehoorzaamheid niet kan worden afgedwongen. Bij het oplossen van conflicten wordt gebruikt gemaakt van (1) actief luisteren en (2) het creëren van een win-win situatie.	Uitgevoerd in twee gemeenten. Voorwaarde is dat ouders Nederlandse taal kunnen spreken en verstaan. Effectstudie uitgevoerd via Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie centrum: WODC. Bevindingen: Circa 95% van de deelnemers heeft de cursus afgerond; ouders waren in eerste instantie 'weinig gelukkig' met de straf maar na deelname oordeelt driekwart van de ouders positief over de cursus; 60% vond de cursus leerzaam; 50% vindt dat Ouders Present ondersteunend heeft gewerkt bij het verbeteren van het schoolgedrag van het kind; Na Ouders Present bleek dat tweederde van de jongeren niet meer hardnekkig verzuimde van school. Daarnaast kregen enkele jongeren een taakstraf.
13	*Plezier op school* (Faber e.a., 2006)	Voor aanstaande brugklassers die op de basisschool gepest worden, angst en onhandig zijn in de omgang met anderen, niet of onvoldoende voor zichzelf kunnen opkomen of opzien tegen de overgang naar het voortgezet onderwijs. De cursus is gebaseerd op cognitief gedragstherapeutische inzichten.	Riagg Noord Limburg heeft de cursus ontwikkeld. het is een zomercursus. Op de korte als middellange termijn laat de cursus een positief effect zien op sociaal-emotionele problemen.

14	*Roma-klas* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Opvang van Roma-kinderen die door taal en ontwikkelachterstand niet rechtstreeks in kunnen stromen in het reguliere onderwijs, zowel het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Roma-klas is toegankelijk voor leerlingen die de Nederlandse taal niet spreken en voldeden aan de startkwalificaties van het VMBO. Aanpak Roma-klas: veel praktijk en schoolse- en sociale vaardigheden aanleren. Doel schoolrijp maken. Instellen van niveauklassen gericht op NT2 onderwijs. Monitoring van schoolresultaten met bestaande toetsen (NT2, CITO). Naast klassen moest er veel geïnvesteerd worden in wekelijkse huisbezoeken om leerlingen bij de school te houden.	In meerdere gemeenten zijn Roma-klassen opgezet voor een aantal jaren om kinderen beter in te laten stromen op basisniveau en op het voortgezet onderwijs. In 1 gemeente is langdurig traject uitgevoerd (2005-2011). De Roma-klassen zijn ook in deze gemeente gestopt omdat alle kinderen direct instromen in het reguliere onderwijs. Resultaat: 26 leerlingen, waarvan 13 jongens en 13 meisjes. Inmiddels hebben 8 jongens en 3 meisjes een vaste baan. Uiteraard is dit niet alleen het resultaat van de Roma-klas maar ook door samenwerking met intermediairen, schoolconsulenten, leerplicht etc.
15	*Roma-onderwijsassistent*	Roma studenten die een opleiding tot onderwijsassistent volgen spelen een intermediaire rol in hun gemeenschap om Roma kinderen te motiveren onderwijs te volgen. Deze onderwijsassistenten ondersteunen de docent bij het lesgeven in de basisschool en op het voortgezet onderwijs. De onderwijsassistent is rolmodel (school heeft zin wat het levert werk op, school is vertrouwd door Roma assistent) voor zowel Roma leerlingen als hun ouders.	Tot nu toe is deze aanpak gestart in een aantal kleinere gemeenten met onderwijs assistenten van Sinti-afkomst. Positief effect op het afnamen van schoolverzuim onder Sinti-leerlingen.
16	*Roma-schoolbemiddelaar* Foyer (2011)	Roma-schoolbemiddelaars van Roma-afkomst richten zich op 8 punten: (1) **Begeleiden** van de familie om de kinderen naar school te sturen (huisbezoeken) (2) **Vertrouwensrelaties** opbouwen tussen de familie en de school (3) **Sensibiliseren** van de ouders omtrent het belang van onderwijs, rechten en plichten (4) **Informeren** van de ouders over het functioneren en het reglement van de school, de veiligheid op school, de schoolactiviteiten enz. (5) **Mobiliseren** van de ouders voor schoolactiviteiten (oudercomités, mondiale dagen) (6) **Bemiddelen** in geval van conflicten (7) **Sociale omkadering van de familie en doorverwijzing** naar reguliere diensten voor vragen en problemen in verband met andere levensdomeinen die indirect de scholarisatie van de kinderen beïnvloeden (8) **Netwerken** (Werken in netwerk met ketenpartners)	In 16 landen worden soort gelijke interventies uitgevoerd. In Brussel is de aanpak vanaf 2007 van start gegaan en worden kinderen (n=70) ingeschreven die nog nauwelijks naar school zijn geweest.

17	*Roos en Basta, leerstraffen* www.wodc.nl	Jongeren die een proces-verbaal opgelegd hebben gekregen door de leerplichtambtenaar kunnen, afhankelijk van de ernst van het verzuim een leerstraf opgelegd krijgen: Basta en ROOS (Reactie Op Ongeoorloofd Schoolverzuim). Het totale traject bestaat uit een intake en maximaal 8 bijeenkomsten van anderhalf uur. Er wordt gewerkt aan de volgende doelen: • De jongere kent op basis van een analyse de opbouw en het tot stand komen van het spijbelgedrag en weet wat de voor- en nadelen zijn van het naar school gaan. • De jongere kent manieren om zich weerbaar op te stellen bij beïnvloeding. • De jongere heeft een toekomstplan en kent zowel de functie als de plek van school hierin. • De jongere onderneemt stappen om het toekomstplan te realiseren: weer naar school gaan of een andere dagbesteding zoals werk zoeken De doelgroep van ROOS en Basta zijn jongeren: • In de leeftijd van 12 tot en met 16 jaar (jongere moet leerplichtig zijn). • Die minimaal beschikken over een IQ van 80 (laag-gemiddeld leerniveau). • Matig tot hardnekkig spijbelgedrag vertonen waarvan de Officier van justitie of de rechter oordeelt dat een taakstraf, eventueel gecombineerd met andere straffen, zich verhoudt tot de ernst van dit feit.	Jaarlijks heeft Basta 125 jongeren waarvan 85% slaagt. Roos heeft 200 jongeren in de 3 jaar waarbij sprake is van 35% uitval. (Bureau Boekhoorn (BBSO), 2004)
18	*(Schakel)klas voor Roma-leerlingen* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	Met de schakelklassen in het reguliere basis- en voortgezet onderwijs worden leerlingen met een kennis- en leerachterstand opgevangen, waaronder Roma-leerlingen. Leerlingen werken 6 dagdelen in de Schakelklas, dit is een afgeschermde klas in de school. De rest van de week volgen ze het reguliere programma. Doel: Achterstandleerlingen toeleiden naar reguliere onderwijs (jonge kinderen), of naar opleidingen/ leerwerktrajecten (oudere kinderen) die een perspectief voor de toekomst kunnen bieden.	Gestart vanaf 2005. In de eerste jaren was schoolverzuim onder Roma-leerlingen hoog, maar in de laatste jaren neemt het af. Resultaat voor leerlingen is dat hun zelfvertrouwen verbeterd en het werken in kleine groepen met een specifiek taalcurriculum heeft effect. Leerlingen voelen zich geaccepteerd. Bevordert doorstroom naar regulier onderwijs en verminderd schoolverzuim. Voorwaarde is nauwe samenwerking met ketenpartners en de vraag om een onderwijsconsulent die huisbezoeken doet.

19	*School-oudercontact persoon in het voortgezet onderwijs.* (Uitvoeringsnotitie school-oudercontactpersoon VO, 2007 & 2012)	Schooloudercontactpersoon VO vervult een verbindende functie tussen ouders, leerlingen en de scholen. Het doel van de functie van schooloudercontactpersonen VO is als volgt: 1) Het vergroten van de betrokkenheid van specifieke groepen ouders bij de schoolloopbaan van hun kind, zodat leerlingen zich optimaal kunnen ontplooien, een succesvolle schoolloopbaan kunnen doorlopen en niet voortijdig de school verlaten;2) Bevorderen van het contact tussen ouders, leerlingen en school door het bieden van voorlichting en informatie, door als gastvrouw of –heer voor ouders een vraagbaakfunctie te vervullen, door overige medewerkers, mentoren en vakdocenten te ondersteunen bij hun contacten met ouders; 3) vergroten van opvoedingsvaardigheden en het bevorderen van onderwijsondersteunend gedrag van specifieke groepen ouders; 4) bieden van informatie en ondersteuning aan mentoren, vakdocenten en andere schoolmedewerkers voor communicatie en het delen van de zorg voor de opvoeding met de ouders; 5) Bevorderen van de deelname van specifieke groepen ouders aan activiteiten (informatie over onderwijs of opvoeding, een taalcursus of ontmoeting en uitwisseling); 6) Ondersteuning van de interculturalisering van medewerkers op school	Inmiddels zijn er schooloudercontact-personen voor Marokkaanse en Turkse leerlingen op school. De schooloudercontactpersonen VO vallen onder het programma 'Beter Presteren', onderdeel van het Rotterdams Onderwijsbeleid met looptijd tot 2014. Geen evaluatie aanwezig. In verschillende rapporten van scholen wordt aangegeven dat het aanstellen van schooloudercontact-personen VO effect heeft op het gebied van ouderparticipatie en vertrouwensbanden (CVO, 2001). Een schooloudercontactpersoon VO zegt: 'De betrokken vestigingen zijn warmere scholen geworden door het schoolcontactwerk. Ook voor docenten is het leuker,' zegt Van Hooff. En het is niet te bewijzen, maar Atabay is er zeker van dat er veel minder schoolverlaters zijn. '

20	*School's cool* *Mentoring van BO naar het VO* www.schoolscool.nl	Ondersteuning aanbieden bij de eerste twee jaar op de middelbare school. Een twaalfjarige en zijn ouders krijgen te maken met grote veranderingen. Hoe overleef je de brugklas? School's Cool beschikt over mentoren die als vrijwilliger, brugklassers op een intensieve en positieve manier ondersteunen bij hun start op de middelbare school. De mentor gaat bij het kind op huisbezoek om hem te helpen met alle zaken die met school te maken hebben. Hierbij gaat het in alle gevallen om kinderen waarvan ouders school erg belangrijk vinden maar om uiteenlopende redenen niet in staat zijn hun kind zelf voldoende begeleiding te bieden. De stap van de basisschool naar het middelbaar onderwijs is groot, voor een aantal kinderen te groot. De mentoren van School's Cool gaan gedurende anderhalf jaar (met uitloop tot twee jaar) een keer per week bij het kind op huisbezoek om hem te helpen met het organiseren en leren van zijn huiswerk en alle andere schoolse zaken zoals: het leren leren, het bijhouden van de agenda en het plannen, maar ook met sociaal emotionele zaken. Een mentor gaat met de ouders en de leerling mee naar oudergesprekken op school, als de ouders hier prijs op stellen. Ook hebben de mentor en de klassenmentor tussentijds contact met elkaar. Criteria om in aanmerking te komen voor de interventie zijn:1) Zwakke integratie van de ouders in de Nederlandse samenleving; 2) Onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal; 3) Aard van het kind (weinig weerbaar, hyperactief, hoogbegaafd, zwakke leerling, lastig, ongeconcentreerd).	Uitgevoerd in Amsterdam, Gouda, Breda, Nijmegen, Purmerend, Velsen, Utrecht, Delft, Lelystad, Zwolle en in Westland. Onderzoek van Sardes (2009) concludeerde dat er duidelijke effecten lijken te zijn van School's cool. 1) De deelnemers, van wie vooraf gevreesd werd dat ze voortijdig de school zouden verlaten, zaten na 3 tot 4 jaar bijna allemaal nog steeds op school (96%). 2) 35% van de School's cool pupillen had na drie jaar een hoger schoolniveau dan het basisschooladvies en de brugklas. Bij 30% van de jongeren zonder begeleiding was het schoolniveau juist gezakt.
21	*School Transitional Environment Project (STEP)* (Felner e.a., 1993; in ZJunger-Tas en in: Durlak, 1997)	Opvangen van risicoleerlingen die overstappen van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. De 1e klassers worden in een aparte klas (kleine school in de school) geplaatst, waar ze in kleine groepen in vaste klaslokalen verblijven. Die klaslokalen bevinden zich dicht bij elkaar. De leerlingen krijgen met een beperkt aantal docenten te maken. Na een jaar worden de leerlingen opgenomen in het normale schoolcurriculum. Doel: sterke start te laten maken om problemen te voorkomen.	Positieve resultaten op schoolsucces, schoolgang en het afmaken van het voortgezet onderwijs. STEP leerlingen behaalden hogere cijfers en het aantal uitvallers was de helft van dat van de controlegroep.

22	*Scoren met scholing/ Blijf op school en haal je diploma.* www.scorenindewijk.nl	Doelgroep: Jongeren tot 23 jaar die zonder startkwalificatie hun school hebben verlaten en ver afstaan van arbeidsmarkt, school en het behalen van de startkwalificatie. De spelers van voetbalclub (Vitesse, FC Twente) treden op als buddy. Verder wordt er gebruik gemaakt van bedrijven voor stages en vakantiewerk. Bij Vitesse spreken de jongeren in de eerste twee weken met de begeleiders over wie je bent en wat je wilt. Daarna wordt het concreter: de groep krijgt te zien en te horen wat het inhoudt om metselaar of betonlasser worden. Het is een betaalde opleiding: werken én leren. In 10 weken krijgen de deelnemers een beroepskeuzeprogramma en sociale vaardigheden. Het is een praktijkonderzoek naar opleidings- en beroepsmogelijkheden.	Arnhem, Eindhoven, Twente, Amsterdam volgen Eindhoven, Breda, Zuid-Limburg en Den Haag. Volgens de projectleider gaat 85% van de 'kansarme jongeren' tussen 17 en 23 jaar die meedoen met het project Scoren door Scholing gaan opnieuw naar school of zijn aan het werk. De gemeente Arnhem zorgde voor de financiering van het project vanuit het participatiebudget. De gemeente Arnhem zorgde voor zowel de uitkering voor de jongeren bij deelname aan het project als voor de eventuele plaatsingsubsidies voor werkgevers. En tevens faciliteerde zij de projectleiding en legt de verbinding met de ketenpartners. De Universiteit Utrecht is bezig met een theoretische beschrijving
23	*Studybuddies en peer to peer mentoring* (www.mentoringinonderwijs.nl)	Verbeteren van de aansluiting van vmbo naar mbo Uit onderzoek blijkt dat demotivatie een grote rol speelt bij het voortijdig stoppen met een opleiding. De meest kwetsbare groep voortijdige schoolverlaters zijn de vmbo'ers en mbo'ers. Deze kunnen door hbo- en/of wo-studenten worden gecoacht. De mentoren (hbo'ers en wo'ers) fungeren als raadgever en rolmodel waar de mentees (vmbo'ers en mbo'ers) zich mee kunnen identificeren. De leerlingen helpen elkaar bij het studeren. Mentorprojecten zijn echter niet alleen gunstig voor de mentees; de mentoren hebben de kans zich te verdiepen in een maatschappelijk thema, kunnen een betekenisvolle bijdrage leveren aan de samenleving en doen coachende ervaring op die van belang is voor hen beroepspraktijk. Een typisch geval van een win-win situatie. *Theoretische oriëntatie* Volgens Frans Meijers (2002) blijkt dat het voor de studiemotivatie bijzonder belangrijk is dat leerlingen een dialoog kunnen voeren over de ervaringen die zij, zowel binnen als buiten het onderwijs, opdoen. Veelal zijn leerlingen méér bereid om een dergelijke dialoog met 'hun gelijken' te voeren. Daarom kan de begeleiding ten aanzien van alledaagse problemen van pubers op school, thuis en met zichzelf het best worden uitgevoerd door andere jongeren.	Verschillende projecten wordt uitgevoerd in Haarlem, Provincie Zuid-Holland, Amsterdam en Utrecht. De verschillende projecten waar het principe van studybuddies wordt toegepast zijn verschillend qua activiteiten en doelgroep. Wel geven de meerderheid van zowel de mentoren als de mentees aan het mentortraject als effectief te hebben ervaren.

24	*Teachers Performance Incentive Program* (van der Steeg & Webbink, 2006)	Gericht op docenten. Docenten van middelbare scholen krijgen een prestatiebeloning, gemeten op basis van verbeteringen in prestaties van leerlingen.	Interventie wordt in Engeland, Amerika en Israël uitgevoerd. Resultaat: leerlingen behalen hogere gemiddelde toetsscores, dat geldt met name bij zwakke leerlingen
25	*Werkgroep in een netwerk met deelname ketenpartners.* (Vereniging van Nederlandse gemeenten, 2011).	De werkgroep volgt algemene ontwikkelingen rondom Roma, signaleert knelpunten en draagt bij aan oplossingen aandragen voor problemen. De aanpak richt zich op kind en gezin om het belang van naar school gaan te kunnen onderstrepen. Vanuit de werkgroep zal een projectplan worden opgesteld waarin de reguliere instellingen (peuterspeelzalen, consultatiebureaus, scholen, schoolmaatschappelijk werk, leerplicht e.d.) gezamenlijk tot afspraken komen. Beschrijving: • bevorderen van schoolgang van Roma-meisjes en Roma-jongeren in het algemeen • Schooluitval tegen te gaan en te voorkomen • Een succesvolle afsluiting van de schoolcarrière met tenminste een startkwalificatie • Andersoortige problematiek in een zo vroeg mogelijk stadium op te sporen en zo mogelijk te bestrijden	Aanpak wordt in 1 gemeente uitgevoerd. De aanpak sluit aan bij bestaande netwerken en opgezette samenwerking tussen ketenpartners. Resultaten zijn dat er vanuit een multidisciplinaire invalshoek een bredere kijk ontstaat op de Roma problematiek. De kennis over Roma bij de ketenpartners is vergroot. Daarnaast is er meer kennis en contact tussen de ketenpartners, korte lijnen en kan er sneller gewerkt worden. Door bespreking van casuïstiek zijn resultaten op casusniveau gerealiseerd.

In de 25 geselecteerde interventies ter voorkoming van schoolverzuim en -uitval komen een aantal thema's terug namelijk:

- Persoonlijke binding. Door het inzetten van mentoren of schoolconsulenten om een band te scheppen tussen individuele leerling, ouders en de school wordt een risicofactor van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten aangepakt.
- Leerlingen in contact brengen met een concreet toekomstperspectief. Schoolverzuimers en voortijdige schoolverlaters zien niet altijd de toegevoegde waarde van een schooldiploma. Door leerlingen in contact te brengen met diverse banen of vervolgopleidingen leren ze deze waarde wel zien.
- Ondersteuning in het aanleren van studievaardigheden. Veel leerlingen vallen uit of raken ongemotiveerd omdat zij steeds falen en het gevoel krijgen dat hun inspanningen voor niets zijn.
- Betrekken van het gezin c.q. ouders. Betrokken ouders spelen een belangrijke rol in de schoolgang naar school.

3.3.2 Uitgangspunten en de interventies

Op basis van wetenschappelijk onderzoek zijn meerdere uitgangspunten naar voren gekomen om schoolverzuim en –uitval te voorkomen. Hieronder volgt een korte toelichting op de uitgangspunten. In tabel 14 zijn de geselecteerde interventies gekoppeld aan deze uitgangspunten.

Voorschoolse preventieve interventies

Onderzoek wijst uit dat wanneer sprake is van een negatieve attitude of negatief gedrag t.a.v. school, het belangrijk is om vroeg in te grijpen. Hierbij moet vooral ingezet worden op het vergroten van de betrokkenheid van de ouders en het inzetten van voorschoolse interventies om onderwijsachterstand te voorkomen (Smink & Reimer, 2005). Betrokkenheid van ouders, broers en zussen bij school en huiswerk blijkt een direct positief effect te hebben op de aanwezigheid en de prestaties van leerlingen (Corville-Smith, Ryan, Adams & Dalicandro, 1998; Epstein & Sheldon, 2002).
Onderwijsachterstand is een belangrijke risicofactor voor schoolverzuim (Kearney, 2008). Interventies die zich richten op het voorkomen van taal- en onderwijsachterstand en leerlingen voorbereiden op de schoolcontext dragen bij aan het voorkomen van schoolverzuim.

Interventies gericht op de leerling

Meerdere preventieve interventies lijken de aanwezigheid van risicoleerlingen op het voortgezet onderwijs school te stimuleren (Smink & Reimer, 2005). Mentoring is een begeleidende activiteit waarbij een meer ervaren persoon een minder ervaren persoon begeleidt door het uitwisselen van informatie (kennis en ervaringen) en het geven van feedback. De mentorbegeleiding vindt meestal plaats buiten de lessen en de mentor fungeert als rolmodel en coach (Crul & Kraal, 2004). De mentor ondersteunt leerlingen bij de studie, het sociale welbevinden en de beroepskeuze. In Nederland zijn meerdere mentorprojecten die veelbelovend lijken.

Interventies die jongeren aanspreken op hun eigenbelang blijken succesvol te zijn (Junger-Tas, 2002). Jongeren die positief beloond worden, door financiële beloningen, extra praktijkscholing en training worden gestimuleerd om vaak op school aanwezig te zijn en hun opleiding af te maken. Projecten in VS en Engeland laten zien dat de positieve beloningen werken.
Interventies die gericht zijn op het aanleren van zelfcontrole en sociale competentie gebaseerd op cognitieve gedragstherapie zijn effectief in de aanpak van gedragsproblemen, waaronder het voorkomen van schoolverzuim en –uitval (Junger-Tas, 2002). Bij cognitieve gedragstherapie worden

denkprocessen van jongeren over sociale situaties veranderd. In combinatie van technieken zoals ontspanning, zelfmonitoring, het leren van oplossende vaardigheden en cognitieve herstructurering (inadequate negatieve gedachten omzetten naar positieve gedachten) leert een jongere de sociale situatie realistischer in te schatten en daar gepaster op te reageren.

Interventies gericht op klas en docent
Interventies gericht op de klas, docent en school hebben een positieve invloed op het voorkomen van schooluitval (Junger-Tas, 2002). Hierbij gaat het om het invoeren van innovaties zoals het trainen van docenten in effectieve instructiemethoden en het samenwerken in kleine groepjes, maar ook om het hanteren van duidelijke regels, normen en verwachtingen voor gewenst gedrag van leerlingen en een daarop aangepast straf- en beloningssysteem. Uit een vrij recente rapportage van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR, 2009) naar het voorkomen van schooluitval van 'overbelaste jongeren' benoemt de WRR vier thema's. Deze thema's zijn: verbondenheid binnen de school (betrokkenheid en band kind en docent), samenstelling van de schoolpopulatie (goede menging met 'normale' en 'kansrijke' kinderen), 'goede' leraren (gekwalificeerde) en de school en haar omgeving (o.a. ouderbetrokkenheid). Onder overbelaste leerlingen verstaat zij de jongeren die te maken hebben met een opeenstapeling van problemen, uiteenlopend van beperkte vaardigheden en gedragsproblemen tot gebroken gezinnen, armoede, verslaving of schulden. Schooluitval is bij deze jongeren vaak een voorbode van algehele maatschappelijke uitval (WRR, 2009).

Integrale aanpak
Risicofactoren van schoolverzuim en –uitval bevinden zich op verschillende niveau's (zie hoofdstuk 2) en vereisen een integrale aanpak (Smink & Reimer, 2005). Onderdelen van een integrale preventieve aanpak schoolverzuim kunnen zijn:
- Het bevorderen van betrokkenheid van jongeren en ouders bij de school en het verkennen van ondersteuningsbehoeften
- Het opzetten van een sluitend systeem van vroegtijdige signalering, melding, registratie en interventie bij beginnend verzuim. Sancties stellen en uitvoeren. Vroegtijdig contact met leerplicht en in nodig actie ondernemen. Hardnekkige spijbelaars blijven monitoren.
- Deelname aan regionale netwerken van m.n. leerplicht, onderwijs, jeugdhulpverlening, jeugdgezondheidszorg en politie

Justitiële interventies gericht op de jongere en hun ouders
Uit onderzoek in opdracht van het ministerie van Justitie (WODC) blijkt dat justitiële interventies gericht op het verminderen van schoolverzuim onvoldoende helpen om het spijbelen tegen te gaan (Van Burik, e.a., 2007). Mogelijke verklaringen hiervoor is dat de justitiële interventies zich hoofdzakelijk richten op de jongere (1 factor) en een samenwerking tussen gezin, school, gemeenschap en politie/justitie ontbreekt. Daarnaast is vaak al jaren sprake van verzuim zonder dat er eerder (preventieve of hulpverlening) interventies zijn ingezet. De effectiviteit van justitiële interventies hangt in sterke mate af van d vraag of de juiste aanpak gerealiseerd is in de twee voorgaande subketens. Desalniettemin is de voortijdige uitval uit de justitiële interventies beperkt en zijn de deelnemers positief over hun deelname hieraan.

In tabel 14 zijn de geselecteerde interventies gekoppeld aan de hierboven beschreven uitgangspunten. De letter A staat bij de interventies die zijn uitgevoerd onder algemene jongeren. De letter R staat bij de interventies die zijn uitgevoerd bij Roma-jongeren.

Tabel 14 Interventies en uitgangspunten

	Naam interventie	Gericht op leerling	Gericht op school	Gericht op voorschool	Integrale aanpak						
		Cognitieve aanpak	Mentoring	Positieve beloning	Voorkom onderwijs-achterstand	Justitie: Leer-straf	Verander-management klas of school	Betrek ouder	Betrek ouder	Voorkom onderwijs-achterstand	Terugdringen schoolverzuim, signalering, registeren, handhaving
1	*Bij de les blijven*										A
2	*Futures Program*			A			A				
3	*Handhaving leerplicht*					R					R
4	*Huiswerkbegeleiding*				A						
5	*Individuele begeleiding*				R						
6	*Project 'Wisselgeld'*										R
7	*M@ZL*										A
8	*Onderwijs-consulent*				R			R			R
9	*Onderwijs-steunpunt VO*				R			R			R
10	*Op stap*								A	A	
11	*Oudercomponent Voorschool*								A	A	
12	*Ouders: present!*					A					
13	*Plezier op school*	A									
14	*Roma-klas*						R				
15	*Onderwijsassistent*		R								
16	*Schoolbemiddelaar*				R			R			R
17	*Roos en Basta, leerstraffen*					A					

18	*(Schakel)klas*						R				
19	*School-oudercontact persoon*							A			
20	*School's cool Mentoring van BO naar het VO*		A								
21	*School Transitional Environment Project (STEP)*						A				
22	*Scoren met scholing*		A		A						
23	*Studybuddies en peer to peer mentoring*		A								
24	*Teachers Performance Incentive Program*			A							
25	*Werkgroep en netwerk ketenpartners.*										R

3.4 Best-practice aanpak

Bij het samenstellen van een best-practice aanpak schoolverzuim Roma, zijn de bevindingen uit hoofdstukken 1 en 2, de ervaringen vanuit de gemeenten met schoolverzuim, de factoren die van invloed zijn op schoolverzuimen –uitval van de Roma-meisjes gecombineerd met de bevindingen uit paragraaf 3.3.

Een best-practice dient aan een viertal voorwaarden te voldoen:

- Voorwaarde 1: Factoren die van invloed zijn op schoolverzuim en –uitval hebben te maken met verschillende leefgebieden en actoren. Een best-practice aanpak dient te interveniëren op meerdere niveaus, namelijk op dat van het kind, de ouders, de sociale omgeving en leeftijdsgenoten en de school.
- Voorwaarde 2: Schoolverzuim en –uitval op het voortgezet onderwijs staat niet los van het verloop van de schoolloopbaan voorafgaande daaraan. Doordat veel Roma kinderen met taal en ontwikkelingsachterstand starten is dat in hoge mate bepalend voor het behalen van een laag niveau in hun schoolloopbaan. Een bestpractice aanpak dient dan ook gericht te zijn op de periode voorafgaande aan de start van het basisonderwijs tot aan het verkrijgen van werk.
- Voorwaarde 3: Schoolverzuim en –uitval op het voortgezet onderwijs staat vaak niet op zichzelf maar is ingebed in meervoudige gezinsproblematiek. Een best-practice aanpak dient uit te gaan van een integrale aanpak waarin samenwerking met actoren rondom school (ouders, docent, leerplicht, welzijn, consulenten etc.) van belang is, maar ook signalering en hulpverlening van andere problematiek (schulden, huisvesting, werkloosheid, stateloosheid) bepalend is voor een succesvolle schoolloopbaan van Roma jongeren.
- Voorwaarde 4: Vanuit de wetenschap is kennis ontwikkeld over de wijze waarop schoolverzuim en –uitval kan worden voorkomen. Ook is inmiddels kennis ontwikkeld over de werkzaamheid van bepaalde interventies in het voorkomen van schoolverzuim en –uitval voor een brede doelgroep. Ook vanuit de praktijk is kennis ontwikkeld, toegespitst op specifieke groepen zoals Roma. Zowel vanuit de theorie als vanuit de praktijk is deze kennis onvolledig en is het belangrijk om de aanwezige kennis bij elkaar aan te laten sluiten. Een best-practice aanpak dient een theoretische verantwoording te hebben en zoveel mogelijk te bestaan uit interventies die getoetst zijn aan de theorie of zijn onderzocht in de praktijk.

Rekening houdend met de vier gestelde voorwaarden kunnen meerdere best-practice aanpakken voor Roma opgesteld worden. Per gemeente kan, rekening houdend met de specifieke onderwijs- en gezinssituatie van Roma-kinderen, bestaande contacten en betrokkenheid tussen Roma, onderwijs en welzijn, de interventies die uitgevoerd worden en het beschikbare budget een best-practice-aanpak opgesteld worden.

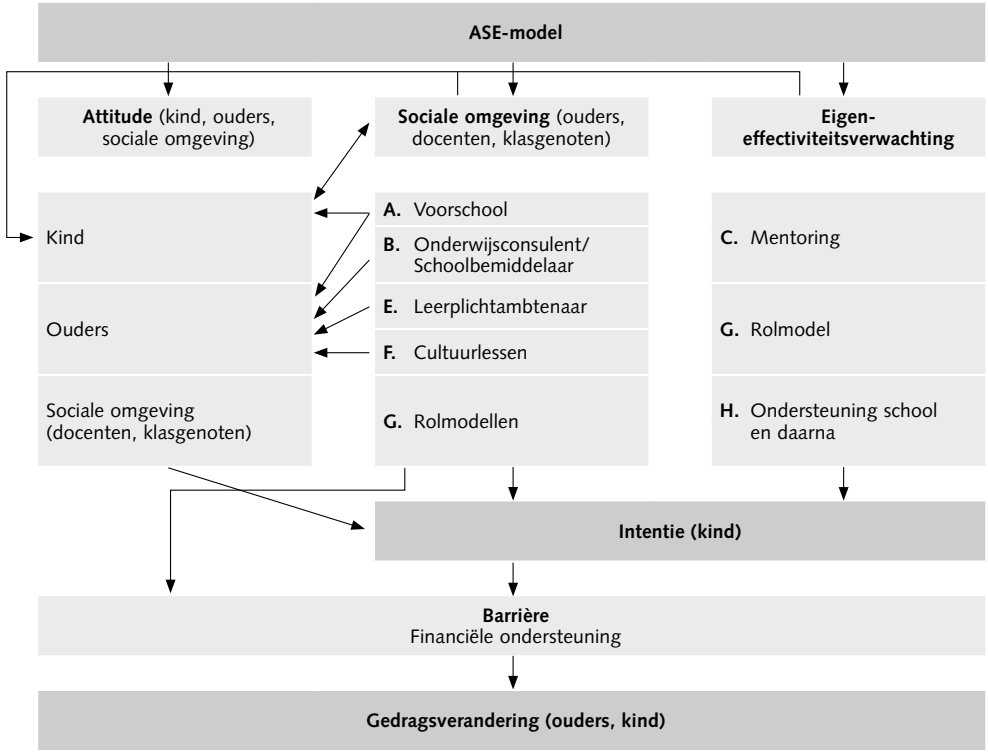
Voorbeeld van een best-practice aanpak rekening houdend met de vier voorwaarden

Om aansluiting (taal en ontwikkeling) op de basisschool te garanderen is het belangrijk dat Roma-peuters naar de **voorschool** gaan en dat hun **ouders** daar actief bij betrokken worden door ze te laten **participeren**. **Schoolconsulenten** ook wel bemiddelaars of intermediairen genoemd worden ingezet om contacten te leggen met de ouders, ze te informeren over school, problemen te signaleren en het contact te leggen met andere ketenpartners, maar ook contact te hebben met docenten en deze te informeren over Roma en de voortgang van het kind te monitoren. Deze intermediairen moeten samenwerken met een **leerplichtambtenaar** die met name de regels toepast wanneer sprake is van ongeoorloofd schoolverzuim. **Mentoren** ondersteunen Roma-leerlingen tijdens hun

schoolperiode door ze te helpen met hun huiswerk, stageplek en zijn een goed rolmodel. Dit kunnen oudere Roma-jongeren zijn die nog op school zitten of inmiddels hun school hebben afgemaakt. Stateloosheid van Roma-jongeren zou geen rol mogen spelen in schoolverzuim. Dat is echter wel bij sommige jongeren het geval. Extra ondersteuning hierbij, waaronder **financiële** ondersteuning, is noodzakelijk. Een veilige omgeving voor alle leerlingen creëren betekent open staan voor diversiteit, interesse tonen in elkaars achtergrond op een respectvolle wijze. Uitvoering van een lessenmodule 'cultural competence and Equity', naar voorbeeld van de **'positive school'**, is een eerste stap in de goede richting.

De best-practice aanpak is gekoppeld aan het ASE-model (De Vries, 1988), een theoretisch model dat gedragsveranderingen verklaart. Uitgangspunt is in deze casus dat een best-practice aanpak verzuimgedrag van Roma-meisjes verandert en Roma-meisjes wel naar school gaan. Uiteraard wordt het gedrag van Roma-meisjes beïnvloed door anderen. Het ASE-model gaat ervan uit dat het verzuimgedrag tot stand komt en beïnvloed wordt door: 1) de houding van Roma-meisjes t.a.v. school; 2) de houding/ steun/druk van ouders, haar docenten en haar klasgenoten; 3) het vertrouwen (zelfvertrouwen, inschatting problemen en vaardigheden) van Roma-meisjes om verzuimgedrag te veranderen. In schema 3 staan de beïnvloedende factoren weergegeven met daarbij de onderdelen (verschillende interventies) van de best-practice aanpak. In tabel 15 volgt de verantwoording van de keuze van de onderdelen (verschillende interventies) van de best-practice aanpak.

Schema 3: Best-Practice aanpak leerlingen (3-18) voor schoolgang en -verlaten met startkwalificatie.

Tabel 15: Toelichting onderdelen (interventies) best-practices aanpak

Interventie	Korte beschrijving
	Vóór de start van basisonderwijs
A. Voorschool *B. Ouderbetrokkenheid*	A Om te zorgen voor een goede aansluiting in taal en ontwikkeling op de basisschool hebben Roma-peuters extra begeleiding nodig. Dat kan op de voorschool met de interventie 'Op Stap'. B Inzet van 'Oudercomponent', stimuleert Roma-ouders om activiteiten te ontplooien waardoor ze betrokken worden bij de voorschool. De ouders kunnen contact met elkaar leggen en informatie uitwisselen.
	Basisonderwijs & Voortgezet onderwijs
C. Schoolbemiddelaar of -consulent	Schoolbemiddelaars of consulenten richten zich op het begeleiden van de familie om de kinderen naar school te sturen. Ze hebben een vertrouwensrelatie tussen familie en school en zorgen ervoor dat ouders bekent raken met het belang van onderwijs. Ouders krijgen informatie over het functioneren en de regels van school, de veiligheid op school, de schoolactiviteiten. Consulenten mobiliseren de ouders voor schoolactiviteiten (oudercomités, mondiale dagen), ze bemiddelen bij conflicten en hebben contact met ketenpartners die met andere problemen kunnen ondersteunen
D. Mentoring	De school's cool werkt met thuismentoren en studybuddie. De thuismentor (vrijwilligers) leert huiswerk te plannen, maken en zorgt voor structuur. De schoolproblemen worden besproken met het kind en ouders. Ook stimuleert zij/hij het kind om vrijetijdsbesteding te zoeken en onderneemt met de leerling activiteiten. De studdybudies fungeren als huiswerkbegeleiders, raadgevers en rolmodellen waar de mentees (vmbo'ers en mbo'ers) zich mee kunnen identificeren. Ze helpen elkaar o.a. bij het studeren en stageplek zoeken.
E. Monitoring	De leerplichtambtenaar zorgt voor een goede monitoring op jongeren die verzuimen en leerplichtig zijn. Idealiter werken zij samen met een schoolconsulent waardoor een strategie van zorg en handhaving of onderhandelen, samenwerking en regels/handhaving kan worden toegepast.
F. Aandacht voor culturele achtergrond op school	Positive school streeft naar een respectvolle schoolomgeving voor alle leerlingen. Tijdens de module 'Cultural Competence and Equity' maken leerlingen kennis met elkaars achtergronden. Kinderen en docenten gaan zelf op zoek naar informatie over elkaar en er volgen presentaties (foto, film of toneelstuk).
G. Rolmodellen	Roma die bekend zijn, onderwijsassistent zijn, een diploma hebben of iets anders in hun leven bereikt hebben kunnen als rolmodellen functioneren om ouders en kinderen te motiveren om ook onderwijs te volgen.
	Voortgezet onderwijs en daarna
H. Ondersteuning huiswerk, stage, werk	Romabureau school en werk richt op het ondersteunen van Roma-jongeren bij stage, startkwalificatie en betaalde arbeid. Roma-leerlingen van het voortgezet onderwijs krijgen extra ondersteuning voor het succesvol voltooien van hun opleiding en het behalen van een startkwalificatie.

Referenties

Allan, J. (2010). Questions of inclusion in Scotland and Europe. European Journal of Special Needs Education, 25, 2, 199 – 208.

Bhopal, K. (2004). Gypsy travellers and education: changing needs and changing perceptions. Britisch Journal of Educational Studies, 52, 1, 47 – 64.

Brief 'Aanpak voor Roma' in Nederland op 29 juni 2009, van de minister voor Wonen, Wijken en Integratie, minister van der Laan.

CFI. (2006). Nieuwe gewichtenregeling basisonderwijs. Zoetermeer, CFI.

Cox, A. (2003). Woonwagen- en zigeunerkinderen ten onder in achterstandenbeleid. 'De glazen bol is leeg'. TooN, 6, 8.

Cudworth, D. (2008). 'There is a little bit more than just delivering the stuff': Policy, pedagogy and the education of Gypsy/Traveller children. Critical Social Policy, 28, 361 – 377.

Derrington, C. (2006). Fight, flight and playing white: An examination of coping strategies adopted by Gypsy Traveller Adolescents in English secondary schools. International Journal of Educational Research, 46, 357 – 367.

Doornbos, O. (2007) Good practices on Roma inclusion in the Netherlands.

Durlak, J.A. (1997). Successful prevention programs for children and adolescents. New York/London: Plenum Press.

EUMC. (2006). Roma and Travellers in Public Education. An overview of the situation in the EU Member States. Vienna: EUMC.

Faber, M., Verkerk, G., van Aken, M., Lissenburg, L. & geerlings, M. (2006). Plezier op school: sterker naar de brugklas. Kind en Adolescent Praktijk. 1 maart, p. 32-39.

Forum (2008). Onderwijs en scholing voor Sinti en Roma in Nederland.

Gerganov, E., Varbanova, S., & Kyuchukov, H. (2005). School adaptation of Roma children. Intercultural Education, 16, 5, 495 – 511.

Huinder, C., Brassé, P. (2008). Roma in Nederland. Onderzoek ten behoeve van het Bestuurlijk Overleg lokaal integratiebeleid Roma. Utrecht: Forum.

Hulsen, M., & Mulder, L. (2005). Speciale doelgroepen in het basisonderwijs. Schooljaar 2002/2003. Nijmegen: ITS.

Igarashi, K. (2005). Support programmes for Roma children: do they help or promote exclusion? Intercultural Education, 16, 5, 443 – 452.

Inhoudelijke eindrapportage Projecten Platform Roma-gemeenten (2011). Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG).

Jordan, E. (2001a). Exclusion of Travellers in state schools. Educational Research, 43, 2, 117 – 132.

Jordan, E. (2001b). From interdependence, to dependence and independence. Home and school learning for Traveller children. Childhood, 8, 57 – 74.

Jordan, E. (2001c). Interrupted learning, the Traveller paradigm. Support for learning, 16, 3, 128 – 134.

Jonger-Tas, J. (2002). Preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs. Den Haag: Ministerie van Justitie.

Khonraad, S., Overbekking J. (2002) Een andere kijk. Nieuwe uitgangspunten voor een interactief woonwagenbeleid. Utrecht: Forum

KPC Groep. (2006). Roma Sinti en woonwagenbewoners. Succesfactoren en knelpunten op het gebied van arbeidstoeleiding. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

Lalueza, J. L., & Crespo, I. (2009). Voices in the "Gypsy developmental project". Mind, culture, and activity, 16, 263 – 280.
Laubeova, L. (2000). The Role of Education in Preventing Ethnic Conflicts: The Case of Roma in the Czech Republic. Global security Fellows Institute, occasional paper, 15.
Lever. N., Sander, M.A., Lombardo, S., Randall, C., Axelrod, J., Rubenstein, M. & West, M.D.
(2004). A drop-out prevention program for high-risk inner-city youth. Behavior Modification. Vol. 28, nr. 4, p. 513-527.
Levinson, M. P., & Sparks, A. C. (2005). Gypsy children, space, and the school environment. International Journal of Qualitative Studies in Education, 18, 6, 751 – 772.
Levinson, M. P., & Sparks, A. C. (2006). Conflicting value systems: Gypsy females and the home-school interface. Research papers in Education, 21, 1, 79 - 97.
Liégeois, J-P. (2007). Roma Education and Public Policy. A European perspective. European Education, 39, 1, 11 – 31.
Lloyd, G., Stead, J., Jordan, E., & Norris, C. (1999). Teachers and gypsy travellers. …..
Lloyd, G., & McCluskey, G. (2008). Education and Gypsies/Travellers: 'contradictions and significant silences'. International Journal of Inclusive Education, 12, 4, 331 - 345.
Marc, A., & Bercus, C. (2007). The Roma Education Fund. A new tool for Roma inclusion. European Education, 39, 1, 64 – 80.
Messing, V. (2008). Good practices addressing school integration of Roma/Gypsy children in Hungary. Intercultural Education, 19, 5, 461 – 473.
Minneapolis Public Schools. (2011). Positive School Climate Tool Kit, First Edition
Myers, M., McGhee, D., & Bhopal, K. (2010). At the crossroads: Gypsy and Traveller parents' perceptions of education, protection and social change. Race Ethnicity and Education, 13, 4, 553 – 548.
Nicolae, V. (2007). Perfectly equipped failures. The European Union and Educational Issues Affecting the Roma. European Education, 39, 1, 50 – 63.
O'Hanlon, C. (2010). Whose education? The inclusion of Gypsy/Travellers: continuing culture and tradition through the right to choose educational opportunities to support their social and economic mobility. Compare, 40, 2, 239 – 254.
O'Nions, H. (2010). Different and unequal: the educational segregation of Roma pupils in Europe. Intercultural Education, 21, 1, 1-13.
Orsos, E. H. (2001). Alternative schools and Roma education: a review of alternative secondary school models for the education of Roma children in Hungary. World bank regional office Hungary ngo studies no. 3
Projectvoorstellen Platform Roma-gemeenten (2010). Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG)
Peček, M., Čuk, I., & Lesar, I. (2008). Teachers perceptions of the inclusion of marginalized groups. Educational Studies, 34, 3, 225 – 239.
Ravens-Sieberer, U., & the European KIDSCREEN Group (2006). The KIDSCREEN Questionnaires - Quality of life questionnaires for children and adolescents – Handbook. Lengerich: Papst Science Publisher.
Rodrigues, P. R., & Van Donselaar, J. (2010). Monitor racism & extremisme. Negende rapportage. Amsterdam University Press: Anne Frank Stichting.
Sinti en Roma in Nederland, een inventarisatie (2007). Stichting Zet.
Steeg, M. van der & Webbink, D. (2006). Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten. Den Haag: Centraal Planbureau.

Timmermans, R., van den Hurk, A. (2002) Onderwijsdeelname van woonwagen- en zigeunerkinderen in de twintigste eeuw. 's-Hertogenbosch: KPC Groep
Trentin, R., Monaci, M. G., De Lume, F., & Zanon, O. (2006). Scholastic Integration of Gypsies in Italy. School psychology International, 27, 79 - 99.
Tuijl, C. v., & Siebes, R (2006). Het rendement van opstap in de basisschoolperiode. Een longitudinaal onderzoek naar effecten van een gezinsgericht stimuleringsprogramma bij Turkse en Marokkaanse gezinnen. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
Vereniging der Nederlandse Gemeenten. (2010). Projectvoorstellen Platform Roma-gemeenten.
Vereniging van Nederlandse gemeenten. (2011). Inhoudelijke eindrapportage Projecten Platform Roma-gemeenten
Vertrouwen in de school: over de uitval van 'overbelaste' jongeren (2009). Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).
Voorend, L., Welie, van M., Jong, de A. Rovers, (2010). Stateloos maakt radeloos, de situatie van stateloze Roma in Nederland 2009. Amsterdam: Dokters van de Wereld.
Weeber, F. (2006). OWWZ in Beeld. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.
www.schoolscool.nl; http://www.vitesse.nl/scoren-door-scholing

Bijlage 1: Topiclijst gemeente/leerplicht en onderwijsconsulenten

In het interview met de leerplichtambtenaren staan de volgende twee vragen centraal:
1. Zijn er in deze gemeente interventies om het schoolverzuim onder Roma jongeren te verminderen?
2. Wat zijn de ervaringen in deze gemeente en is er een evidence base?
Doel is om op basis van deze gegevens (in combi met de literatuurstudie) een best-practice aanpak op te stellen.

I Werk & gemeente
Graag zouden we zicht krijgen op het beleid van de gemeente m.b.t. de schoolgang van Roma kinderen en de verschillende samenwerkingspartners die daarbij zijn betrokken.
Kunt u vertellen hoe dit in uw gemeente eruit ziet en wat uw werkzaamheden daarin zijn?

a) Eigen werk
- Beroep: onderwijsconsulent/leerplichtambtenaar?
- Werkgebied: (gemeentegrenzen, stadsdeel, provincie)
- Wat is de taak/werkomschrijving? Is het specifiek op Roma of zijn Roma onderdeel van het werk?
- Jaren in dienst? Dagen per week/uren?
- Wanneer en hoe vaak in contact met de gezinnen? Incidenteel of structureel? Met ouders of met de kinderen of allebei? Contact vanwege schoolverzuim en/of andere problematiek? Initiatief vanuit de gezinnen of vanuit school/gemeente/leerplicht?
- Hoe verloopt het contact met de gezinnen? Acceptatie, frustratie?

b) Beleid gemeente
- Wat is het beleid van de gemeente? Is het specifiek op Roma, op schoolverzuim (onderscheid meisjes/jongens?) of op allebei?
- Wat zijn de kosten van projecten? Wat wordt er jaarlijks uitgegeven aan Roma?
- Zijn er speciale projecten en doelstellingen?
- Hoe lang duurt een Roma project over het algemeen? Wordt het beleid geëvalueerd?
- Is er beleid voor korte- en lange termijn?
- Wat zijn de verwachtingen van resultaten? (direct, maar ook na een aantal jaren)
- Wat zijn aanleidingen geweest om beleid eventueel te veranderen?
- Hoe verloopt de financiering? Is er eenmalig geld beschikbaar gesteld of is het een meerjarenplan?
- Is er betrokkenheid van de Roma zelf in beleidvorming? Wordt er gesproken en/of overlegd met een sleutelfiguur/intermediair?
- Wat gaat er goed in de Roma aanpak en wat is voor verbetering vatbaar?
- Doorvragen op het hoe, waarom en motieven!

c) Samenwerking andere partijen
- Welke partijen zijn betrokken in de aanpak van Roma?
- Hoe ziet de onderlinge samenwerking er uit? Wat zijn de taken en verantwoordelijkheden van school, leerplichtambtenaar, onderwijsconsulent, en de gemeente?
- Wat zijn de stappen bij schoolverzuim? Hoe verloopt de registratie daarvan? Is er in zekere mate monitoring van schoolverzuim/schoolgang van Roma leerlingen?

II Roma gezinnen & gemeenschap

Om erachter te komen welke factoren eventueel van invloed zijn op het schoolverzuim van Roma meisjes is het voor ons belangrijk een beeld te krijgen hoe het leven van deze meisjes eruit ziet. Kunt u een beeld schetsen van de groep Roma (aantal families, woonomgeving e.d.) in uw werkgebied?

a) Gezinnen

- Opdeling in families en aantal. Traditioneel/modern?
- Hoeveel families/gezinnen zijn er?
- Hoe verloopt de relatie tussen families onderling?
- Hoe gaan ouders met kinderen om? Hoe wordt er tegen kinderen aangekeken? Worden ze beschermd opgevoed, heel vrij opgevoed? Hoe worden jongens en meisjes opgevoed?
- Wordt onderwijs gezien als toeleiding naar werk?

b) Woonomgeving

- Waar wonen ze? Welke wijken?
- Hoe ziet de huisvesting van Roma-gezinnen er uit? Huizen of wagens? Koop of huurhuis?
- Is er een kamp of wonen ze verspreid door dorp/stad?

c) Sociale contacten

- Heeft u een idee hoe het sociale netwerk van een Roma eruit ziet?

d) Gezondheid & risicogedrag

- Psychische gezondheid
- Lichamelijke gezondheid
- Roken
- Drinken
- Drugs

e) Specifieke problematiek

- Criminaliteit
- Ervaring discriminatie in vinden van werk etc.?

III Scholen

In de meeste gemeenten is er sprake van veel schoolverzuim onder Roma (meisjes). Dit verschilt wel heel erg per gemeente en de verschillende families. Kunt u vertellen hoe de Roma gemeenschap in uw gemeente aankijkt tegen onderwijs en hoe die schoolgang verloopt?

a) Kinderen

- Hoeveel Roma kinderen gaan er naar VVE, PO, VO, SO en MBO/HBO/WO en hoeveel leerplichtige kinderen zijn er?
- Kinderen die wel naar school gaan, is er veel verzuim? (PO en VO)
- Is er een verschil tussen jongens/meisjes in schooluitval/schoolverzuim?
- Aan welke niveaus voortgezet onderwijs wordt deelgenomen?

b) School

- Wat is de werkwijze van de scholen? Zitten de kinderen in reguliere klassen of is er een aparte Roma klas?
- Gaan veel Roma kinderen naar dezelfde school of is er bepaalde spreiding?
- Is de onderwijsinhoud hetzelfde voor Roma-leerlingen als voor andere leerlingen?
- Zijn er specifieke Roma-projecten op de scholen? Wat houden deze projecten in en hoe verlopen ze?
- Is er expertise op de scholen en zo ja op welke manier? Wordt er expliciet aandacht besteed aan het onderwijs voor Roma-kinderen?

c) Houding en relatie

- Hoe verloopt het contact tussen ouders en de school?
- Wat is de houding van de scholen ten opzichte van Roma?
- Wat is de houding van Roma ten opzichte van school?
- Hebben de Roma-kinderen aansluiting op school? Is dat alleen met Roma- kinderen of ook burgers? Zijn er veel ervaringen met pesten/discriminatie?
- Mogen jongens en meisjes met elkaar naar school?

d) Schoolverzuim

- Wat ziet u voor redenen voor schoolverzuim bij Roma meisjes? Wat zouden belangrijke factoren kunnen zijn?
- Wanneer vallen de meeste meisjes uit/ schoolverlaten: groep 7 BO; groep 8 BO; overgang BO-VO; klas 1 VO; klas 2 VO; klas 3 VO; klas 4 VO?
- Is er een proces te onderscheiden in schoolverzuim naar schoolverlaten?

Bijlage 2: Topiclijst Roma-meisjes die niet meer naar schoolgaan of na de basisschool niet zijn doorgestroomd naar het voortgezet onderwijs.

Algemeen
- Observatie: geld, sieraden, make-up, wijk, huisvesting, inrichting, uiterlijk ouders en meisje, wie zijn er thuis etc.
- Anonimiteit
- Opnemen of schrijven
- Hoeveel tijd is er beschikbaar?

I Persoonlijke omstandigheden
Openingsvraag: 'Kun je wat vertellen over wie je bent en met wie je woont?'
Leeftijd; religie, welke school; welke klas; met wie woon je in huis (vader, moeder, oma, broers/zusjes); heb je oudere broers/zussen; indien ja, naar welke school gaan zij en welke klas; hoelang woon je al in dit huis.

II Sociale kaart:
Vorm: 3 cirkels om elkaar heen. In de binnenste cirkel staan de meest belangrijke mensen, 2e cirkel belangrijke mensen en 3e cirkel minst belangrijke mensen. De opdracht is om met behulp van deze cirkels het sociale netwerk van het meisje in kaart te brengen o.a. gezins- en familieleden; kennissen, vriendinnen en andere mensen uit de Roma-gemeenschap, op school (docent etc.) en contacten in de buurt (huisarts, tandarts, sporthal, zwembad, winkel etc.) in één van de 3 cirkels te zetten.
Vragen die hierbij gesteld kunnen worden zijn: wie zijn erg belangrijk (en waarom) en wie zijn minder belangrijk (en waarom) met wie heb je het meest contact en met wie het minst contact, met wie voel je je prettig (en waarom), met wie ga je om wanneer je thuis bent, met wie heb je de afgelopen week veel tijd doorgebracht, met wie kun je alles bespreken, wie vertrouw je, wie is je voorbeeld/op wie wil je lijken? Voel je je Roma, onderdeel van de gemeenschap? Vriendinnen? Grote familie? Ken je die allemaal?

III Dagbesteding:
Openingsvraag: 'Kun je vertellen wat je overdag allemaal doet?'
Beschrijf eens een doordeweeksedag? Werk je? Wat vind je belangrijk en leuk om te doen? Wat zou je het liefste willen doen?

IV Toekomst:
Wat wil je worden? Is daar een opleiding voor nodig? Waar zou je zo'n opleiding kunnen volgen? Denk je dat je nog ondersteuning nodig hebt? Waarom wil je …later worden/gaan doen (wens ouders)? Wat lijkt je daaraan leuk (veel geld verdienen/inhoud interessant)? En naast opleiding/werk, wat wil je dan nog? Trouwen, kinderen etc.?

V School:

Openingsvraag: 'Kun je vertellen hoe het ging op school voordat je thuis bent gebleven en hoelang ga je niet meer naar school?

1 Leren: Hoe ging het op school? Haalde je goede cijfers? Wat vond je het leukste vak. Ging het leren makkelijk/moeilijk? Vond je het in de afgelopen week leuk op school? Ging je graag naar school?

2 Docenten: Had je leuke leraren? Met welke leraar kon je minder goed overweg en waarom? Had je wel eens ruzie met leraren, waarover dan? Vroegen leraren wel eens naar jouw Roma achtergrond en leefwijze? Vond je dat prettig?

3 Andere scholieren/jongeren: Waren er andere Romascholieren op je school? Ging je daar mee om? Werd je wel eens gepest door scholieren op school en waarom? Zo ja, wat heb je toen gedaan (besproken met een docent/je ouders/iemand anders, namelijk…., teruggescholden/geslagen, gehuild)?

4 Compliment/Beloning-Straf/nakomen: Kreeg je wel eens een compliment op school of van de docent/ had je weleens straf op school? Wat was de aanleiding (te laat komen, brutaal zijn, huiswerk niet af, ruzie met andere leerlingen). Wat vond je van de beloning / straf die je had gekregen? Vertelde je dat aan je ouders? Wat vonden je ouders ervan?

5 Andere jongeren: Ken je andere Roma-jongeren of meisjes die ook niet meer naar school gaan.

6 Ouders: Vinden je ouders het belangrijk dat je thuis blijft? Waarom denk je dat je ouders dat belangrijk vinden? Zijn er mensen in je familie die het wel/niet belangrijk vinden?

VI Vrije tijd:

Heb je naast je dagelijkse werkzaamheden ook tijd voor jezelf? Wat doe je dan? (hobby's, vrienden ontmoeten, oppas-sen, thuis werken, thuis helpen, sporten, computeren (hyves/facebook/msn); bepaal je zelf wat je doet wanneer je thuis bent van school? Krijg je geld voor het oppassen/ thuiswerken?

VII Geldzaken:

Krijg je zakgeld? Verdien je geld met oppassen/werken. Had je in de afgelopen week genoeg geld voor je uitgaven? Welke uitgaven? Heb je genoeg geld gehad om dingen met je vrienden te doen?

Bijlage 3: Topiclijst Roma-ouders

Algemeen
- Observatie: geld, sieraden, make-up, wijk, huisvesting, inrichting, uiterlijk ouders en meisje, wie zijn er thuis etc.
- Anonimiteit
- Opnemen of schrijven
- Hoeveel tijd is er beschikbaar?

1 Thuis
Persoonlijke gegevens van de ouders: leeftijd, religie, gezondheid, opleidingsniveau, stabiliteit woonsituatie (frequentie verhuizing), gezinsleden, werk (wil niet werken, kan niet werken, ervaart moeilijkheden (discriminatie) bij vinden van werk etc.).
Ontwikkelingen in het verleden (tijdlijn); sinds wanneer in Nederland/woonplaats? Hoe bevalt het hier in Nederland? Welke taal spreken ze thuis? Wie wonen er in huis?
Zelf geen school gehad: jammer/moeilijk? Wat willen ze voor hun kind?

2 Omgeving
Hoe ziet de sociale omgeving van de ouders eruit? In kaart wordt gebracht: netwerken rondom ouders, contacten met de Roma en burgers, de spreiding van de contacten in de omgeving (buurt, stad of wijder), met wie voelen ze zich verbonden binnen de Roma-gemeenschap (familie, land van herkomst, leden uit de woongemeenschap, geloofsovertuiging etc.) en buiten de Roma-gemeenschap (geloofsovertuiging, wijkgenoten, politieke overtuiging etc.). Contact en relatie met externen (leerplicht, intermediair?) Als er iets zou zijn, bij wie kloppen ze dan aan? Weten ze bij wie ze terecht kunnen?

3 School
Hoe is de betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind? Helpen (en kunnen ze het ook) ze bij huiswerk maken, stimuleren ze hun kind op tijd en elke dag naar school te gaan, bezoeken ze rapportenvergaderingen, hebben ze contacten met de docent en waarover? Is er een verschil tussen hun betrokkenheid nu op het voortgezet onderwijs en in het basisonderwijs en zo ja waar heeft dat mee te maken. Leerplichtcontacten? Proces-verbalen, boetes etc.?
Wat zijn de verwachtingen en opvattingen van ouders t.a.v. school? Wat vinden ze belangrijk dat hun kind leert op school, wat gaat volgens hen goed op school, wat gaat volgens hen niet goed op school (of wat missen ze/willen ze anders), waarom vinden ze het belangrijk dat hun kind naar school gaat. Hoe ziet de toekomst voor hun kind eruit? Is het nog anders voor jongens/meisjes? Wat zijn hun doelen voor hen?

Wat zien ouders als reden waarom hun kind van school verzuimt/naar school gaat. Wat is hun rol/invloed hierin? Maar ook: wat vinden ze er van dat hun kind niet naar school kan? (Deze keus is niet alleen van de ouders, maar wordt ook beïnvloed door familie, cultuur, etc.) Is er nog verschil in opvatting met de partner?

Hoe ziet een ideale school er voor hen uit? Als die er zou zijn, zou je kind er daar wel heen mogen gaan?

Hoe is de overgang van BO naar VO gegaan?

Trimbos instituut

Hoewel recente landelijke cijfers over schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten bij Roma-jongeren ontbreken, laten gemeentelijke cijfers zien dat Roma-jongeren in Nederland naar verhouding veel vaker school verzuimen dan andere jongeren. Het aantal Roma-jongeren dat de laatste jaren het voortgezet onderwijs verliet met een startkwalificatie wordt zeer laag ingeschat.

Tussen gemeenten bestaan echter verschillen. Waar in de ene gemeente meer dan 90% van de Roma-meisjes tussen de 12 en 18 niet naar school gaat, ziet men in de andere gemeente een stabiel, relatief laag verzuimpercentage of zelfs een afname van schoolverzuim. Omdat met name Roma-meisjes achterblijven, vormen zij de focus van de voorliggende studie.

Deze studie richt zich op de problemen die gemeenten ervaren rondom schoolverzuim en de invloed van het gemeentelijk beleid op schoolgang c.q schoolverzuim van Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs. Daarnaast worden aan de hand van interviews de met schoolgang samenhangende factoren uit het leven van Roma- meisjes in kaart gebracht. Tot slot komt deze studie met aanbevelingen die kunnen leiden tot een best practice om het schoolverzuim onder Roma-meisjes in Nederland te verminderen.